

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Edebiyat Bölümleri Ders Notları :
Türk Dili ve Edebiyatı :

Türk Edebiyatının Kaynaklarından
Türkçe
ŞU'ARÂ TEZKİRELERİ

Doç. Dr. Halûk İPEKTEN

ERZURUM 1986

ATATURK UNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Edebiyat Bölümleri Ders Notları :

Türk Dili ve Edebiyatı :

K. Yanyı a
reuejileumle

16.12.1986

[Signature]

Türk Edebiyatının Kaynaklarından

Türkçe

ŞU'ARÂ TEZKİRELERİ

Doç.Dr.Halûk İPEKTEN

ERZURUM 1986

4. Belîğ, Nuhbetü'l-âsâr li zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr	114
5. Safvet, Nuhbetü'l-âsâr fi fevâ'idî'l-eş'âr	117
6. Râmiz, Âdâb-ı zurefâ	119
7. Silahdârzâde, Tezkire-i Şu'arâ	122
8. Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye	124
9. Âkif, Mir'ât-ı Şi'r	127

XIX. Yüzyıl

1. Şefkat, Tezkire-i Şu'arâ	131
2. Es'ad, Bâğçe-i Safâ-endûz	133
3. Ârif Hikmet, Tezkire-i Şu'arâ	136
4. Fâtîn, Hâtimetü'l-eş'âr	139
5. Tefvik, Mecmu'a-i Terâcim	142
6. Mehmed Tefvik, Kafîle-i Şu'arâ	143

XX. Yüzyıl

1. Ali Emirî, Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid	147
2. İbnülemin M.K.İnal. Son Asır Türk Şairleri	150

İçindekiler

	Sahife
Önsöz	5
Giriş	7
Farsça Tezkireler	12
Türkçe Şu'arâ Tezkireler	19
XV. Yüzyıl	25
1. Ali Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-nefâ'is	27
XVI. Yüzyıl	33
1. Sehî Bey, Heşt Bihişt	35
2. Latifî, Tezkire-i Şu'arâ	42
3. Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ	52
4. Hasan Çelebi, Tezkire-i şu'arâ	59
5. Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ	64
6. Beyânî, Tezkire-i şu'arâ	68
7. Âlî, Künhü'l-ahbâr	71
XVII. Yüzyıl	77
1. Sâdıkâ, Mecma'ü'l-havâs	79
2. Riyâzî, Riyâzü's-şu'arâ	83
3. Fâ'izî, Zübdetü'l-eş'âr	87
4. Rıza, Tezkire-i şu'arâ	90
5. Yümnî, Tezkire-i şu'arâ	93
6. Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr	95
7. Güftî, Teşrifâtü's-şu'arâ	97
XVIII. Yüzyıl	101
1. Mucîb, Tezkire-i Şu'arâ	103
2. Safâyî, Nehbetü'l-âsâr min fevâ'idü'l-eş'âr	105
3. Sâlim, Tezkire-i Şu'arâ	109

Önsöz

Eski Türk Edebiyatı'nın en önemli kaynaklarından olan Şuarâ Tezkireleri'nin tümü üzerinde 1965 yılından beri Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü birinci sınıf öğrencilerine verilmekte olan bilgiler yeniden gözden geçirilerek Bölüm öğrencilerine ders kitabı olarak hazırlanmıştır.

Kitapta Türk şairleri hakkında bilgi ^{veren} türkçe tezkireler toplanmıştır. Bunlara türkçe yazıldığı halde çoğunlukla İran şairlerinden sözedeki Sâdıkî ve aslında tezkire olmadığı halde şairler hakkında tezkirelerin çoğundan fazla bilgi veren Âlî'nin Künhü'l-ahbâr'ı da eklenmiştir.

Tezkireler ele alınırken önce topluca görülebilmeleri için yüzyıllara göre bir sıralama yapılmış; yazıları, yazıldığı tarihler ve kapsadıkları yıllar belirtilmiş, böylece ilk bakışta herhangi bir şair hakkında hangi tezkirelerde bilgi bulunabileceği gösterilmek istenmiştir. Tezkireler yazılış tarihlerine göre ele alınarak, herbirinin yazarı hakkında bilgi verilmiş; kısaca hayatı ve kişiliğinden, varsa başka eserlerinden sözedilmiştir. Daha sonra tezkire tanıtılmış; eserin özellikleri ve değeri belirtilmeğe çalışılmıştır. Her tezkirenin sonuna yazar ve eseri hakkında yapılan belli-başlı araştırmalarla, eserin bilinen yazma nüshaları eklenmiştir.

Kitabın sonunda, tezkirelerin şairlere ayırdıkları yerler, anlatış biçimleri, dil ve üslupları hakkında bir fikir verebilmek için her eserden eski yazılı iki örnek verilmiştir. Bu örnekler

seçilirken, tezkirecilerin şairler hakkında verdikleri bilgi ve değerlendirmelerinin karşılaştırılabilmesi için örneklerden birinin aynı şair, diğerinin de bir önceki tezkirenin yazarı olmasına dikkat edilmiştir. Böylece tezkirecilerin ne ölçüde bilgi verdikleri ve birbirinden ne ölçüde yararlandıkları, ayrıca tezkire sahiplerinin kendilerinden önceki tezkire yazarları hakkındaki düşünceleri ortaya konmak istenmiştir.

Halûk İPEKTEN

GİRİŞ

Bir edebiyat tarihi yazmak, bu edebiyatı ortaya koyan sanatçılar ve eserleri hakkında doğru değerlendirmeler yapabilmek için edebiyat tarihçisinin elinin altında bulundurması gerekli olan en önemli malzeme şöylece sıralanabilir:

1. Yazarların eserleri: Bir yazarın eserleri ya da bir şairin şiirleri elde bulunmadıkça, bunlar üzerinde inceleme ve değerlendirmeler yapmak olanaksızdır. Daha önce bunlar hakkında verilen bilgileri ve değerlendirmeleri ölçü olarak almak ya da bunların eleştirmesini yapmağa çalışmak yanlış ve tehlikeli bir yoldur. Çünkü pek çok örneklerde görüldüğü gibi, zamanında çok tutulan, beğenilen yazarlar ve eserler, bir süre sonra unutulmuş, gerçek sanat değerleri olmadığı için edebiyat tarihinde en ufak bir iz bırakmadan geçip gitmişlerdir. Bunun yanında, eserden yazarının hayatına, fikirleri ve psikolojisine gitmek daha doğru bir yoldur. Bu bakımdan eserin ele alınarak incelenmesi, yazarı ve şairi hakkında bir hüküm vermeden önce edebiyat tarihçisinin yapmak zorunda bulunduğu ilk ve en önemli iştir.

2. Tarihî kaynaklar: Eser sahiplerinin yaşadıkları devri, bu devrin sosyal durumunu ve özellikle şairlerin ve yazarların hayatlarına ait bilgileri veren belgeler şunlardır:

- a) Tarihler
- b) Hal tercümesi kitapları
- c) Anılar ve mektuplar
- d) Başka kaynaklar

Bir edebiyat tarihçisi için en önemli belge eserin kendisi olmakla birlikte, eserin daha iyi anlaşılabilmesi için ne zaman, hangi ortamda ve ne gibi koşullar altında yazıldığının bilinmesi, eser sahibinin hayatının tanınması da çok önemlidir. Bu bakımdan yazarın yaşadığı devri veren eserlerin incelenmesi gerekir. Bunlar ya o devri anlatan siyasî tarihler, ya da şair ve yazarların hayatları ve eserleri hakkında bilgi veren ve değerlendirmeler yapan, eserlerinden sözeden tercüme-i hal kitaplarıdır. Ayrıca anılar ve mektuplar da bu konuda yardımcı olan önemli belgelerdir.

a) Tarihler:

Osmanlı İmparatorluğu devrinde iki türlü siyasî tarih yazılmıştır: Herhangi bir tarihçinin zamanını ya da daha önce geçmiş olayları yazdığı özel tarihler. Bir de bu işle görevlendirilen, yani devlet memuru olan kişilerin, vak'anüvislerin günü gününe tuttuğu notlardan meydana getirilen resmi tarihler. Bu ikinci tür tarihlerin emirle yazıldığı ve yazarlarının resmi devlet memuru oldukları için olayları olduğu gibi, tarafsızca ele almaları beklenemez. Bu bakımdan öteki özel tarih yazarlarının eserleri daha yansız ve güvenilir kaynaklardır.

Edebiyat tarihçisi tarihî eserlere, ele aldığı devrin siyasal ve sosyal tablosunu çizmek, şair ve yazarların hangi ortam içinde, hangi olaylarla içiçe yaşadıklarını ortaya koymak için başvurur. Ayrıca bu eserlerde yüksek devlet memuru sanatçılara ait değerli bilgiler de bulunabilir.

b) Hal tercümesi kitapları:

Bu eserler çeşitlidir: Yalnız sadrazamlar, şeyhülislam, bilim adamları, şeyhler, hattatlar ve musikişinasları ele alan ve bunlar hakkında bilgi veren tercüme-i hal kitapları yazılmıştır. Yalnız şairlerden sözeden bu tür eserlere de Şairler tezkiresi adı verilir. Bunlarda yazarların şairler hakkındaki düşünceleri ve eleştirileri de yer alır. Bir şairin yaşadığı devirde şiirleri ve sanatı hakkında aynı devirde yaşayan kişilerin fikirlerini öğrenmek, ne

derecede beğenildiği ve okunduğunu bilmek, edebiyat tarihçisinin yapacağı değerlendirmeler için zorunludur. Bu bakımdan tezkire yazarlarının edebî eleştirileri çok önemli bir ölçü sayılır.

c) Anılar ve Mektuplar:

Eski Türk Edebiyatında anı türü hiç denenmemiştir. Çok az olmakla birlikte siyasî anılara dair birkaç eser bulunabilirse de edebî anılara ait bir örnek yoktur. Mektup türüne gelince; şairlerin yazdıkları mektuplardan bugüne kalanlar pek azdır. Bazen yazma mecmualarda şairlerin tek tük mektuplarına rastlanır. Mektupların toplandığı kitaplara Münşe'ât mecmu'aları adı verilir. Münşe'ât mecmuaları daha çok süslü nesirde ustalık göstermek amacıyla yazıldığından bilgi vermeleri bakımından edebiyat tarihçisinin işine pek yaramazlar. Ayrıca Münşe'ât mecmuaları edebiyatımızda gereği kadar incelenmiş de değildir.

d) Başka kaynaklar:

Bu kısma Şi'ir mecmu'aları ile Nazîre mecmuaları ve değişik belgeler sokulabilir.

Şiir mecmuaları, her devirde şiir meraklıları tarafından sevilen ve okunan şairlerin şiirlerinin toplandığı defterlerdir. Bunlar şairlerin hangi devirlerde ve hangi çevrelerde daha çok okunduklarını, hangi devir şairleri üzerinde ne derecede etkili olduklarını gösteren önemli belgeler durumundadırlar. Eğer XVIII. yüzyılda İstanbul'da yazılan mecmualarda Fuzulî'nin şiirlerine çokça rastlanıyorsa bu, Fuzulî'nin iki yüzyıl sonra İstanbul şiir çevrelerinde hala sevilip okunduğu anlamına gelir. Aynı zamanda bu devirde yetişen şairler üzerinde Fuzulî'nin etkilerinin süregeldiğini de gösterir.

Nazîre mecmuaları, şairlerin birbirine yazdıkları nazireleri toplayan mecmualardır. Nazire mecmuaları da şiir mecmuaları gibi şairlerin hangi devirlerde ve kimler üzerinde etkili olduklarını ve hangi şairlerin kimlerden etkilendiklerini göstermeleri bakımın-

dan önemli eserlerdir. Ayrıca bu mecmualarda şuarâ tezkirelerinde bulunmayan birçok şairi ve şiirlerini bulmak ve edebiyat dünyasına kazandırmak da mümkün olmuştur. XV. yüzyılda Ömer b. Mezîd'in Mecmu'atü'n-nezâir'i bu mecmuaların ilkidir. XVI. yüzyılda Hacı Kemal, Edirneli Nazmi, Pervane Bey ve XVII. yüzyılda Peşteli Hisâlî'nin nazîre mecmuaları bu eserlerin en tanınmışlarıdır (1).

Şiir mecmuaları ile Nazîre mecmualarının yanında edebiyat tarihçisinin yararlandığı başka belgeler de vardır. Bunlar arasında tereke kayıtları, mahkeme sicilleri, arşiv belgeleri sayılabilir. Bu tür yardımcı belgelerin bazan çok önemli bilgiler verdiği görülmüştür.

Buraya kadar sayılan kaynaklar içinde edebiyat tarihi bakımından en önemlileri şuarâ tezkireleridir. Şuarâ tezkireleri yalnızca şairlerden, bunların hayatları ve eserlerinden sözederler. Şiirlerini değerlendirerek yazıldıkları devrin görüşünü ortaya koyarlar.

x x x

Bu kitabın konusu türk şairleri hakkında bilgi veren Türkçe yazılmış Şuarâ tezkireleridir. Türk edebiyatında XV. yüzyıldan başlayarak 30 kadar tezkire yazılmıştır. Bunlar yazıldıkları yüzyıl-

(1) Ömer b. Mezîd, Mecmu'atü'n-nezâ'ir. 212 yk. 83 şaire ait 397 şiir. 840/1436'da toplanmış. Tek nüshası Londra Millî kitaplığındadır. Bunda yazılmış bir nüsha TDK kitaplığındadır. Eğridirli Hacı Kemâl, Câmi'ü'n-nezâ'ir. Beyazıt G. Ktb. 5782. 478 yk. 918/1512'de toplanmış 266 şair, 3170 şiir.

Edirneli Nazmi, Mecma'ü'n-nezâ'ir. 930/1523'de toplanmış. Nuruosmaniye Ktp. 4222. 460 yk. 243 şair 3356 şiir.

Pervane Bey b. Apdullah, Mecmu'a-i nezâ'ir. 968/1560'da toplanmış. Topkapı S. Bağdad 406. 641 yk.

Peşteli Hisâlî, Metâli'ü'n-nezâ'ir. 2 c. (1.c. 1-285; 2.c. 1-285 yk.) Nuruosmaniye Ktp. 4252-4253. 670 şair. 1062/1651'de toplanmış.

Nazîre mecmuaları için b. Fevziye Aptullah Tansel, Gazel Tarzında Benzetişler. İst.Uni.Ede.Fak. Bitirme tezi 1934. 149 s. Türkiyat Enst. T 54

lar içinde ele alınarak incelenecek ve yazarları hakkında bilgi verilecektir. Türk şairlerini konu alan türkçe şuarâ tezkireleri yanında, İran şairlerinden sözeden farsça tezkirelerin bazılarında -az da olsa- türk şairlerine de yer verilmiştir. Bu bakımdan hernekadar farsça tezkireler konumuz dışında ise de, hem türk tezkireciliğinin başlamasına etkileri, hem de özellikle Âzerî ve Çâgatay şairleri hakkında bilgi verdikleri için bunların en tanınmışlarından sözedilecektir.

Farsça Tezkireler

Avfî, Muhammed el-Buharî (ölm. 1233/630)

Lubâbü'l-elbâb (1221/618)

Buharalı bir ulema ailesinden olan Avfî, bir hayli ülke dolaşmış, hükümdar ve vezirlerin hizmetinde çalışmıştır. Cevâmi'ü'l-hikâyât ve Lubâbü'l-elbâb adlı tezkiyesini Sind hükümdarı Nasirü'd-din Kabaca'nın veziri Ayne'l-mülk Fahreddin Hüseyin adına yazmıştır.

618/1221 yılında yazılan Lubâbü'l-elbâb ilk farsça tezkiredir. Ama uzun süre dikkati çekmemiştir. Eser bir mukaddime, 12 babdır. Yazar 7. baba kadar şiirin erdemlerinden, İran şiirinin başından başlayarak şah, vezir, devlet adamı ve âlim şairleri, 8-10. bablar Tahirîler, Samânîler, Gazneliler ve Sulçuklular devri şairlerini anlatmıştır. Son iki babda da tanıştığı ve görüştüğü zamanı şairleri hakkında bilgi vermiştir.

Lubâbü'l-elbâb, özellikle kendi zamanı şairlerine ait değerli bilgiler verdiği gibi, Gazneliler ve Selçuklular devri şairleri için de tek kaynaktır. Bu bakımlardan önemli bir tezkiredir. E.Browne ve Mirza Muhammed Kazvinî tarafından notlar ve açıklamalarla 1906 yılında Leiden'de basılmıştır.(1).

Abdurrahman Câmî (ölm. 1492/898)

Bahâristân (1487/892)

İran edebiyatının büyük şairlerindendir. Câm şahrinde doğduğu için Câmî mahlasını almıştır. Medrese öğrenimini bitirdikten sonra hayatının sonuna kadar müderris olarak çalışmıştır. Herât sultanı

(1) Daha fazla bilgi için bk. Fuad Köprülü, Avfî. İslâm Ans. c.II, s. 21-23; E.G.Browne, Literary History of Persia. c.II. s.477.

Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâ'i ile medrese öğrenciliğinden başlayan yakın dostlukları vardı. Uç Divan'da topladığı şiirleri ve mesnevîleriyle türk şairleri üzerinde derin etkiler yapmıştır. İslâmî bilimlerde musiki ve edebiyat alanlarında pek çok eseri vardır. Eserlerinin çoğu türkçeye çevrilmiştir. Nakşibendî şeyhlerinin hayatlarını anlattığı Nefahâtü'l-üns, ve Bahâristan en tanınmış eserleridir.

Baharistan Şeyh Sa'dî'nin Gülüstan'ı örnek alınarak yazılmış ve sekiz ravzaya ayrılmıştır. 1-6. ve 8. ravzalarda veliler, hikmet, adalet ve insaf, cömertlik ve iyilik, sevgi ve aşk, latife ve mizah, hayvan hikayeleri anlatılmış, araya beyit, kıt'a, rubâi-mesnevi gibi manzum parçalar eklenmiştir. Eserin 7. ravzasında ise Rûdegi, Dakîkî, Ammâr, Unsurî, Ascedî, Ferruhî, Fârdevsî, Nâsır-ı Husrev, Azrakî, Emîr, Muizzî, Cebelî, Sâbir, Enverî, Reşîdüddîn Vatvât, Amikî, Sûzenî, Hâkânî, Fahr-ı Gurcânî, Faryâbî, Nizâmî, Kemâl-ı Isfahânî, Selmân, Ansar, Şeyh Sa'dî, Hâfız, Kemâl-ı Hucendî, Hüsrev-i Dehlevî, İmâd Fakîh, Hâcû-i Kirmânî, Nâsır, İsmetullah, Bisâtî, Hayâlî, Âzerî, Kâtibî, Şâhî, Ârifî ve Nevâyî olmak üzere toplam 38 şairin kısaca hayatları anlatılmış ve şiirlerinden küçük örnekler verilmiştir.

Bahâristan başta Nevâyî ve Sehi Bey olmak üzere türk şuara tezkiyesi yazarlarına örnek olmuş bir eserdir. Viyana (1846), İstanbul (1878), Benâres (1887) ve Tahran'da birkaç kez basılmıştır. Eserin Nurî Gençosman tarafından yapılan çevirisi Millî Eğitim Bakanlığı yayınları arasında yayınlanmıştır (Ankara 1945).

Devletşâh, Semerkandî (ölm. 1495/900, 1507/913)

Tezkiretü's-şu'arâ (892/1487)

Asil bir Türk ailesinden olan Ataüd-devle Devletşâh, Timur oğullarından bazı prenslerin saraylarında bulunmuş, sonra devlet görevlerinden ayrılarak çiftliğine çekilmiştir. Hüseyin Baykara

ve Ali Sîr Nevâî'nin toplantılarına katılan Devletşâh, kitabını bu iki devlet adamı adına yazmıştır.

Devletşâh, Tezkiresini uzun araştırma ve incelemelerinden sonra 50 yaşlarında 892/1487 yılında bitirmiştir. Bir Mukaddime yedi Tabaka ve bir Hâtîme'den oluşan eser XIV. ve XV. yüzyıllarda yaşamış 10 arap, 143 acem şâirini içine alır. Devletşâh, bu şairlerin hayatlarını anlattıktan sonra şiirlerinden örnekler de vermiştir.

Mukaddime'de şiir hakkındaki görüşlerini söyleyen Devletşâh, hükümdar devirlerine göre sıraladığı yedi tabakada o devrin şairlerini toplamış, Hâtîme kısmında da çağdaşı olan yedi büyük şairden ve özellikle Hüseyin Baykara'dan söz etmiştir (1).

Devletşâh Tezkiresi 1887'de Bombay'da taşbasması olarak basılmış, 1901 yılında E.G.Browne tarafından karşılaştırmalı baskısı yapılmıştır.

Tezkire Sultan Mahmud I devrinde Süleyman Fehîm (2) tarafından türkçeye çevrilerek 1259/1843'da İstanbul'da basılmıştır. Fehîm Efendi Tezkireyi hükümdarlara ait kısımlarını atlayarak çevirmiş, bazı şairleri almamış, Nefehatü'l-üns, Mecâlisü'n-nefâ'is, Tuhfe-i Sâmî ve Sâdıkî Tezkirelerinden seçtiği bazı şairleri ekleyerek eseri zenginleştirmiştir. Böylece 233 şairle Sefînetü's-şuarâ, Devletşâh Tezkiresi'nden daha büyük bir eser olmuştur.

Devletşâh Tezkiresi, ikinci kez Necati Lugal tarafından türkçeye çevrilmiş ve MEB (1.c. 1963, 2. c. 1967) ve Tercüman 1001 Temel eser yayınları arasında bastırılmıştır (4 c. İstanbul 1977).

(1) Fuat Köprülü: Devletşâh. İslâm Ans. c.III. s.560-562; E.G.Browne, Literary History of Persia. c.III. s.436.

(2) Süleyman Fehîm (ölm. 1262/1846) İstanbul'da doğmuş, çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Devrinde farsça ve İran edebiyatını en iyi bilen kişi olarak tanınmıştır. Sâib ve Şevket hayranı idi. Cevdet Paşa ve şair Safvet Ef. farsçayı ondan öğrenmişlerdir. Karagümrükteki evi şairlerin toplantı yeri olmuştur. Süleyman Fehîm'den sonra XVII. yüzyılda yaşamış olan Fehîm Fehîm-i Kadîm diye anılmağa başlamıştır. Küçük bir divan sahibidir (Divân-ı Fehîm. İstanbul 1262. 49 s.).

Heratlı Fahri b. Muhammed Emîn

Ravza-i Selâtîn (953/1543)

Sultan Hüseyin b. Şâh Şucâ adına yazılmış olan Ravzatü's-selâtîn 953/1543 yılında tamamlanmıştır. Ali Sîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'nin zeyli durumunda olan eser Hindistan'dan İran ve Anadolu'ya kadar bütün islâm alanlarındaki sultan, sultan ailesi ve emir şairleri içine alır. Tezkirede bu yörelerde yaşayan türk asıllı hükümdar şairler hakkında da başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler vardır. Eser yazılırken Mecâlisü'n-nefâ'is'ten çok yararlanılmıştır.

Ravza-i Selâtîn 1345'de Tebriz'de basılmıştır (1).

Sâm Mirzâ (ölm. 974/1566-67)

Tuhfe-i Sâmî (957/1550)

Ebü'n-nasr Sâm Mirzâ, Şah İsmail I'in oğludur. Babasının ölümünden sonra kardeşi Şah Tahmasb'la olan saltanat kavgasında yenik düşmüştür. Birkaç kez kardeşine karşı başkaldırmışsa da sonunda yakalanarak Kahkaha kalesine konmuş, burada ölmüştür.

Sâm Mirzâ, devrinin oldukça tanınmış şairlerindendir. 6 000 beyitlik büyük bir Divanı vardır. Ama asıl ününü 957/1550 Devletşâh tezkiresine zeyl olarak yazdığı Tezkiresi ile yapmıştır. Eserde, yedi bölüm içinde İran ve Azerbaycanda yetişen 700 kadar İran şairi hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı bölüm Tabaka-i Türkân adı altında türk asıllı şairlere ayrılmıştır. Eserde şairlerin hayatları kısaca verilmiş ve şiirlerinden örnekler gösterilmiştir. Özellikle XVI. yüzyıl Azerî şairleri için önemli bir kaynaktır.

(1) Fuat Köprülü: XVI. asra ait edebî menbâlar. Heratlı Fahri ve Tezkiresi. Hayat Mec. s.502-503, 1927.

Tezkire, Vâhid-i Destgirdî tarafından bastırılmıştır (Sâm Mirzâ, Tuhfe-i Sâmî. Tahran 1314) (1).

Nakîbü'l-eşrâf Buhârî (ölm. 1596/1005)

Müzekkir-i Ahbâb (1566/974)

Seyyid Hasan Hâce Nakîbü'l-eşrâf Buhârî'nin 1566/974 yılında yazdığı tezkiresi Ali Şîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'ine zeylidir. Şeybânî hanedanından Ebûlgâzî İskender Bahâdır Han'a sunulmuştur. Bir Mukaddime, dört bölüm ve bir Hâtîme'den meydana gelen Müzekkir-i Ahbâb'da 285 şair hakkında bilgi verilmiştir. Yazar, eserinin ilk bölümünde kendisinden önce yaşayan şairleri, 2. Bölümde kendi zamanında ölmüş olan tanınmış şairleri, 3. Bölüm'de tanıdığı ve bir kısmı yakın dostları olan zamanı şairlerini, 4. Bölümde ise kendi zamanında, ama başka alanlarda yaşayan şairleri yazmıştır. Bu arada her bölümde bilgi verdiği İran şairleri yanında bazı türk şairlerine de yer vermiştir (2). Eserin ele geçen tek nüshası Berlin Devlet kütüphanesinde vardır.

Mîr Takiyüddin Muhammed Kâşânî (ölm. 1607/1016)

Hulâsatü'l-eser ve Zühdetü'l-ebrâr (1607/1016)

Takiyüddin Kâşânî, Takî Kâşî diye de anılır. Şair Muhteşem-i Kâşânî'nin öğrencisidir. İran ve Hindistanda pek çok yer dolaşmış, bir süre Âdilşahlardan Şâh İbrahim II'in hizmetinde olmuştur. Hindistan'da ölmüştür.

(1) Tahsin Yazıcı: Sâm Mirzâ. İslâm Ans. c.10. s.139; Fuat Köprülü: Sâm Mirzâ Safavî ve Eseri. Azerbaycan Yurt Bilgisi c.III. s.32-34. 1934; Fuat Köprülü: XVI. asra ait Edebî Menbalar. Sâm Mirzâ ve Tezkiresi. Hayat Mec. c.II. s.2-3, 1927.

(2) Fuat Köprülü, Müzekkir-i ahbâb. Hayat Mec. 2.2. s.42. 1927.

Kâşânî, Hulâsatü'l-eser adlı tezkiresi ile tanınmıştır. Eserini 1571-1607 (970-1016) yılları arasında yazmış ve Şâh İbrahim'e sunmuştur. Yazar şairlerin hayatlarını anlatırken herbiri hakkında bir aşk öyküsü düzmüş, böylece eserine bir hikaye kitabı görünüşü vermiştir. Tezkire, yine de bugün başka kaynaklarda bulunmayan şairlerden pek çok şiiri vermiş olması bakımından yararlıdır. Ayrıca kendi devri şairleri hakkında verdiği bilgiler de önemlidir (1).

Lutf Ali Beg Âzer-i Isfahânî (ölm. 1781/1195)

Âteşgeda (1761/1174)

Lutf Ali Beg büyük bir Divan ve bir Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinin sahibidir. Ama daha çok Tezkire'si ile tanınmıştır. 1761/1174 yılında tamamlanan eser, yazarın Micmere adını verdiği iki kısım halinde düzenlenmiş, her Micmere de bölümlere ayrılmıştır. Eserde 1441-1761/845-1174 yılları arasında yaşayan şairler hakkında bilgi verilmiştir.

1. Micmere'de yazar, kendinden önce yaşamış olan eski şairlerden sözeder. Bu micmere beş bölüme ayrılmış; 1. Bölüm'de sultan, emir ve şehzâde şairler, 2. Bölüm'de İran, 3. Bölüm'de Turan, 4. Bölüm'de Hindistan şairleri ve 5. Bölüm'de kadın şairler alfabe sırasıyla sıralanmıştır. Şairlerin hayatları verildikten sonra şiirlerinden de örnekler alınmıştır. Bu arada 4. Turan şairleri bölümünde türk asıllı şairler hakkında değerli bilgiler vardır. Yazar, eski şairler için bilgi verirken, değişik kaynaklardan ve özellikle Devletşâh tezkiresinden yararlanmıştır.

2. Micmere iki bölümdür. İlk bölümde Lutf Ali Beg, çağdaşı olan 60 şairi ele almıştır. Zamanında şiire değer verilmediğinden

(1) Nazif Hoca, Takî Kâşî veya Kâşânî. İslâm Ans. s. 678.

ve bunun sonucu olarak iyi şair kalmadığından yakının yazar çağdaşı olan bu şairlerin birçoğuna ancak birkaç satır ayırmıştır. İkinci bölümde ise kendi hayatını ayrıntılarıyla anlatmış ve şiirlerinden birçoğunu örnek olarak vermiştir (1).

Âteşgede, farsça tezkireler içinde önemli bir kaynaktır. Birçok kez basılmıştır (Kalküta 1249, Bombay 1277, 1299. Tahran 1327).

Türkçe

Şu'arâ Tezkilereleri

(1) Tahsin Yazıcı: Lutf Ali Bey Âzer. İslâm Ans. s.93-96; E.G. Brown, Literary History of Persia. c.IV. s.282. Cambridge 1959.

Farsça tezkirelerin tamamı için bk. Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.I. s.239.

Eski edebiyatımızda şairler hakkında bilgi veren kitaplara şuarâ Tezkiresi adı verilir. Bazen tarihler ve bir kısım meslek sahiplerinden sözedən hal tercümesi kitaplarında da şairlere ait bilgiler bulunabilirse de, yalnızca şairleri konu alan; hayatlarını ve eserlerini anlatan, şiirlerini değerlendiren şuarâ tezkireleri edebiyat tarihi bakımından en önemli kaynaklardır.

Türk şairleri hakkında bilgi veren Türkçe yazılmış ilk şuarâ tezkiresi XV. yüzyılda Ali Şîr Nevâyî'nin yazdığı Mecâlisü'n-nefâ-is adlı kitaptır. Bu tezkireden sonra Osmanlı şiir alanında XVI. yüzyıldan başlayarak şuarâ tezkireleri yazılmıştır. Anadolu edebiyatında yazılan ilk eser Sehî Bey'in Heşt Bihişt adındaki tezkiresidir. Nevâyî'nin eserinden başlayarak XX. yüzyıla kadar yazılan tezkireler yüzyıllar içinde yazıldıkları yıllara göre şöyle sıralanırlar (1)

XV. yüzyıl:

Yazılış tarihi

1. Ali Şîr Nevâyî (ölm. 1501/907)	
Mecâlisü'n-nefâ-is (— - 1491/896)	1491/896

XVI. yüzyıl:

1. Sehî Bey (ölm. 1548-49/955)	
Heşt Bihişt (— - 1538/945)	1538/945
2. Latîfî (ölm. 1582/990)	
Tezkire-i Şu'arâ (— - 1546/953)	1546/953
3. Âşık Çelebi (ölm. 1571-72/979)	
Meşâ'irü's-şu'arâ (— - 1568/976)	1568/976

(1) Bu listede tezkire adlarının yanında parantez içinde gösterilen tarihler tezkirelerin kapsadıkları yılları göstermektedir. — işaretli eserin edebiyatın başlangıcından beri yetişen şairleri aldığını belirtir. Ahdî, Rızâ, Âkif gibi bazı tezkirecilerin eserlerinin yanındaki köşeli parantezli tarihler tezkirenin ebcedle düşünülen yazılış tarihleridir.

4. Hasan Çelebi (ölm. 1604/1012)
Tezkiretü's-şu'arâ (— - 1585-86/994) 1585-86/994
5. Ahdî (ölm. 1593/1002)
Gülşen-i Şu'arâ [971] (1520-1593/926-1002) 1593/1002
6. Beyânî (ölm. 1597-88/1006)
Tezkire-i Şu'arâ (— - 1597-98/1006) 1597-98/1006
7. Gelibolulu Âlî (ölm. 1600/1008)
Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire kısmı (— - 1598/1007) 1598/1007

XVII. yüzyıl.

1. Sadıkî (ölm. ?)
Mecma'ü'l-havâs (1577-1607/985-1016) 1607-1016
2. Riyâzî (ölm. 1644/1054)
Riyâzü's-şu'arâ (1451-1609/855-1018) 1609/1018
3. Fâ'izî (ölm. 1622/1031)
Zübdetü'l-eş'âr (1400-1621/802-1030) 1621/1030
4. Rızâ (ölm. 1671/1082)
Tezkire-i Şu'arâ [1050] (1592-1640/1000-1050) 1640/1050
5. Yümnî (ölm. 1662/1073)
Tezkire-i Şu'arâ (1621-1662/1030-1073) 1662/1073
6. Âsım (ölm. 1675/1086)
Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr (1621-1675/1030-1086) 1675/1086
7. Güftî (ölm. 1677/1088)
Teşrifâtü's-şu'arâ (1600-1660/1009-1069) 1660/1069

XVIII. yüzyıl:

1. Mucîb (ölm. 1726-27/1139)
Tezkire-i Şu'arâ (1400-1710/802-1122) 1710/1122

2. Safâyî (ölm. 1725/1138)
Nuhbetü'l-âsâr min fevâ'idî'l-eş'âr
(1640-1720/1050-1132) 1720/1132
3. Sâlim (ölm. 1743/1156)
Tezkire-i Şu'arâ (1688-1722/1099-1134) 1722/1134
4. Belîğ (ölm. 1729-30/1142)
Nuhbetü'l-âsâr li Zeyl-i Zübtetî'l-eş'âr
(1621-1727/1030-1139) 1727/1139
5. Safvet (ölm. ?)
Nuhbetü'l-âsâr fi fevâ'idî'l-eş'âr
(1640-1783/1050-1197) 1783/1197
6. Râmiz (ölm. 1786/1200)
Âdâb-ı zurefâ (1625-1784/1030-1198) 1784/1198
7. Silahdârzâde (ölm. ?)
Tezkire-i Şu'arâ (1751-1790/1164-1204) 1790/1204
8. Esrâr Dede (ölm. 1796-97/1211)
Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye
(— - 1796-97/1211) 1796-97/1211
9. Âkif (ölm. ?)
Mir'ât-ı şî'r [1211] (1779-1796-97/1193-1211) 1796-97/1211

XIX. yüzyıl:

1. Şefkat (ölm. 1826-27/1242)
Tezkire-i Şu'arâ (1730-1814/1143-1229) 1814/1229
2. Es'ad Efendi (ölm. 1848/1264)
Bâğçe-i safâ-endûz 1251 (1722-1835/1134-1251) 1835/1251
3. Ârif Hikmet (ölm. 1859/1275)
Tezkire-i Şu'arâ (1592-1836/1000-1252) 1836/1252
4. Fatîn (ölm. 1867/1283)
Hâtimetü'l-eş'âr (1722-1853/1134-1269) 1853/1269

5. Tervfik, Mecmua-i Teracim

1859-60/12706

6. Mehmet Tervfik (ölm. 1892/1311)
Kâfile-i Şu'arâ

1873/1290

XX. yüzyıl:

1. Ali Emirî (ölm. 1924/1342)
Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid (— - 1911/1327)

1911/1327

2. İnal (ölm. 1957)
Son Asır Türk Şâ'irleri (1853-1930-42)

1942

XV. Yüzyıl Tezkiresi

Ali Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-nefâ'is

1. Alî Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-nefâ'is

a) Ali Şîr Nevâyî (1441-1501 / 844-907)

Yalnız Çağatay Edebiyatı'nın değil, bütün Türk Edebiyatı'nın en büyük şairlerinden biri sayılan Ali Şîr Nevâyî, Herat'da doğmuştur. Asıl adı Nizâmeddin Ali Şîr'dir. Köklü bir aileden gelmektedir. Babası Gıyaseddin Kiçkine Bahşî, Uygur beylerindendir. Çocukluğunda Sultan Hüseyin Baykara ile birlikte okuyup yetişen Nevâyî, Hüseyin Baykara Herat sultanı olunca, onun yanında önce nişancı, sonra divan beyi olmuştur. Devlet hizmetinde daima Sultan'dan sonra en güçlü adam olarak bilinen Nevâyî, türk töresi uyarınca resmi işlemler ve törenlerde bazı kabile beylerinden sonra geldiğinden, bunu onuruna yediremiyerek resmi görevlerinden ayrılmış, ama ölümü kadar Hüseyin Baykara'nın en güvendiği dostu ve devlet işlerinde fikri sorulan, sözü dinlenen ve saygı duyulan bir kişi olarak kalmıştır.

Arap ve Fars dillerini ve edebiyatlarını çok iyi bilen Ali Şîr Nevâyî, o devrin farsça kullanan edebî modasına uymamış, kitaplarını türkçe yazmıştır. Böylece, Edebî Çağatay türkçesi onun eseri olmuş, ve bu edebiyat Nevâyî Edebiyatı diye anılmıştır. Nevâyî, edebiyatın hemen her türünde eser vermiş bir şairdir. Dördü türkçe, biri farsça olmak üzere beş divanı vardır. Çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılığında yazdığı türkçe şiirlerini şu adlarla andığı dört divanda toplamıştır: 1. Garâ'ibü's-sıgar 2. Nevâdirü's-sebâb 3. Bedâyi'ü'l-vasat 4. Fevâ'idü'l-kiber. Nevâyî, ayrıca türk edebiyatında Hamse yazan ilk şairdir. Hamse'si, Hayretü'l-ebrâr, Ferhâd u Şîrîn, Mecnûn u Leylî, Seb'a-i Seyyâre, Sedd-i İskenderî mesnevilerinden meydana gelmiştir. Türkçenin farsçadan daha zengin ve güçlü bir dil olduğunu ortaya koymak için yazdığı Muhâkemetü'l-lugateyn adlı eseri Nevâyî'nin ilk bilinçli türkçülerden olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Mîsânü'l-evzân, aruz vezninin kaidelerini, özelliklerini bildirdiği gibi, aruz ölçülerini söylerken verdiği türkçe dörtlük örnekleriyle de eski

türk şiirine ait çok değerli bilgiler ve örnekler ortaya koymuştur. Nevâyî'nin bunlardan başka aralarında Mahbûbü'l-kulûb, Münşe'ât, Nesâ'imü'l-mahabbe, Nazmü'l-cevâhir gibi daha yirmiden çok eseri vardır (1).

b) Mecâlisü'n-nefâ'is (1491/896)

Ali Şîr Nevâyî, tezkiresine Mecâlisü'n-nefâ'is adını vermiştir. 1491 (896) yılında yazılan bu eser türkçe yazılan ilk tezkiredir (2). XV. yüzyılda Orta Asya ve İran'da yaşayan fars ve türk şairlerini toplayan bu eser, başka kaynaklarda bulunmayan çok değerli bilgiler verir. Bu devir ve bu alanlar üzerinde çalışanlar için vazgeçilmez, çok önemli bir kaynaktır.

Nevâyî, eserinin kısa önsözünde, eski şairleri toplayan eserlerden birinin Câmî'nin Bahâristân'ı olduğunu, Hüseyin Baykara adına yazılan bu eserin sekiz ravzaya ayrıldığını, ikinci eserin yine onun adına yazılmış Emir Devletşâh'ın Tezkire-i Devletşâh'ı olduğunu ve bu iki eserin bütün eski şairleri topladığını anlatır. Buna karşı, yaşadıkları devir şairlerinin de eskilerden aşağı olmadıklarını, bunlarında eski şairler gibi bir yerde toplanması gerektiğini söyleyen Nevâyî, bu düşünce ile bir tezkire yazıp Hüseyin Baykara devrinde yaşayan bütün şairleri bir araya toplamak istediğini, daha önce yaşamış olanları da bunlara eklediğini ve eserini sekiz bölüm halinde yazarak, her bölüme Meclis ve esere Mecâlisü'n-nefâ'is adını verdiğini söyler.

Eserini, Câmî'nin Nefahatü'l-üns ve Bahâristân'ını örnek alarak sekiz bölüme ayıran Nevâyî, şairleri eskiliklerine göre sıralamıştır: 1. Meclis; Nevâyî'den önce yaşamış ve o doğmadan önce öl-

(1) Nevâyî'nin hayatı ve eserleri hakkında daha fazla bilgi için bk. Zeki Velidî Togan, İslâm Ansk. Ali Şîr mad.; Agah Sırrı Levend, Ali Şîr Nevâyî c.l. Hayatı San'atı ve Kişiliği; c.II. Divanlar; c.III. Hamse; c.IV. Divanlarla Hamse Dışındaki Eserler. Ankara 1965-1968.

(2) Nevâyî ikinci meclisde eserini bu tarihte yazdığını söylemiştir.

müş olan şairi içine alır. 2. Meclis; Nevâyî'nin zamanında yaşayan, çocukluğu ve gençliğinde görüp tanıdığı, ama tezkirenin yazıldığı 1491 (896) tarihinden önce ölen şairlere ayrılmıştır (94 şair). Yazar bu iki meclisi kitaplardan yararlanarak veya yaşlılardan sorup soruşturarak topladığı bilgilerler yazmıştır. 3. Meclis; Nevâyî'nin zamanında üne kavuşan ve kendileriyle tanıştığı, dostluk kurduğu, yani yakından tanıdığı şairleri toplamıştır (172 şair). 4. Meclis'de, aslında tanınmış birer bilgin oldukları halde, şiir söylemekle de ün kazanmış kişiler (63 şair). 5. Meclis'de Horasanlı şair mirzalar ve hükümdar ailesinden olan şairler (23 şair), 6. Meclis'de, Horasan dışında yaşayan bilim adamları ve tanınmış şairler vardır (31 şair), 7. Meclis'de sultanlar ve şehzadelerden şair olanlar veya şiirden hoşlanan, güzel şiir okuyanlar toplanmış (22 kişi), 8. Meclis ise Sultan Hüseyin Baykara'ya ayrılmıştır. Nevâyî, eserinin beşte biri kadar tutan bu mecliste, çocukluk arkadaşı, dostu ve hükümdarı olan bu şair sultanın hayatı hakkında bilgi vermemiş, bunu tarihçilerin yaptıklarını, kendisinin şiirlerini ele alacağını söylemiştir. Baykara'nın şiirlerini ve san'atını uzun uzadıya övmüş, Divan'ındaki gazel matla'larını birer birer ele alarak açıklamalarda bulunmuştur.

Mecâlisü'n-nefâ'is'de, Herat, Horasan ve Azerbeycanda yaşayan ve çoğu farsça yazan 455 şair toplanmıştır. Bunlardan 43'ü türk ve ya türkçe de yazan acem şairleridir. Nevâyî, kitabına aldığı şairler hakkında fazla bilgi vermemiş, hatta bazılarına ancak birer ikişer satır ayırmıştır. Bu arada her şairin bir, büyük şairlerin iki veya en fazla üç beytini örnek alarak vermiş, türkçe şiiri olanların da türkçe birer beytini almıştır. Eserin en fazla yer tutan en önemli bölümü Nevâyî'nin çoğunu tanıdığı ve görüştüğü söylediği kendi zamanı şairlerini yazdığı 3. Meclis'tir.

Mecâlisü'n-nefâ'is, XV. yüzyıl Çağatay edebiyatı ve aynı zamanda İran edebiyatı için çok önemli bir kaynaktır. Ayrıca sonraki tezkireciler üzerindeki etkileri bakımından da dikkate değer bir eserdir. Eseri Heratlı Fahri, Revzatü's-selâtin (yazılışı 1543/950), Sâm Mirzâ, Tuhfe-i Sâmî (yazılışı 1550/957) ile farsça; Sadıkî-i

Geylânî ise Mecma'ü'l-havas (yazılışı 1601/1010) adlı eseri ile türkçe olarak zeyletmişlerdir. Şeyh Muhammed Kazvini, tezkireyi farsçaya çevirmiş ve zeyletmiştir (yazılışı 1558/966). Ayrıca, türkçe yazılmış ilk şuara tezkiresi olarak XVI. yüzyılda Sahî Bey'le başlayan Anadolu tezkireciliğine de örnek olmuştur.

Nevâyî Tezkiresi'nin külliyat içinde ve ayrı olarak yazılmış pek çok nüshası vardır. Bu da eserin hem İran ve hem Türkiye'de çok yayılıp okunduğunu ve etkili olduğunu gösterir.

Mecâlisü'n-nefâ'is, Taşkent'de 1908 yılında basılmıştır.

Nevâyî üzerine çok kitap ve makale yazılmıştır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

Abdurrahman Camî: Bahâristan. Çev.: Nuri Gençosman. 3. bs. Ankara. Zeki Velidi Togan, Ali Şîr mad. İslâm Ans.; Agah... 1963; Agah Sırrı Levend, Alî Şîr Nevâ'î. I.c. Hayatı, San'atı ve Kişiliği; c.II. Divanlar; c.III. Hamse; c.IV. Divanlarla Hamse Dışındaki Eserler. Ankara 1965-1968. s.241; Fuad Köprülü, Ali Şîr Nevâ'î ve Tesirleri. Türk Yurdu c.V. s.235-238. 1927. c.VI. s.121-140. 1928; Ali Nihad Tarlan, Alî Şîr Nevâyî. İst. 1942; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi I. Giriş. Ankara 1973; Nevâ'î çalışmalarının tam listesi ise bk. Agah Sırrı Levend, Alî Şîr Nevâ'î. c.I. Hayatı Sanatı ve Kişiliği. Ank. 1965. s.258-294.

Mecâlisü'n-nefâ'is'in yazmaları:

1. Millet Ktp. AE Tarih 779. 62 yk.; 2. Süleymaniye Ktp. Fatih 4065. 117 yk.; 3. Süleymaniye Ktp. Fatih 4056. 657-687 yk.; 4. İst. Üni.Ktp. TH 841. 120 yk.; 5. İst. Üni.Ktp. TY 4149. 404b-562a yk.; 6. Topkapı S. Revan 808. 659b-694a yk.; 7. Topkapı Sarayı Emanet Hazinesi 1502. 74b-144a yk.; 8. Beyazıd Genel Kitaplığı. Veliyyüddin 2661. 88 yk.; 9. Ayasofya Ktp. 2045. 90 yk.; 10. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Ktp. İsmail Saib Ef.1/2286. 80 yk.; 11. İst.Arkeoloji Müzesi Ktp. 178. 161 yk.; 12. Süleymaniye Ktp. Esat Ef. 1675. 87 yk.; 13. Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa 800/2. 116 yk.; 14. Millet Ktp.

Carullah 1573. 115 yk.; 15. Ankara Genel Ktp. 86 yk.; 16. Bibliothèque National Suppl. T 317. 302 - 370 yk.; 17. Suppl. T 329. 46-119 yk.; 18. Suppl. T 962/2. 95-186 yk.; 19. Suppl T. 965. 109 yk.; 20. Suppl. T 985. 95 yk.; 21. Suppl. T 1003. 1-74 yk.; 22. AF 298. 116 yk.; 23. AF 327. 99-148 yk.; 24. Vatican Turco 298. 89 yk.

XVI. Yüzyıl Tezkireleri

1. Sehî Bey, Heşt Bihişt
2. Latifî, Tezkire-i şu'arâ
3. Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ
4. Hasan Çelebi, Tezkire-i şu'arâ
5. Ahdî, Gülşen-i şu'arâ
6. Beyanî, Tezkire-i şu'arâ
7. Gelibolulu Âlî, Kühü'l-ahbâr'ın
Tezkire kısmı

1. Sehî Bey, Heşt Bihîst

a) Sehî Bey (ölm. 1548-49/955)

Edirnelidir. Abdullah oğludur (1). XV. yüzyılın büyük şairlerinden Necatî Bey'in yetiştirmesidir. Sultan II. Bayezid'in damadı Davud Bey'e söylediği bir kasideden bir ara Mora'da bulunduğu anlaşılan Sehî Bey'in ne ölçüde bir öğretim gördüğü bilinmiyor. Koruyucusu Necatî Bey, Sultan Bayezid'in oğlu Şehzâde Mahmud'un Manisa valiliğinde, şehzâde hocası ve nişancı olunca Sehî Bey de 1504 (910) yılında onunla birlikte Manisa'ya gitmiştir. Necatî'nin birlikte getirdiği Necatî Sun'îsi, divan katibi, Şevki, defterdar Tâli'î'nin de bulunduğu bir şairler topluluğu içinde üç yıl Şehzâde'nin hizmetinde bulunmuş, Şehzâde Mahmud'un ölümü üzerine yine Necatî Bey ve Sun'î ile birlikte İstanbul'a dönmüş ve ölümüne kadar da onun yanında kalmıştır. Necatî Bey ölünce Sehî Bey -ona olan sevgisi ve bağlılığını göstererek- mezarını mermerle yaptırmıştır (2). Bu sırada İstanbul'da divan katipliğinde bulunuyordu.

Şehzâde Süleyman 1513 (919)'da sancağa çıkınca Sehî Bey, şehzâdenin divan katibi olarak onunla birlikte, ikinci defa Manisa'ya gitti. 1520 (926) yılına kadar Manisa ve kısa süreler Edirne'de olmak üzere yedi yıl Şehzâde'nin hizmetinde bulundu. Sultan Süleyman bu tarihte padişah olunca Sehî Bey, önce kapıkulu sipahi bölüğüne atandıysa da bir süre sonra Edirne'de küçük bir tevliyet ve-

(1) Kaynaklar Sehî Bey'in ne asıl adından, ne de ailesinden ve babasından sözedirler. Yalnız Gelibolulu Âli, "Abdullahın oğludur" diyerek babasının bilinmediğini, yahut devşirme çocuklardan olduğunu haber veriyor (Âli, Kühû'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 238b).

(2) Necatî Bey'in ölümüne Sun'î کتدی نجاتی های (914) mısra'ını söylemiş, Sehî Bey de bunu کتدی نجاتی آه şeklinde değiştirerek mezar taşına kazdırmıştır (Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-su'arâ. İst.Üni.Ktp. TY 2406. 273a; Hasan Çelebi, Tezkire. Atıf Ef. Ktp. 2016. 153a. Ayrıca bk. Halûk İpekten, Osmanlı Edebiyatında Edebî Muhitler (XV.-XVI. asırlar). Doçentlik Tezi. Erzurum 1969 (Teksir halinde). 273 s.

rilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı (1). Padişaha, şehzâdeliği sırasında oldukça yakın olduğu anlaşılan Sehî Bey'in sonradan neden böyle bir cezaya çarptırıldığını bilmiyoruz.

Sehî Bey, bundan sonra hayatının 30 yılını Edirne'de yalnızlık içinde geçirdi. Bu süre içinde küçük mütevellilik geliri ile geçinemediği, sıkıntıya düştüğü anlaşıyor. Türü vesilelerle Padişah'ın devrin sadrâzamı İbrahim Paşa ve defterdar İskender Çelebi'ye sunduğu kasidelerde halinden yakınarak, daha yüksek bir görev istemişse de, bunu elde edememiştir. Ancak 1532 (939)'da şair Refikî'nin ölümü üzerine boşalan Darü'l-hadis mütevelliliğini alabildi. Bu görevde iken Tezkire'sini tamamlayarak, sefer dönüşü bir süre Edirne'de kalan Kanunî Sultan Süleyman'a sundu. Bu eserinde de "Padişah kapısından kovulduğundan beri fakr u zaruret içinde olduğunu, bir mansıb istediğini" tekrarladıysa da yine bir şey elde edemedi.

Sehî Bey 1548-49 (955) yılında Edirne'de öldüğünde 80 yaşını aşmış bulunuyordu (2).

Sehî Bey'in Tezkire'sinden başka müretteb bir de Divan'ı vardır (3). Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî'nin gördüğü ve Hasan Çelebi'nin "müretteb ve mükemmel divan" diye övdüğü bu divandaki şiirleriyle, devrinin büyük şairi Necatî Bey'in yanında yetiştiği ve özellikle gençliğinde bir şiir çevresinde şairlerle birlikte bulunmak şansına sahip olduğu halde iyi bir şair olarak ün kazanamamıştır. İsmi yaşatan tek eseri Tezkire'si olmuştur.

(1) Latifî, Tezkire. Kayseri Râşid Ef. Ktp. 1160. 68a; Âşık Çelebi Ayn. esr. 203b.

(2) Latifî, Tezkire. 90a; Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-su'arâ. 203b; Hasan Çelebi, Tezkire. 132b; Beyanî, Tezkire. Millet Ktp. AE Tarih 757. 46a; Âli, Künhü'l-ahbâr. 238b; Riyazî, Riyâzü's-su'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. 97b; Hayatı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, İslâm Ansiklopedisi, Sehî Bey mad. C.X. s.316-318.

(3) Sehî Bey Divanı'nın bilinen tek nüshası Paris'de Bibliothèque Nationale'dedir (Supplement Turc 360).

b. Heşt Bihişt (1538/945)

Sehî Bey Tezkiresi diye de anılan bu eser, Anadolu'da yetişen türk şairleri hakkında yazılmış -bugüne kadar bilinen- ilk tezkiredir (1). Eser, yazarının Edirne'de Darülhadis mütevellisi bulunduğu 1538 (945) yılında tamamlanmış ve sefer dönüşünde bir süre Edirne'de kalan Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuştur.

Tezkiresine kısa bir Giriş'le başlayan Sehî Bey, İran şairlerini yazan Câmî'nin Baharistan'ı ile Emir Devletşah'ın Tezkire'sini ve Ali Şîr Nevâ'î'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'ini incelediğini, "Rum memleketi"nde yetişen şairlerin zamanla unutulmaması için bu tezkireyi yazdığını ve eserini Baharistan ve Mecâlisü'n-nefâ'is gibi sekiz tabaka halinde düzenleyip, adını Heşt Bihişt koyduğunu söyler. Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı medhiyede, daha önce, uzun yıllar Padişahın hizmetinde bulunduğunu, fakat yaşlılığında kapısından sürüldüğünü anlatarak lutfunu ve ihsanın gösterip yeniden hizmetine almasını rica eder.

Daha sonra, eserine aldığı şairlerden söz ederek, bunlardan bazılarını şiirlerinden bildiğini, ama kendilerini tanıyamadığını; kendisi yetiştiği zaman çoktan ölmüş olan bu şairleri, yaşlılardan sorup öğrendiğini; diğer bir kısmının ise yaşlılıklarına yetiştiğini, gençliğinde bunlarla tanışıp görüşmek fırsatını bulduğunu ve böylece bilgi topladığını; şairlerden büyük bir kısmı ile de yakından tanıştığını, toplantılarında ve sohbetlerinde bulunduğunu, şairlerini dinlediğini anlatır. Son zamanlarda yetişen genç şairlerden ilerisi için umut gördüklerini de eserine aldığını söyler (2).

(1) 1546 (953) yılında tezkiresini yazan Latifî, kendisinden başka on, belki daha fazla kişinin tezkire yazdıklarını, fakat kendi nüshaları ile kaldıklarını söylemiştir (Latifî, Tezkire-i Latifî. İst.1314. s.301). Ayrıca, Sehî Bey'den yüz yıl kadar önce başlayan nazire mecmualarında şiirleri bulunan şairlerin hayatlarının da bilinmek isteneceği ve bu nedenle Sehî Bey'den önce yazılmış tezkireler bulunabileceği düşünülebilir. Fakat bu eserler şimdiye kadar ele geçmediği gibi, kaynaklarda da böyle eserlerden söz edilmemiştir. Böylece Sehî Bey ilk tezkire yazarı olarak görülmektedir.

(2) Tezkire. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. yk. 7b.

Giriş kısmından sonra Tezkire'de, sekiz bölüm içinde, Anadolu'da Türk Edebiyatının başlangıcından eserin yazıldığı tarihe kadar yetişen şairler ölüm tarihleri sırasına göre ele alınmıştır. Sehî Bey'in "Tabaka" adını verdiği sekiz bölüm şöyle sıralanmıştır:

1. Tabaka: Devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbî),

2. Tabaka: Şiir yazmış Osmanlı padişah ve şehzadeleri: Sultan Murad II, Sultan Mehmed II (Avnî), Sultan Bayezid II (Adlî), Sultan Yavuz Selim (Selimî), Şehzade Cem Sultan ve Şehzade Sultan Kökud (Harimî) 6 şair.

3. Tabaka: Vezir, kazasker, defterdar, nişancı, beglerbeği gibi şiir yazmış devlet büyükleri. 28 şair.

4. Tabaka: Şair bilim adamları. Bunlar gerçekte bilimle uğraştıkları halde, şiir de yazmış tanınmış kişilerdir. 17 şair.

5. Tabaka: Sehî Bey'den önce yaşamış ve ölmüş olan; yazarın kendileri ile görüşemediği eski şairler. 33 şair.

6. Tabaka: Sehî Bey'in gençliğinde, ün yapmış olan, olgunluk devirlerine yetişebildiği; birçoğu ile tanışıp görüştüğü şairler. Bunlar Tezkire'nin yazıldığı tarihte ölmüş bulunuyorlardı. 57 şair.

7. Tabaka: Eserin yazıldığı tarihte hayatta bulunan ünlü şairler. Sehî Bey bunların çoğu ile tanışıp, görüşmüş, dost olmuştur. 38 şair.

8. Tabaka: Sehî Bey eserini yazdığı sırada şiir yazmaya yeni başlamış, fakat ilerisi için umut veren genç şairler. 48 şair.

Sehî Bey, bu sekiz tabaka içinde 229 şaire yer ayırmıştır. Eserde şairler hakkında fazla bilgi verilmemiş; hayatları kısaca anlatıldıktan sonra, şiirleri ve san'atları hakkında birçok söz söylenmiş ve örnek olarak şiirlerinden bir ya da birkaç beyit alınmıştır. Şairlerin san'atları ve şiir özellikleri hakkında Sehî Bey'in değerlendirmeleri çoğu kez oldukça yüzeysel kalmıştır. Hemen bütün şairler için birbirine çok benzer sözler kullanmış, benzer hükümler vermiştir: "Fenn-i şi'rde mâhir ve çok ma'rifete kâdir

kimse ne idi", "Nâzûk eş'ârı ve hoş-âyende güftârı vardır", "Hoş-tab', eş'ârı latîf", "Ziyâde ma'rifete ve nice letâ'ife kâdir kimse nedür". Bununla birlikte Sehî Bey'in, kendisinden önce ve devrinde yaşamış her şairi tezkiresine almadığı, şairler arasında bir seçim yaptığı ve ancak tanınmış olanlara yer verdiği de görülür. XV ve XVI. yüzyıl şiirlerini toplayan şiir ve nazire mecmualarındaki şairlerin çoğu Sehî Tezkiresi'nde yoktur.

Sehî Bey'in dili süs ve özentiden uzak, sade ve açıktır. Ayrıca sözü uzatmaktan kaçınmıştır. Bazen cümlelerini yarım ve eksik bıraktığı bile olur. Bu durumda cümleyi anlatmak için araya bazı sözler ekliyerek cümleyi tamamlamak gerekir. Bu, Sehî Bey'in özensiz ve aynı zamanda kısaca söyleme isteğinin sonucudur. Kendisi de birçok yerde eserinin "muhtasar" ve "risâle" olduğunu söylemiştir.

Sehî Bey Tezkiresi'nin en önemli tarafı, Osmanlı Devleti sınırları içinde yetişen şairleri ilk kez bir tezkire halinde bir araya toplaması ve böylece -kendisinin de söylediği gibi- bir çok şaire unutulmaktan kurtarmasıdır. Tezkire, Osmanlı edebiyatının ilk devirlerindeki şairlerin çoğu hakkında bilgi veren tek kaynaktır. Kendisinden sonra gelen tezkireciler genellikle onun dediklerini tekrarlamışlardır. Ayrıca Sehî Bey, Anadolu'da şuarâ tezkireciliğini başlatmış, bu bakımdan kendisinden sonra gelen tezkireciler için örnek olmuştur.

Heşt Bihişt'in yazma nüshaları, öteki tanınmış tezkirelere göre oldukça azdır. İstanbul Üniversitesi Kitaplığındaki yazma (TY 3732) diğer nüshalardan daha zengindir. Tezkire'nin oldukça eksik; 217 şair ihtiva eden bir baskısı yapılmıştır: (Tezkire-i Sehî. İst. 1325. 144 s.). Tezkire'nin Ayasofya kitaplığındaki yazma nüshası (No. 3544) Günay Kut tarafından tıpkıbasım olarak bastırılmış, diğer yazma nüshalarının farkları gösterilmiştir (Harward 1978, 423 s.). Ayrıca Dr. Mustafa İsen'in sadeleştirdiği Heşt Bihişt "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisinde basılmıştır (İstanbul 1980. 260 s.). Eser almancaya çevrilmiş ve yayınlanmıştır. Sehî's Tezkere. Çevirenler: Necati Lugal-O. Rescher. İst. 1942.

Sehî Bey ve Tezkiresi hakkında kaynakça:

Latifî, Tezkire. Kayseri Raşif Ef. Ktp. 1160. 90a; Tezkire-i Latifî. İstanbul 1314. s.301; Hasan Çelebi, Tezkire. Âtîf Ef. Ktp. 2016. 132b; Aşık Çelebi, Meşâ'irü's-su'arâ. İst.Uni.Ktp. TY 2406. 203b; Beyanî, Tezkire. Millet Ktp. AE Tarih 757. 91a; Gelibolulu Âli, Künhü'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 238b; Riyazî, Riyâzü's-su'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. 97b; Fâ'izî, Zübdetü'l-es'âr. Şehit Ali Pş. 1877. 54a; Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, Mecellü'te'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. 628. s.262; Abdurrahman Hibri, Enisü'l-müsâmirîn. İstanbul Uni.Ktp.TY 451. 70b; İsmail Paşa, Esma'ü'l-mü'ellifîn. İst. 1951. c.I. s. 413; O.Rescher, Türkische Dichterbiographien I : Sehi's Tezkere. Tübingen 1941; Babinger, Sehi Çelebi: Encyclopédie de l'Islam. Leiden 1925; Ömer Faruk Akün, Sehî Bey mad. İslâm Ans. c.X. s.516-520; Ata Bey, Tarih-i Atâ. İst. 1293. c.IV. s.121; Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.III. s.115. İst. 1311; Şemseddin Sami, Kamusü'l-a'lâm. İbt. 1311. c.IV. s.2707; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. İst. 1338. c.II. s.225; Faik Reşad, Tezkire-i Sehî. İst. 1925. s. 141-144; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi I. Giriş. Ankara 1973. s. 257-261; Mustafa İsen, Sehi Bey, Heşt Bihişt. İst. 1980. s.9-19; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s. 611; Osman Nuri Peremeci, Edirne Tarihi. İstanbul 1940. s.192; Mehmet Halit Bayrı, Sehî ve Eseri. Milli Mec. sayı 110. s. 1777-1779. 1928; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İst. Uni. Ed. Fak. Mezuniyet Tezi 1945. Türkiyat Ens. T 197. s. 16-24; Tahsin Banguoğlu, Türk Şu'arâ Tezkireleri. İst. Uni. Ed. Fak. Mezuniyet Tezi 1930. Türkiyet Ens. T 29; M. Nihat Çetin, Anadolu Sahasında Yazılmış İlk Dört Şu'arâ Tezkiresinin Tetkiki Üzerinde Bir Çalışma. İst. Uni.Ed. Fak. Mezuniyet Tezi 1947-48. Türkiyat Ens. T 281;

Heşt Bihişt'in yazma nüshaları:

1. İst. Uni. Ktp. TY 2540. 228 şair. Yazar hattı; 2. İst. Uni. Ktp. TY 733. 92 yk. 212 şair; 3. İst. Uni. Ktp. 3732. 121 yk. 229 şair; 4. Millet Ktp. AE tarih 768. 230 yk; 5. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. 103 yk. 223 şair; 6. İst. Belediye Ktp. M.Cevdet B 10. İstinsah: 1902; Ayasofya Ktp. 3547; 7. Bibliothèque National Suppl. T 1072. 102 yk.

2. Latifî, Tezkire-i Şu'arâ ve Tabsıra-i Nuzemâ

a) Latifî, Abdüllatif (ölm. 1582/990)

Latifî, Hatib-zâdelerdendir. Kastamonulu Latifî Çelebi diye anılır. Asıl adı Abdüllatif'dir. 1491 (896) tarihinde Kastamonu'da doğmuş ve ilk öğrenimini memleketinde yapmıştır. Ne derecede bir öğrenim yaptığı bilinmiyor. Âşık Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, öğrenimini yarım bırakarak Kastamonu'dan ayrılmış, İstanbul'a gelerek kâtip olmuştur. Bu arada şiir de yazmağa başlayan Latifî, devrin önemli kişilerinden İskender Çelebi'ye sunduğu bir "Bahariyye" kasidesiyle kendisini tanıtmış ve bu kasideye karşı Belgrat'ta imaret kâtipliği almıştır (1).

Latifî -arada İstanbul'a uğradığı kısa süreler dışında- bütün gençliğini çeşitli Rumeli illerinde kâtipliklerde geçirmiş, ancak 1543 (950) yılında elli yaşında İstanbul'a dönebilmiştir. Bu sırada Sehî Bey tezkiresini tamamlamış (1538/945) ve eseriyle üne kavuşmuş bulunuyordu. Bunu gören Latifî, dostu şair Za'ifî'nin de ısrarıyla (2), Âşık Çelebi ile de görüşüp anlaşarak, yıllar süren hazırlıklarını bir araya getirmeğe ve topladığı bilgileri bir tezkire halinde yazmağa başladı. Eserini 1546 (953) yılında tamamlayarak devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a sundu. Bu eserine karşılık kendisine Taşlıcalı Yahya Bey'in mütevellisi olduğu Eyüp vakfı kâtipliği verildi. Latifî, on yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra imâret kâtipliğiyle Rodos'a sürüldü. Bir süre Mısır'da da kâtipliklerde bulundu. Hayatının son yıllarını İstanbul'da geçiren Latifî, bir ara tekrar Mısır'a gitmiş ve buradan Yemen'e geçerken bindiği geminin batmasıyla 1582/990'da boğularak ölmüştür. Öldüğünde doksan yaşını aşmış bir ihtiyardı (3).

(1) Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 2406. yk. 132b.

(2) Latifî, Tezkire-i Latifî. İstanbul 1314. s. 229.

(3) Sehî Bey, Heşt Bihişt. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. yk. 101a; Latifî, Tezkire-i Latifî. s. 297.-302; Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. yk. 263; Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ. Millet Ktp. AE 774. yk. 169b; Gelibolulu Âli, Künhü'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. yk. 370a; Riyazî, Riyazü's-şu'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. yk. 123b; Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bk. Nihad Çetin, Latifî. İslâm Ansiklopedisi.

Latifî, devrinde tanınmış birkaç eserin sahibi bir yazar olduğu halde oldukça sıkıntı çekmiş ve özlediği rahat bir hayata erişememiştir. Çeşitli vesilelerle değerinin bilinmediğinden yakınmıştır. Tezkiresinde kendisinden söz ederken bu tezkirenin on ikinci eseri olduğunu, bir Divan'ı, inşaada Enîsü'l-fusehâ, Fusûl-i Erba'a, Risâle-i Ta'rîf-i Evsâf-i İstanbul adlı eserleri bulunduğunu söyler (1).

Latifî, şiirinden çok nesri ile tanınmıştır. Tezkiresinde gençliğinde 33 kaside, 500 gazel ve çeşitli şiirlerini toplayarak bir divan tertib ettiğini, fakat herkesin şiir söyleyip usta şair geçindiği bu devirde şiir rayıcı çok düştüğünden, inşaaya döndüğünü, bu vadide bir "tarz-ı has" getirdiğini anlatır (2). Devrinde şiiri ile tutunamadığını ve nesrinin daha fazla beğenildiğini yine kendi sözlerinden anlıyoruz. Fakat aynı zamanda, nesrinin şiirinden üstün olduğunu ve şiir fenninde ustalığı bulunmadığını söyleyenlerin iddialarını çürütmek için de Tezkiresine aldığı şiirlere nazireler söylediğini anlatmıştır (3).

Latifî'nin eserleri arasında en önemlileri Risâle-i ta'rîf-i Evsâf-ı İstanbul adlı eseri ile Tezkire'sidir.

Latifî, 1525 (931) yılında 35 yaşında yazdığı Risâle-i Ta'rîf-i Evsâf-ı İstanbul adlı eserinde bir Mukaddime, altı fasıl ve bir Hattime içinde İstanbul'u anlatmıştır: Şehrin hangi tarihte ve kimin tarafından kurulduğu; büyüklüğü ve güzelliği; Sarayları; Fatih ve Ayasofya camileri ve medreseleri; çarşıları, dükkânları; Tahtakale, Galata, Tophane, Eyüp gibi çeşitli semtleri anlatılarak, aşırı sözlerle bütün İstanbul'ı övmüştür. Bu eserde İstanbul'un güzelliklerinin canlı tasvirleri yanında, devrin sosyal eleştirileri ve yazarı-

(1) Latifî, Tezkire. s. 300. Bugün elde bulunan eserleri: 1. Tezkire 2. Risâle-i Evsâf-ı İstanbul, 3. Fusûl-i Erba'a, 4. Sübhâtü'l-üşşâk, 5. Nazmü'c-cevâhir, 6. Esma'-ı Suver-i Kur'an. Divan'ı da henüz ele geçmeyen eserleri arasındadır.

(2) Tezkire. aynı yer.

(3) Tezkire. s. 37.

nın İstanbul hakkında düşünceleri de yer almıştır. Eser 1977 yılında İstanbul'da basılmıştır (1).

b) Tezkiretü's-şu'arâ ve Tabsıra-i Nuzemâ (1546/953)

Bu eser, Anadolu'da, Sehî Bey'in eserinden sekiz yıl sonra yazılmış ikinci tezkiredir (2). Latifî, uzun yıllar Rumeli vilâyetlerinde dolaştıktan sonra 1543 (950) yılında İstanbul'a geldiğinde Sehî Bey'in bir tezkire yazdığını ve büyük bir ilgi topladığını görmüştür. Arkadaşı ve hemşehrisi şair Za'ifî'nin de ısrariyle (3), bu konuda Âşık Çelebi ile de görüşerek tezkiresini yazmağa başladı ve 1546 (953) yılında eserini bitirerek Kanunî Sultan Süleyman'a sundu.

Latifî, eserinde Camî'nin Bahâristan'ı, Ali Şîr Nevâ'î'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'i ve hatta Sehî Bey'in eserini örnek almakla beraber, onların tarih sırasına, yani tabaka usullerine uymamış, şairleri alfebe sırasına göre vermiştir. Bu usule göre bir tezkire yazmak fikri hernekadar Âşık Çelebi'nin ise de, Latifî onun fikrini daha önce uygulamıştır. Buna gücenen Âşık Çelebi ise 22 yıl sonra "ebced" sıralamasını kullanmak zorunda kalmıştır (4).

Latifî Tezkiresi bir Mukaddime, üç fasıl ve bir Hatime'den meydana gelmiştir. Mukaddime'de yazar, şiirin "fazilet ve meziyetlerini" anlatarak, şiir yazmanın haram ve yasaklanmış olmadığını isbatlamağa çalışmış ve bu konuda bazı deliller ileri sürmüştür: İlk şiirin Hz. Âdem tarafından Kabil'in Habil'i öldürmesi üzerine

(1) Nermin Suner (Pekin) (Hazırlayan), Evsâf-ı İstanbul. İstanbul 1977. XXXII + 112 s.

(2) Latifî, eserinde, zamanında ondan fazla kişinin tezkire yazdıklarını ve "kendi nüshaları ile kaldıklarını" söyler. "nâdân u dâdân ne kimesne aldı, ne sattı" der. (Tezkire. s. 301). Herhalde bunlar yazarın dediği gibi önemli eserler olmadıkları için kaybolup gitmişlerdir.

(3) Tezkire. s. 18, 229.

(4) Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. 133a.

olduğu birkaç beyitlik bir mersiye olduğunu, Kur'an'ın birçok ayetlerinin manzum olarak nüzul ettiğini, Hz. Peygamber'in şiir söylememekle birlikte şiir dinlemekten hoşlandığını, kendisine kaside okunmasını yasaklamadığını, şairlerin "sânî-i kadîmin vassâfları ve esrâr-ı hüsn-i takvîmin meddâhları ve keşşâfları" olduğunu belirtmiş, zamanın padişahı ve eserini sunduğu Sultan Süleyman'ı övmüştür. "Sebeb-i nazm-ı kitab" kısmında, şiirlerini divan halinde toplamayı düşündüğünü, bu yüzden aza kanaat edip, inzivaya çekilerek 12 kitap, risale, münşe'ât ve makale yazdığını (1), dostu şair Za'ifî'nin bir gün Camî'nin Baharistan'ı ve Mîr Ali Şîr Nevâ'î'nin Mecâlisü'n-nefâ'is'ini gösterip, Rum vilayetinde yetişen şairleri Türkî dille kendisinin yazmasını teklif ve hayli ısrar ettiğini, kendisinin birçok sebep gösterip özür dilediği halde, dostunun ısrarlarına dayanamayıp bu kitabı yazdığını anlatır (2). Eserini yazarken şairlerin bütün şiirlerini araştırıp, incelediğini, meclislere girip şiirlerini topladığını, eski şairleri yaşlılardan sorup öğrendiğini ve her şairin "mikdar ve liyakatını" ortaya çıkarmağa uğraştığını söyler.

Fasl-ı evvel'de Anadolu'da yetişen veya sonradan buraya gelip "şâmilikle şöhret bulan" şeyh şairleri yazmıştır. Bu fasla girilen şeyh sırasıyla Mevlânâ Celâleddin Rumî, Sultan Veled, Sadreddin Konevî, Âşık Paşa, Şeyh Elvân-ı Şirâzî, Şeyh Vefâ, Şeyh Ruşenî, Şeyh Abdullah İlahî, Şeyh Şemseddin Buharî, Şeyh İbrahim Gülşenî, Yazıcı Mehmed Çelebi, Süleyman Çelebi, Şeyh Bayezid'dir (3).

Fasl-ı Sanî'de şiirle uğraşan 7 sultan ve şehzadeye yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla: Sultan Murad II (Muradî), Sultan Fatih Mehmed (Avnî), Sultan Bayezid II (Adlî), Şehzade Sultan Cem, Şehzade Sultan Korkud (Harîmî), Yavuz Sultan Selim (Selim, Selimî) ve devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbî)'dir.

(1) Tezkire. s. 16.

(2) Tezkire. s. 32.

(3) Tezkire .s. 36-59.

Fasl-ı Salis'de Sultan Murad II devrinden Tezkire'nin yazıldığı yıla kadar Osmanlı ülkesinde yetişmiş ve türkçe şiirleriyle tanınmış olan şairler harf sırasıyla verilmiştir. Bu fasılda 300 şair vardır (1). Latifî, şairlerin asıl isimleri, memleketleri, kısaca hayatları ve varsa başka eserleri ve şiirlerinin özellikleri hakkında bilgi verdikten ve şiirlerini değerlendirdikten sonra, şairin değerine göre bir veya birkaç beyit, bazen bir, iki gazelini örnek olarak almıştır. Tezkire'nin asıl önemli bölümü bu üçüncü fasıldır.

Hatime kısmında Latifî, kitabını 953'de bitirdiğini ve 300 şairi tanıttığını, bu eserinden dolayı çok zahmet çekip, çok düşman kazandığını söyler. Zamanede şiire ve nesre önem veren kalmadığından umutsuzluğa düşüp, kitabıyla istediği kadar uğraşmadığını, sırf dostunun hatırı için tezkireyi bitirdiğini söyleyerek, bundan sonra bir mısra şiir ve bir fıkra nesir söylemeye yemin ettiğini anlatır (2).

Latifî, Hatime'deki ve eserin başka yerlerindeki yakınmalarından anlaşıldığına göre, tezkiresinden dolayı çok hücumla uğramış, birçok iyi şairi taraf tutup eserine almamakla suçlanmış- tır (3). Bu yüzden yazarın bir süre sonra eserini yeniden ele alıp düzeltmeler yaptığı, yapılan eleştirileri de cevaplandığı anlaşıyor. Bu arada ilk yazmalarda bulunmayan 12 şairi tezkiresini eklemiştir (4). Gerçekten eserini bitirdikten sonra 36 yıl

(1) Matbu nüshada bu fasılda 300 şair vardır. Diğer fasıllarla birlikte 320 şair ihtiva eder.

(2) Tezkire. s. 374.

(3) Latifî Tezkiresi'nin en eski nüshası olarak bilinen 1550/957 istishab kayıtlı yazmanın sonunda yabancı bir kalemde yazılmış ve 957 tarihini taşıyan şu yazı vardır: "Her birinin nice gazel ve kasideleri ve nice rubaî ve kıt'aları bulunduğu ve nice cesi sem'a kâbil güftarı ve pesende lâayk eş'ârı olduğu halde ism-i şerifleri bu mecmu'a-i letâ'ife ve bu sefine-i ma'arife derc olmamağın kitab-ı merhum hedef-i hadeng-i ta'n vâki olmuştur". Sonra âlim ve fâzıl bir zata ait olduğu bildirilen ve kitapta bulunmayan 61 şairlik bir liste verilmiştir.

(4) Kayseri nüshasında 308 şair bulunduğu halde, daha sonraki yazmalarda şair sayısı 320'ye çıkmıştır.

gibi uzun bir zaman yaşadığına göre, Latifî'nin kitabını birçok kez gözden geçirmiş olması ve yeni eklemeler yapması da çok doğaldır.

Latifî Tezkiresi, daha önce yazılan Heşt Bihişt'den birçok bakımlardan üstün bir eserdir. Bunu, "hurûf-ı hecâ tertibi"nin kendi fikri olduğunu, Latifî zaman tertibi ile tezkiresini yazacakken anlaşmalarını bozup daha önce davranarak "yârân lokmasına tama" ettiğini söyleyen Âşık Çelebi, "Tezkire-i Şu'arâ'sı makbûldür. Matlûb-ı erbâb-ı tab'ı suhen-güzârdür. Sehî Bey'le asla ne inşâda ve ne tertîbde münâsebeti yokdur" sözleriyle doğrulamıştır (1). Latifî, alfabetik usulü ilk kez kullanmakla kalmamış, her harf içinde de ayrıca üç harfe kadar bir sıralama yapmıştır (2). Böylece şairlerin sıralanmasında bile ne kadar dikkatli davrandığını göstermiştir.

Latifî Tezkiresi, verdiği bilgilerin doğruluğu, şairleri değerlendirmeleri ve eleştirilerinin isabeti bakımlarından sonraki tezkirelerden de değerli bir eserdir. Gerçi Latifî'de de -Sehî Bey- de olduğu gibi- "Âşıkâne eş'ârı, nâzûk ü zengin güftarı vardır", "eş'ârı çâşnîdârdur", "nazmı mergûb ve müstahzândur", "eş'ârı letâfetden birûn degildür" şeklinde basmakalıp sözlere ve basit değerlendirmelere sıkça rastlanırsa da bunları daha çok ikinci derecedeki şairler için kullanmıştır. Büyük şairleri ve sanatlarının özelliklerini sezebilmiş ve her şaire değeri kadar yer ayırmak suretiyle bir ölçü fikrine sahip olduğunu ve tarafsız davrandığını göstermiştir. Latifî, beğenmediği şairler hakkında da fikirlerini apaçık söylemekten, "icâd ve tasarrufta cevân-ı tab'ı yokdur", "zâde-makâl ve makâlâtı bî-nükte vü hayâldir" gibi sözlerle şiirlerini eleştirmekten çekinmemiştir.

Latifî'ye yapılan eleştirilerin yalnız biri, -hemşehrilik gayreti güderek birçok şairi, kendi memleketi olan Kastamonu'dan

(1) Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. 133a.

(2) "...hurûf-ı tehcîden tertîb-i hurûfda hangi harf mukaddem ise üç harfe değin itibar olundu. Gaflet olunmaya" (Tezkire. s.36).

göstermesi- gerçek sayılabilir. Tezkireciler onun bu konuda "taas-sub" gösterdiğini söylerler. Özellikle Tezkiresine "Kastamonu-nâme" adını veren Âşık Çelebi, memleketleri bilinen birçok şairi de-til göstererek, bunları bile Kastamonulu yapmasını uzun uzun alaya almıştır (1).

Tezkirenin dili sade, cümleleri kısa ve secilidir. Devrinde secili nesrin en güzel, en olgun örneğini vermiştir. Üslubu akıcı, ahenkli ve yer yer alayıcıdır. Hasan Çelebi ve Bağdatlı Ahdî'nin gerek tezkiresi ve gerekse inşasını kötülerine karşı Latifî'ye gücenik olan Âşık Çelebi bile eserini beğenmiş, özellikle Gelibolulu Âli, onu yapılan saldırıların insafsızlığına karşı savunduğu gibi, eseri ve nesrini de hayli övmüştür (2).

Latifî Tezkiresi'nin pek çok defa istinsah edilmiş olması da zamanından başlayarak yüzyıllar boyu beğenilip, okundugunu ve yararlanıldığını gösterir. Anadolu, İstanbul ve Avrupa kitaplıklarında altmıştan çok yazma nüshası vardır. Bunların içinde bilinen en eski yazma 957 temellük kaydını taşıyan Kayseri İl Kitaplığındaki nüshadır (Raşit Efendi, no. 1160, 185 yk. 308 şair). 1006 tarihinde yazılmış olan İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'ndaki yazma ise (TY 2646. 169 yk.)³²⁰ şairle şimdiye kadar bilinen en zengin nüshadır. Bu nüshaya dayanılarak Tezkire-i Lâtifî adıyla Ahmet Cevdet tarafından bastırılan (İstanbul 1314 Kitabhâne-i İkdâm. 381 s.) eserin

(1) Hasan Çelebi, 263b; Ahdî, 169b; "Şâhrâh-ı taassuba gitmişdür. Ekser şu'arâ'yi yerinden yurdundan ayırıp Kastamonılı etmişdür. Hiç bilmem ne fikr etmişdür", "ol sebebdan zurefâ yârân kitâblarının adın Kastamonı-nâme ve âlet-i hengâme komışlardır. Ve bi'l-cümle Kastamonı-nâme olduğundan gayrı aybı olmasa olur" (Âşık Çelebi, 133a).

(2) "Tezkiretü's-su'arâ tahrîr ve imlâ etmek zahmetine mübtelâ olmuşdur", "Erbâb-ı belâgatun meclis-i itibârlarında ele almağa liyâkâti... yokdur", "Şi'ri inşâsından bihter idüğü muhakkak ve mukarrerdür. Eş'ârı dahi vasatü'l-hâl olduğu.." (Hasan Çelebi, Tezkire. 263b); "Üslûb-ı inşâda kendü re'yi ile bi-misl ü bi-hemtâ olduğün mukaddemâ tezkire-i şu'arâ yazmışdur. Lâkin pe-send-i zurefâ ve makbûl-ı fuzalâ olmamışdur" (Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ. Millet Ktp. AE Tarih 774. 169b); Âli, Künhü'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 370b.

sonuna Fâik Reşad Bey'in, genellikle tezkireler hakkında bilgi veren ve sonra Lâtifî'nin hayatını anlatan bir yazısı eklenmiştir (s. 375-381).

Lâtifî Tezkiresi, ilki Theodor Chabert tarafından özet olarak ve ikincisi O.Recher tarafından olmak üzere iki kez almancaya çevrilmiştir (Zürich 1800, Tübingen 1950).

Lâtifî hakkında kaynakça:

Sehî Bey, Hest Bihîst. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. 101a; Lâtifî, Tezkire-i Lâtifî. İstanbul 1314. s.297-302; Ahdî-i Bağdâdî, Gülşen-i Şu'arâ. Millet Ktp. AE 774. 169b; Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-su'arâ. Üniversite Ktp. TY 2406. 132b; Hasan Çelebi, Tezkire. Köprülü Ktp. Âsım Bey 386. 328a; Beyânî, Tezkire. Millet Ktp. AE 757. 86b; Gelibolulu Âli, Künhü'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 370a; Riyâzî, Riyâzî's-su'arâ. Nuruosmaniye Kt. 3724. 128b; Fâ'izî, Zübdetü'l-eş'âr. Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1877. 84a; Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Hâlet Ef. 628. 377a; Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Mü'ellifleri. İstanbul 1342. c.III. s.134; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları. Fas. 7. Biyografiye Ait Eserler. İstanbul 1947. s.597; Âgâh Sarı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi I. Giriş. Ankara 1973. s.261-269; Nihad Çetin, İslâm Ansiklopedisi Lâtifî mad. s.19-22; Tahsin Banguoğlu, Türk Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi 1930. Türkiyat Ens. T 29; M.Nihad Çetin, Anadolu Sahasında Yazılmış İlk Dört Şu'arâ Tezkiresinin Tertibi Üzerinde Bir Çalışma. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi 1948. Türkiyat Ens. T 281; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi 1945. Türkiyat Ens. T 197. s.25-36; Neşet Özgüncü, 1. Lâtifî'nin Hayatı ve Karakteri. 2. Tezkiretü's-su'arâ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi 1955;

Lütfü Bayraktutan, Lâtîfî Tezkiresi. 1-55. yk.larının Transkripsiyonu (Kayseri Râşid Ef. Ktp. 1160). Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi 1968. IX + 100 s.; Sami Emir Mahmutoğlu, Lâtîfî Tezkiresi. 55-110. yk.larının Transkripsiyonu (Kayseri Râşid Ef. Ktp. 1160). Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi 1968. V + 157 s.; Veli Çolak, Lâtîfî Tezkiresi. 110-165 yk.larının Transkripsiyonu (Kayseri Râşid Ef. Ktp. 1160). Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi 1968. IX + 168 s. Andrews Walter Guilford, The Tezkere-i Şuarâ of Lâtîfî as A Source For The Critical Evaluation of Ottoman Poetry. 1970, The University of Michigan, 199 s.

Lâtîfî Tezkiresi'nin yazma nüshaları:

Millet Kitaplığı: 1. AE tarih 776. 136 yk. 309 şair; 2. AE tarih 778. 156 yk. 259 şair; 3. Feyzullah Ef. 1415. 176 yk; Beyazıt Genel Kitaplığı; 4. Velîyüddin Ef. 2660. 130 yk. 298 şair. İbtinsahı 961; 5. Velîyüddin Ef. 2657; 6. Cevdet Paşa 139. 139 yk. 310 şair; 7. Zeyl defteri 381. 205 yk.; Süleymaniye Kitaplığı; 8. Fatih 4254. 160 yk. 289 şair. İstinsahı 971; 9. Fatih 4255. 214 yk. 313 şair. İstinsahı 1015; 10. Fatih 4256. 159 yk. 309 şair. İstinsahı 980; 11. İbrahim Ef. 643; 12. Lâlâ İsmail 3182. 125 yk. 313 şair; 13. Hâlet Ef. 342; 14. Şâzeli 118. 116 yk.; 15. Husrev Paşa 995. 147 yk.; 16. Bağdadlı Vehbi 1258. 139 yk.; 17. Hacı Mahmud 1074; 18. Kılıç Ali Paşa 780/1. 140 yk.; 19. Kılıç Ali Paşa; İstanbul Üniversitesi Kitaplığı: 20. TY 546. 217 yk. 304 şair; 21. TY 2411. 267 yk. 310 şair; 22. TY 2511. 179 yk. 305 şair. İstinsahı 986; 23. TY 2627. 138 yk. 314 şair. İstinsahı 1110; 24. TY 2646. 169 yk. 320 şair. İstinsahı 1006; 25. TY 2441; 26. TY 656; 27. TY 720; 28. TY 2564; 29. Murad Molla Kitaplığı 1491. 61 yk. 81 şair, 8 harfine kadar; Üsküdar Selim Ağa Kitaplığı; 30. Hidayî Mahmud Ef. 1029. 135 yk.; 31. Kemankes 388. 29 yk. 32. Köprülü Kitaplığı Âsım Bey 387. 152 yk.; 33. Nuruosmaniye Kitaplığı 3725. 199 yk.; 34. Ayasofya Kitaplığı 3142. 249 yk. 306 şa-

ir. İstinsahı 987; 35. Hacı Bektaş 8. 107 yk.; 36. Topkapı Sarayı Kitaplığı, Revan 1449. 151 yk.; 37. Arkeoloji Müzesi Kitaplığı 410; 38. 414; 39. Ankara Genel Kitaplığı 549; 40. 629; 41. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kitaplığı 151; 42. Fâzıl Yenâl kısmı 41/572; 43. İzmir Millî Kitaplık 623 (70); 44. Kayseri İl Kitaplığı, Râşit Ef. 1160. 185 yk. 308 şair. Temellük kaydı 957; Paris Bibliothèque National: 45. AF 247. 79 yk.; 46. AF 297. 147 yk.; 47. Suppl. T. 192. 164 yk.; 48. Suppl. T. 494. 84 yk.; 49. Suppl. T. 495. 174 yk.; 50. Suppl. T. 519. 135 yk.; 51. Suppl. T 626. 152 yk.; 52. Suppl. T 1122. 129 yk.; 53. Suppl. T 1147. 170 yk.; 54. Suppl. T 1149 151 yk.; Vatikan Kitaplığı; 55. Turco 188. 209 yk.; 56. Turco 326. 154 yk.; 57. Turco 327. 228 yk.

3. Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu-arâ

a) Âşık Çelebi, Pîr Mehmed (1520-1571 72/926-979) -

Asıl adı Pîr Mehmed olan Âşık Çelebi, kendi tezkiresinde verdiği bilgilere göre, XIV. yüzyıl sonlarında Bursa'ya gelip yerleşmiş Bağdadlı bir Seyyid ailesindendir. Büyük dedesi olan Seyyid Mehmed Natta', Emir Buhârî Anadolu'ya gelirken Bağdad'a uğradığında onu evinde ağırlamış ve sonra Emir Buhârî ile birlikte Bursa'ya gelmiştir. Sultan Yıldırım Bayezid kızını Emir Buhârî'ye, veziri Halil Paşa'nın kızını da Seyyid Natta'ya vermişti. Ebi İshakiye medrese ve zaviyesini de Seyyid Natta' için yaptırmıştı. Seyyid Natta', ölümüne kadar burada şeyhlik ve mâzâr-ı sâdât oldu. Yerine oğlu Zeyne'l-âbidin ve sonra Seyyid Mahmud geçti (1). Âşık Çelebi'nin babası olan Seyyid Âli, şeyhlik yapmamış, öğrenimini tamamladıktan sonra kadı olmuştur. İyi farsça bilen, muamma ve ebcedle tarih düşürmede usta bir şair olan Seyyid Âli, gençliğinde başıboş bir hayat yaşamış, şairlerle düşüp kalkmış, sonra Müeyyedzâde'nin kızıyla evlenerek beş oğlu olmuştur. Seyyid Âli Üsküb'de kadı lık ettiği sırada Pîr Mehmed Prizren'de doğmuştur. Âşık Çelebi'nin doğumu "feyz-i ilah" tamlamasının gösterdiği 1520 (926) yılındadır.

Küçük yaşta annesi ve sonra babasını kaybeden Pîr Mehmed, İstanbul'da Kasımpaşa müderrisi Sürûrî Çelebi, Kalenderhâne müderrisi Taşköprülüsâde, Mahmud paşa müderrisi Arapzâde Abdülbâki, Sahn müderrisleri Saçlı Emir Efendi ve Ebussuûd Efendiler gibi devrinin büyük bilim adamlarından okuyarak yetişmiş, sonunda Muhyüddin Fenârî Efendi'den mülâzım olmuştur. Bu arada Zâtî, Hayalî Bey, Taşlıcalı Yahya gibi tanınmış şairlerle ve Sa'yî, Kandî, Sun'î, Seydâ, Ârifî, Aşkî, Ferruhî gibi genç şairlerle dostuklar kurmuş, bunlarla ve devrinin öteki bütün şairleriyle ilişkisini ve dostluğunu ölümüne kadar sürdürmüştür. Pîr Mehmed bubilim ve şiir çevrisi içinde, genç yaşta şiir de söylemeğe başlamış, Âşık mahlasını

(1) Âşık Çelebî, Tezkire. 60b.

olarak bundan sonra Âşık Çelebi diye anılmıştır. Tezkiresinin önsözünde kendisini,

Doğaldan vasfı ismine muvâfık

Güzeller mübtelâsı yâni Âşık

diye tanıtmıştır (1).

Âşık Çelebi öğrenimini bitirdikten sonra mahkeme katipliğiyle Bursa'ya gitmiştir. Bir ara Emir Sultan vakfına mütevellî olmuş, bu görevden uzaklaştırıldıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. İstanbul kadılığında mahkeme katipliğine atanan Âşık Çelebi bir süre bu görevde kalmış, sonra Silivri kadılığı ile İstanbul'dan ayrılmıştır. Ömrünün yirmi yılını Rumeli illerinde kadılıkla geçiren Âşık Çelebi bu arada o zamana kadar yazdığı şiirlerini toplayarak Divan'ı tertib etmiştir. Narda Kadılığından Alâ'iyye kadılığına gönderilmiş, burada Kanunî Sultan Süleyman'ın tanınmış

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi gazelini

tahmiş ederek Padişaha sunması üzerine kendisine Niğbolu kadılığı verilmiştir (2). Bundan sonra da kadılıklarla bazı illeri dolaşan Âşık Çelebi, Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'ya sunduğu Şakâ'ik Zeyli'ne karşılık ömür boyunca Üsküb kadısı olmuştur. Birkaç yıl doğduğu şehirde kadılık yapan Âşık Çelebi 1572 (979) yılında burada zatûlcenb hastalığından ölmüştür. Ölümüne Cînânî şu tarihi söylemiştir:

Âşık sefer eyledi cihândan (979)

Âşık Çelebi, araştırma ve öğrenmeğe meraklı, girişken, dost canlısı, sanatçı yaradılışlı, bilgisi, geniş kültürü ve hoş sohbetiyle tanınmış bir insandı. Herkesi tanır, her toplantıya katılırdı. Arap ve fars dilleri ve edebiyatlarını derinlemesine bilirdi. Bu iki dilde şiirler de yazmıştır.

(1) Âşık Ç., 34a.

(2) Âşık Ç., 37b.

Âşık Çelebi, manzum ve mensur birçok eserin sahibidir. Taşköp-rülüzâde'nin Şakâ'îk-i Nu'mâniye adındaki önemli eserinin çeviri-si ve ayrıca bu esere yaptığı Şakâ'îk Zeyli, İbn Teymiye'den çe-virdiği Mi'râcü'l-eyâle ve minhâcü'l-adâle adlarında bilimsel e-serleri vardır. Müretteb Divân'ı, Bursa güzellerini anlatan Şeh-rengiz-i Bursa ve Hüseyin Va'iz Kaşîfî'den çevirdiği Ravzatü's-su-hedâ eserleriyle de sanatçı yönünü göstermiştir. Fakat bütün eser-leri içinde en tanınmış ve değerlesi kuşkusuz Meşâ'îrû's-su'arâ adlı tezkiresidir.

b) Meşâ'îrû's-su'arâ (1568/976)

Âşık Çelebi, gençliğinde ilk şiirlerini yazıp şairlerle iliş-kiler kurmağa başladığından beri bir tezkire yazmaya düşünmüştür. Bunun için de bütün hayatında yazacağı eserin hazırlıklarını yap-mış; zamanına kadar yazılan tezkireleri incelemiş, görevli bulun-duğu yerlerde şairlerle görüşmüş, onlardan şiirlerini almış, İs-tanbul'a gelebildiği zamanlar İstanbul şairleriyle dostluklarını sürdürmüş, toplantılarına katılmış, bu arada tanıdığı şairlerin hayatları ve şiirleri hakkında bilgiler toplamıştır. Tezkiresinde anlattığına göre Latîfî'nin de tezkire yazacağını öğrendiğinde o-nunla görüşerek, yazacağı tezkirede şairleri alfabe sırasına göre dizeceğini bildirmiş, Latîfî de tarih sırası ve padişah devirleri-ni göre bölümlere ayırmayı kabul etmiş, böylece anlaşmışlardır. Kendisinin İstanbul'dan uzakta oluşundan yararlanan latîfî, onun usulüyle eserini yazınca buna üzülen Âşık Çelebi, tezkiresini bir yana bırakmış, ancak yıllar sonra yeniden eline alabilmiştir. 1568 (976) yılında tezkiresini tamamlayan Âşık Çelebi şairleri "ebced hevvez" dizisine göre sıralamış ve eseri devrin padişahı Sultan II. Selim'e sunmuştur.

Meşâ'îrû's-su'arâ bir giriş bölümü ile başlar. Bütün kitabın onda biri kadar yer tutan bu uzun bölümde Âşık Çelebi ^{sözün} nesir ve nazım diye ikiye ayrıldığını, nesirle nazım arasındaki farkları, ilk şiirin Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi üzerine Hz.Adem tarafından sür-

yânî dilinde söylediği bir mersiye olduğunu, bunun arapçaya çev-rilmesiyle şiirin başladığını Hûd, Semûd, Âd kavimleri ve Şeddâd, Süleyman ve Zülkarneyn devirlerinde şiir söylendiğini, şiirin ha-ram ve yasak olmadığını; Hz.Peygamber'in "ben şair değilim, şiir bilmem" dediğini, ama şiir dinlemekten hoşlandığını, hatta Ka'b b. Zahîr'e okuduğu bir na't için çıkarıp hırcasını verdiğini (1), İs-lâm bilginlerinden şiir söyleyenleri ve bunların şiir hakkındaki fikirlerini anlatmış, böylece şiirin haram ve yasak olmadığını de-lillerle de göstermeğe çalışmıştır. Daha sonra Sultan Osman'dan Sultan Süleyman'a kadar hemen bütün padişahların şiir söyleyip şi-irin gelişmesine yardımcı olduklarını, Kanunî Sultan Süleyman'la Sultan Selim'in şiire olan hizmetlerini anlatmıştır.

Sebeb-i nazm-ı kitap'da (2) Âşık Çelebi kitabını nasıl yazdığını hikaye etmiştir: Acem şairlerini yazan Devletşah Tezkiresi, Camî'nin Baharistân'ı, Nevâyî'nin Mecâlisü'n-nefâ'isi ve Kazvinî zeyli'ni, türkçede Sehî Bey'in Heşt Bihişt'ini incelediğini, Lâtî-fî ile tertip konusunda görüşüp anlaştıklarını, ama onun sonradan fikir değiştirip "yârân lokmasına tamâ" ederek elif-bâ sırasına göre yazdığı tezkiresini padişaha sunduğunu öğrenince çok üzüldü-ğünü ve tezkire yazmaktan vazgeçtiğini, ancak Nârda kadısı iken yeniden ele alarak Manavgat ve Niğbolu'da üzerinde çalıştığını, Çernovî kadısı iken 1568 (976) yılında tamamladığını anlatmıştır. Tezkiresinde şairleri "ebced" dizisine göre sıraladığını (3) söy-ledikten sonra, eserine alacağı şairleri seçerken nasıl bir yol tuttuğunu ve ölçüsünün ne olduğunu şöyle açıklamıştır: Rum ülkesi-nin havası ve suyunun güzelliği sebebiyle az-çok öğrenim görenler-den başlayarak herkes şiir yazmıştır. Bunları saymak bile mümkün değildir. Bir kısmı sadece vezinli söz söylemekten ileri gidememiş, bir kısmı da yalnız birkaç beyit ve kıt'a söylemiştir. Bazıları da

(1) Âşık Ç., 9a.

(2) Âşık Ç., 34a.

(3) Menla Lâtîfî tertibine taklid lâzım olmasun deyü "ebced hevvez" tertibi ihtiyar olundu" (Âşık Çelebi, Tezkire. 40a).

şiiir çeşitlerinin yalnız birinde kendilerini göstermişler, öteki nazım şekillerini hiç denememişlerdir. Bunların hiçbirisi tezkireye alınmamış, ancak şiiiri meslek edinip şairlikle tanınanlara yer verilmiştir. Tezkireye alınanların hayatları uzun uzadıya anlatılmış, herbiri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu yüzden esere *Tevârih-i şu'arâ* demek deha doğru olur.

Tezkire'de Sultan I. Murad devrinden yazarın eserini yazdığı 1568 yılına kadar yani XIV, XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan değişik nüshalara göre 420-450 kadar şaire yer verilmiştir: Âşık Çelebi XIV ve XV. yüzyıl şairlerini yazarken Sehî Bey ve Lâtîfî'nin tezkirelerinden de yararlanmış, XVI. yüzyıl şairlerini de kendi araştırmalarına dayanarak yazmıştır. Zamanı şairlerinin zaten çoğunu tanıyan, dost olan, toplanmalarına katılan ve dostlarından ayrı düştüğü zamanlar onlarla sık sık mektuplaşan Âşık Çelebi görev aldığı her yerde önce şairleri arayıp bulmuş, hayatları hakkında bilgi edinmiş, şiiirlerini toplamıştır. Kendisi yetişmeden ölmüş olan, tanışıp görüşemediği şairleri de yaşlılardan sorup öğrenmiş, şiiir sohbetlerinde anılarını dinlemiş, onlar hakkında da böylece bilgi toplamıştır. Bu bakımdan Âşık Çelebi Tezkiresi XVI. yüzyıl edebiyatı için birinci derecede, çok önemli bir kaynak haline gelmiştir.

Âşık Çelebi, kendisinden önce yazılmış iki tezkire sahibinden daha geniş bilgi ve kültüre sahibolduğu ve tezkiresini uzun yıllar dolaşarak ve kaynaklarından edindiği bilgilerle yazdığı için, özellikle kendi zamanı şairlerine dair geniş ve doğru bilgi vermek imkânını bulmuştur. Tezkirecilerin çoğu gibi şairlerden kısaca söz etmiş, uzun ve ayrıntılı açıklamalara girerek hayatlarını anlatmış, aşırca yaradılışları, özel hayatları, yaşayışları, alışkanlıkları hakkında da geniş bilgiler vermiştir. Eleştirilerinde kendi görüşlerini belirttiği gibi, devrin şiiir anlayışına ve değerlendirmesine de yer vermiştir. Bu arada sık sık kendinden de söz etmiş, şairler arasındaki dostlukları, anlaşmazlıkları, biribirleriyle olan latifeleri anlatmış, İstanbul'un sosyal hayatına, edebî çevrelere ait bilgiler vermiştir.

Âşık Çelebi Tezkiresi, gerek şairlerin hayatları hakkında verdiği bilgilerin zenginliği, gerekse birkaç sözle canlı şair portreleri çizmesi bakımlarından daha önce yazılmış tezkirelerden üstündür. Buna karşı sanatları hakkında verdiği hükümler her zaman doğru değildir. Bu bakımdan Lâtîfî'ye yetişememiştir. Dostlarına ayırdığı yer ve şiiirlerini değerlendirmeleri de oldukça ölçsüzdür. Sevdiklerine fazla yer vermiş ve tarafsız davranamamıştır.

Âşık Çelebi daima nesrinin mazmına üstün olduğunu söylemiş, nesri ile öğünmüştür. Dili özentili ve ağdalıdır; secilerle doludur. Buna karşı üslubu akıcı ve canlıdır. Uzun ve kısa cümleleri ardarda getirmekle üslubuna bir canlılık ve ahenk kazandırmıştır.

Meşâ'irü's-şu'arâ'nın Türkiye kitaplıklarında 30 kadar yazma nüshası vardır. En eski yazması 1570 (978) tarihli Süleymaniye Kitaplığındaki (Âşir Ef. 268) nüshadır. Fatih Millet Kitaplığında da minyatürlü nefis bir yazması vardır (AE tarih 772). Eserin Agah Sırrı Levend Kitaplığındaki 968 tarihli güzel bir nüshası iki yazma ile karşılaştırılarak, açıklamalarla Meredith-Owens tarafından tıbbıbasımla yayınlanmıştır (Londra 1971).

Âşık Çelebi hakkında kaynakça:

Lâtîrî, Tezkire. Kayseri Râşid Ef. Ktp. 1160. 81a; Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. İst. Üni. Ktp. TY 2406. 33b, 35a-41a; Hasan Çelebi, Tezkire. Âtîf Ef. Ktp. 2016. 227a; Beyânî, Tezkire. Millet Ktp. AE tarih 774. 54b; Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ. Millet Ktp. AE tarih 757. 54b; Âlî, Kühnü'l-ahbâr. Süleymaniye Kt. Fatih 4225. 415b; Belîğ, Güldeste-î Riyâz-ı irfân. Topkapı Sarayı Ktp. Hazine 1281. 263a; Riyazî, Riyazü's-şu'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. 98a; Atayî, Zeyl-i Şakâ'ik. İstanbul 1268. s.161; Fâ'izî, Zübdetü'l-eş'âr. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa.1877. 60b; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. İstanbul 1308-1311. c.4. s. 282; Müstakimzâde, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. 628. yk. 308a; Bur-

salı Tahir, Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. c.2. s.307; Mualim Naci, Esamî. İstanbul 1308. s. 203; Fâik Reşâd, Eslâf. İstanbul 1312. c.2. s. 89; Katib Çelebi, Keşf al-zünûn. Yayınl.: Kilisli Rifat-Şerefeddin Yaltkaya. İstanbul 1941. c.1. s.799; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri. İstanbul 1935. s.117-121; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s. 274; Köprülü Fuad, İslâm Ans. Âşık Çelebi mad.; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s.580; Meredith-Owens, Meşâ'irü's-su'arâ. Londra 1971; Tahsin Banguoğlu, Türk Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1930. Türkiyat Ens. T 29; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi. 1945. Türkiyat Ens. T. 197. b. 50-64; M.Nihad Çetin, Anadolu Sahasında yazılan dört şu'arâ tezkiresinin terkibi üzerine bir çalışma. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi. 1948. Türkiyat Ens. T 281; Mehmet Halit Bayrı. Şairler Tezkiresi sahibi Âşık Çelebi. Hayat Mec. s.72. 1928 ve Tarih ve Edebiyat Mec. 3a. 4 s.33-36. 1980.

Meşâ'irü's-su'arâ'nın yazmaları:

İstanbul Üniversitesi Kitaplığı: 1. TY 2406. 365 yk. 427 şair; 2. TY 4201; 3. TY 171. 369 yk. 400 şair; 4. TY 2405; 5. Ty 119; 6. Ty 120; 7. Topkapı Sarayı Yeniler 129. 189 yk.; 9. Millet Ktp. AE tarih 772. 388 yk. minyatürlü; 10. Millet Ktp. Pertev Paşa 440. 402 yk.; 11. Süleymaniye Ktp. Aşır Ef. 268. 390 yk.; 12. Murad Molla Hamidiye 1064. 330 yk.; 13. Âtîf Ef. Ktp. 2017. 261 yk.; 14. Nuruosmaniye Ktp. 3719. 284 yk.; 15. Selim Ağa Ktp. 440; 16. Selim Ağa Ktp. Mahmud Hudevî 1157. 205 yk.; 17. Beyazıt Genel Ktp. Velîyüddin 2658; 18. İstanbul Arkeoloji Müz. Ktp. 407; 19. Ankara Genel Ktp. 248; 20. Bibliothèque Nat. Suppl. T 1077. 287 yk.; 21. Agah Sırrı Levend Ktp. İstinsah: 986. Müstensih: Ridvan b. Mehmed.

4. Hasan Çelebi, Tezkiretü's-su'arâ

a) Kınalızâde Hasan Çelebi (ölm. 1604/1012)

Hasan Çelebi, Kınalızâdeler diye anılan tanınmış bir ailedendir. Büyük dedesi, Kanunî Sultan Süleyman devri kazaskerlerinden Hamidî Efendi, sakalına kına koyduğu için aile bu adla anılmıştır. Babası Ahlâk-ı Alâyî adındaki tanınmış eserin yazarı Kınalızâde Alâaddin Ali Efendidir. Hasan Çelebi 1546 (953) yılında Bursa'da doğdu (1). Babasından ve devrin tanınmış bilginlerinden, bu arada Ebussuûd Efendiden ders aldı. Medrese öğrenimini bitirdikten sonra değişik illerde; Bursa, Edirne, Halep, Kahire, Gelibolu, Eyüp ve Yeni Zağrada müderrislik ve kadılık yaptı. 1585-86 (994) yılında tamladığı tezkiresini Şeyhülislâm Sa'deddin Efendi'ye sundu (2). Hasan Çelebi Mısır'da bulunduğu sırada 1604/1012 yılında öldü.

Hasan Çelebi hakkında ne kendi tezkiresinde ne de başka kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Gençliğini babasının yanında, onun atandığı illerde geçirmiş, böylece değişik yerler görmüş, büyük kişilerle tanışma fırsatı bulmuştur. Fıkıh ve kelâm gibi islâmî bilimlerde devrinin tanınmış bilginlerindendir. Bu konularda arapça birkaç eseri olduğu, ayrıca edebiyatla uğraştığı ve şiir de yazdığı biliniyor. Şiirlerini divan halinde toplayamamıştır. Bazı şiir mecmualarında görülenler de fazla değerli olmayan manzumelerdir. Hasan Çelebi'nin asıl önemli eseri Tezkire'sidir.

b) Tezkiretü's-su'arâ (1585-86/994)

Hasan Çelebi Tezkiresi, Âşık Çelebi'nin eserinden 18 yıl sonra yazılmıştır. Osmanlı devletinin başlangıcından beri yetişen, ya-

(1) Hasan Çelebi, Tezkiretü's-su'arâ. Baskıya hazırlayan: İbrahim Kutluk. Ankara 1978, 1981

(2) Tezkiretü's-su'arâ. s. 14.

ni Sehî Bey, Lâtîfî ve Âşık Çelebi'nin tezkirelerinde bulunan şairleri eserine aldığı gibi Âşık Çelebi'den sonraki kısa süre içinde yetişen şairler hakkında da bilgi vermiştir. Tezkire bir Mukaddime ve üç Fasil olarak düzenlenmiştir.

Hasan Çelebi Mukaddime bölümünde Tanrı'nın birliği ve kudretinden, Hz. Peygamber'in faziletlerinden ve günahlarının bağışlanmasını diledikten sonra devrin sultanı III. Murad'ın övgüsüne geçmiş, padişahlığını, iyi huyunu, şairliğini öğmüştür, şiirlerinden örnekler vermiştir. Yine aşırı sözlerle şeyhülislâm Hoca Sa'deddin Efendi'nin hayatını anlatarak uzun uzun övgüsünü yapmıştır (1). Sebeb-i nazm-ı kitab'da, uzun bir bahar tasviri yaparak, böyle güzel bir günde dostlarla bir toplantıda, kendisine bu kadar yıl topladığı bilgileri bir araya getirip yazmasını istediklerini ve dostlarının isteklerine uyarak bu tezkireyi yazdığını anlatmıştır (2).

1. Fasil, padişahlara ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla Sultan II. Murad, Sultan II. Mehmed, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan selim, Kanî Sultan Süleyman ve Sultan II. Selim olmak üzere altı şair padişaktır.

2. Fasil'da beş şair şehzade vardır: Şehzâde Sultan Korkut, Sultan Cem, Sultan Mustafa, Sultan Ahmed ve Sultan Bayezid.

3. Fasil, eserin en önemli bölümüdür. Bu fasilda alfabe sırasıyla 618 şairden söz edilmiştir. Böylece Hasan Çelebi, tezkiresinde Sultan Murad ve Hoca Sa'deddin Efendi ile birlikte 631 şaire yer verilmiştir. Tezkire'ye alınan şairlerden pek çoğu daha önce yazılmış tezkirelerde de vardır. Hasan Çelebi bunlardan da yararlanmış, bazı eklemeler yapmış, şiirleri hakkında kendi görüşlerini de söylemiştir. Âşık Çelebi'den sonraki 18 yıl içinde yetişen şairler hakkında da önemli bilgiler vermiştir.

Hasan Çelebi, çocukluğundan başlayarak, devrin büyük bilim adamlarından ve saygı duyulan kişilerinden olan babası Ali Efendi-

(1) Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şu'arâ. s. 15, 48.

(2) Tezkire. s. 42.

nin çevresinden ayrılmamış, toplantılarına katılmış ve babasının dostları olan pek çok bilim adamı ve şairle ilişki kurabilmiştir. Böylece hem bilgisini arttırdığı gibi hem de ilk elden ayrıntılı ve değerli bilgiler almıştır. Bu bakımdan Hasan Çelebi'nin eseri yüzyılın önemli tezkirelerinden biri olmuştur. Yine de Lâtîfî'nin verdiği bilgilerin doğruluğu ve edebî değerlendirmelerinin isabeti Hasan Çelebi'de yoktur. Âşık Çelebi ise şairlerden daha ayrıntılı sözetmiş, üstelik yaşayışları, psikolojileri hakkında da ilginç bilgiler vermiştir. Bu bakımdan Hasan Çelebi'den üstün sayılır. Ayrıca Hasan Çelebi'nin başlıca kusuru, sevdiklerinden ve özellikle kendi ailesinden söz ederken tarafsız kalamamış olmasıdır. Başta babası, amcası Müslim Çelebi ve dedesi olmak üzere Kınalı-zâde ailesinin bütün kişilerini büyük bilgin ve şair olarak tezkiresine almıştır. Bir garip yanı da kendisinden önceki tezkirelerden ve en çok da Âşık Çelebi'den yararlandığı halde, buna hiç değinmemesi ve özellikle Âşık Çelebi'den kelime kelimesine aldığı bilgiyi babasından ve dedesinden almış gibi "babam anlatırdı, ... dedemden rivayet ederdi" şeklinde vermesidir.

Hasan Çelebi Tezkiresi'nin dili hayli ağırdır. Özellikle Mukaddime'de ve padişahlarla şehzadeleri anlattığı Birinci ve İkinci fasillarda ve Üçüncü fasıl'daki tanınmış şairlerden söz ederken süslü, ağırlı, uzun cümleler, tamlamalar, yabancı kelimelerle dolu, zor anlaşılır bir dil kullanarak inşa sanatında ustalığını göstermek istemiştir. Hatta dilinin sadeliğinden dolayı Lâtîfî'yi ayıplamaktan da çekinmemiştir. Verdiği bazı değerli bilgiler bu ağır, özentili dili, uzun tamlamaları ve kelime kalabalığı arasında kaybolup gitmiştir. Sözü bu kadar uzattığı halde 631 şaire yer verdiği Tezkire'si 430 kadar şairden sözeden Âşık Çelebi'nin tezkiresiyle aynı hacimdedir.

Hasan Çelebi Tezkiresi çok tutulmuş bir eserdir. Yazma nüshaları en çok olan tezkiredir. Yalnız İstanbul kitaplıklarında elli-den fazla yazması vardır. Eser, biri yazarının yazısıyla olan üç yazma nüshanın karşılaştırılmasıyla Dr. İbrahim Kutluk tarafından yayınlanmıştır (Ankara, 1.c. 1978, 2.c 1981, Türk Tarih Kurumu Yayını).

Hasan Çelebi hakkında kaynakça:

Riyâzî, Riyâzü's-şu'ara. Nuruosmaniye Ktp. 3724. yk. 54b; Rıza, Tezkire. İstanbul 1316. s.30; Kâtib Çelebi, Fezlake. İstanbul 1286. c.1. s.240; Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, Mecelletü'n-nisab. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. 628. yk. 148a; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî. İstanbul 1308-1311. c.3. s.127; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. c.2. s.385; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947z s. 588; Tahsin Banguoğlu, Türkçe Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1930. Türkiyat Ens. T 29; Şerif Oktürk, Osmanlı Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1945. Türkiyat Ens. T. 197. s. 65-88; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s.280-286; Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şu'arâ. 1.c Ankara 1978.

Hasan Çelebi Tezkiresinin yazmaları:

Topkapı Sarayı Kitaplığı: 1. Ahmed III. 2658. 348 yk. İstinsah: 1080; 2. Hazine 1270. 340 yk. İstinsah: 1004; 3. Hazine 1273 236 yk. İstinsah: 1013; 4. Hazine. 272 yk. İstinsah: 1019; 5. Revan 1450. 467 yk. İstinsah: 1022; 6. Revan 1451. 380 yk. İstinsah: 995; İstanbul Üniversitesi Kitaplığı: 7. TY 304. 329 yk. 572 şair. İstinsah: 1065; 8. TY 516. 386 yk. 622 şair. İstinsah: 1009; 9. TY 1560; 10. TY 1628; 11. TY 1737. 341 yk. 569 şair. Yazar hattı yazılışı: 994; 12. TY 1944. 257 yk. 621 şair; 13. TY 2525. 368 yk. 621 şair İstinsah: 1031; 14. TY 2579. 252 yk. 605 şair; 15. TY 6190. 336 yk. (eksik); 16. TY. 9778. 341 yk.; Millet Kitaplığı: 17. Hekimoğlu Ali Paşa 602. 325 yk. İstinsah: 1010; 18. AE tarih 758. 274 yk. 613 şair; 19. AE 759. 269 yk. 610 şair. İstinsah: 1230; 20. AE 760. 233 yk. 615 şair; 21. AE 761. 321 yk. 612 şair; Süleymaniye Kitaplığı: 22. Çelebi Abdullah 279. 400 yk. İstinsah: 1153; 23. Fatih 4250. 466 yk. İstinsah: 1022; 24. Fatih 4251. 356 yk. İstinsah: 1021; 25. Fatih 4252. 364 yk. İstinsah: 1023; 26. Fatih

4253..384 yk. İstinsah: 1020; 27. Es'ad Ef. 3870. 259 yk.; 28. Es'ad Ef. 3869. 333 yk.; 29 Halet Ef. 372. 353.; 30. Halet Ef. ilavesi 100. 327 yk.; 31 Laleli 1693. 249 yk.; 32 Hamidiye 1062. 336 yk.; 33. Lala İsmail 315. 377 yk.; 34. Yenicami 385. 336 yk.; 35. Âşır Ef. Reisülküttab 624. 313 yk. İstinsah: 1013; 36. Âşır Ef. Halid Ef. 229. 373 yk.; Nuruosmaniye Kitaplığı: 37. 3716. 315 yk. İstinsah: 1014; 38. 3717. 370 yk.; 39. 3813. 353 yk. İstinsah: 1020; 40. İstanbul Arkeoloji Müz. 408. 196 yk. (eksik); 41. İst. Arkeoloji Müz. 409. 265 yk. (eksik); Beyazıt Genel Kitaplığı: 42. Velîyüddin 2659; 43. Hasan Fehmi Paşa 392. 293 yk.; 44. 4988. 369 yk. İstinsah: 1074; 45. Ayasofya Ktp. 3140. 394 yk. 612 şair. İstinsah: 1022; 46. Âtîf Ef. Ktp. 2016. 280 yk. İstinsah: 1010; 47. Köprülü Ktp. Âsım Bey 386. 432 yk. 618 şair. İstinsah: 1009; 48. Husrev Paşa Ktp. 487. 450 yk.; 49. Husrev Paşa Ktp. 488. 427 yk. İstinsah: 1025; 50. Râgıb Paşa Ktp. Yahya Ef.. 285. 367 yk.; 51 Ankara Millî Eğitim 218; 52. Ankara Cebce 97. 265 yk.; 53. Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Ktp. 600 (eksik); 54. İzmir Millî Eğitim Ktp. 20/801; 55. Bursa Genel Ktp. 9441. 364 yk. İstinsah: 999; 56. Bursa Orhan Ktp. 1007. 354 yk. İstinsah: 1009; 57. Uppsala 677. 346 yk.; 58. Uppsala 496. 346 yk.

5. Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ

a) Ahdî-i Bağdâdî (ölm. 1593/1002)

Bagdâdlıdır. Babası Şemsî mahlaslı şiirleriyle ün kazanmış Şemseddin adında bir şairdir. Öğrenimini bitirdikten sonra tezki-resinin mukaddimesinde anlattığına göre (1), Husrev adında bir şair arkadaşıyla birlikte 1552 (960) yılında yola çıkarak birçok yer dolaşmış, bu arada pek çok şair görüp tanışmıştır. Yolda arkadaşının ölümünden sonra da gezisini sürdürmüş ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde İstanbul'a gelmiştir. Eserinde İstanbul'un güzelliğini, bilim adamları ve şairlerinin çokluğunu coşku içinde öven Ahdî, uzun süre burada kalarak şairlerle tanışmış, toplantılarına katılarak hem bilgisini arttırmaya, hem de şairler hakkında bilgi toplamağa çalışmıştır. Bu arada Kanunî'nin şehzadesi Sultan Selim'le de ilişki kuran ve onun yardımlarını görüp toplantılarına katılan yazar, onbir yıl süren bu gezinin sonunda Bağdad'a dönerek topladığı bilgilerle tezkiresini yazmıştır. Ömrünün kalan bölümünü doğduğu ilde geçirmiş ve 1593 (1002) yılında burada ölmüştür.

Ahdî, devrinde şiirleriyle de ün kazanmış, oldukça tanınmış bir şairdir. Toplanmış bir divanı bulunmamakla birlikte, şiirlerine XVI. yüzyıla ait şiir mecmualarında rastlanmaktadır. Edebiyatımızda asıl ününü Tezkire'siyle yapmıştır.

b) Gülşen-i Şu'arâ 971 (1593/1002)

Ahdî Tezkiresi diye de anılan Gülşen-i Şu'arâ, araya manzum parçalar sıkıştırılmış bir Mukaddime ile ravza adını verdiği dört bölümden meydana gelmiştir. Ahdî, eserin mukaddimesinde Kanunî Sultan Süleyman ve oğlu Şehzade Selim'i övdükten sonra "Sebeb-i Nazm-ı kitab"da yolculuğunu, İstanbul'da bilim adamları ve şairlerle buluşup görüşmelerini, sonunda vatan özlemi ağır basıp Bağdad'a döndüğünü anlatır. Bu arada şairler hakkında edindiği bilgiler kaybolma-

(1) Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ. Millet Ktp. AE tarih 774. yk. 4a.

sın diye bu tezkireyi yazdığını ve Gülşen-i Şu'arâ adını verip şehzade Sultan Selim'e armağan ettiğini söyler (1).

Birinci Ravza'da, başta devrin padişahı olmak üzere Şehzade Selim ve öteki şehzadeler ve devlet büyükleri olmak üzere 18 şair vardır.

İkinci Ravza, Kanunî devrinin şiir de yazmış olan 25 tanınmış bilim adamını toplamıştır. Bunlar müderris, kadı, padişah hocası gibi, aslında bilimle uğraştıkları ve bu alanda tanındıkları halde şiirleriyle de ün yapmış şairlerdir. Bu bölüm İbn Kemâl ile başlayarak Derviş Çelebi ile son bulur.

Üçüncü Ravza, yine Kanunî devrinin "altın başlı sancak beyleri ile defterdar efendilere" ayrılmıştır. Bu bölümde 14 şair hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü Ravza, Tezkire'nin en önemli bölümüdür. Burada Kanunî devrinin ünlü 318 şairi alfabe sırasıyla yer almıştır. Ahdî, bu şairlerden bir kısmıyla tanışıp görüşmüş, bir kısmını da Sehî Bey ve Lâtîfî'nin eserlerinden yararlanarak yazmıştır. Bu Ravza'dakilerle birlikte Ahdî Tezkiresi'nin bilgi verdiği şair sayısı 375'dir.

Gülşen-i Şu'arâ 1546 (953) yılında yazılan Latîfî Tezkiresi'ne zeyl sayılabilir. Bu arada Sehî Bey ve Latîfî'nin eserlerinde bulunan bazı şairlerden de sözettiğine göre Ahdî Tezkiresi'nin başlangıcını Kanunî devri başı olan 1520 (926) yılına kadar indirmek doğru olur. Öte yandan yazar, eserinin başlangıcında tezkiresini 971 yılında bitirdiğini söylerse de (2) bu tarihten sonra da eserine bazı eklemeler yapması ve yaşadığı çevrede yeni yetişen şairlerden sözetmesi doğaldır. Aslında, kendi de şair olan ve şair çevrelerine girmekten hoşlanan Ahdî'nin ölümüne kadar geçen otuz yıllı boş geçirdiği düşünülemez. Bu bakımdan Gülşen-i Şu'arâ'nın yazılış

(1) Gülşen-i Şu'arâ. yk. 4a-7a. Gülşen-i Şu'arâ tamlaması ebcedle 971 yılını vermektedir.

(2) Gülşen-i Şu'arâ. yk. 5b.

tarihini ölümüne kadar uzatmak gerekir. Nitekim yazma nüshalar Tezkire'nin önce üç ravza olarak düzenlendiğini, sonradan araya sancak beyleri ve defterdar şairleri veren bir bölüm eklenerek dört ravzaya çıkarıldığını ve öteki ravzalara bazı şairlerin eklendiğini göstermektedir.

Ahdî, tezkiresine aldığı hemen bütün şairleri aşırı sözlerle övmüş, "emsâl ve akrânı arasında yegâne", "esnâf-ı nazma kâdir, sanâyi-i şiirde mâhir kimesdir", "eş'arı rengîn ve güftârı şîrîn vâki olmuştur" gibi sözlerle anlatmıştır. Bu bakımdan Ahdî'nin şairleri yeterince değerlendiremediğini ve kötü şairi birbirinden ayıramadığını hemen görülür.

Ahdî'nin tezkiresindeki şairlerin bir bölümünü Sehî Bey'le Lâtîfî'den alması ve bu şairler hakkında Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'de daha ayrıntılı ve değerli bilgiler bulunması bakımından Gülşen-i Şu'arâ'nın fazla bir değeri yoktur. Ancak Tezkire İstanbul'da tanıdığı ve Bağdad'da birlikte bulunduğu, hemşehrisi olan şairler hakkında verdiği bilgiler bakımından önemli sayılabilir.

Eserin dili oldukça ağırdır. Özellikle mukaddimede çok süslü, ağdalı bir dil kullanmıştır. Ayrıca dili anlattığı şairlerin sosyal durumuyla da orantılı olarak ağırlaşır; devlet büyüklerinden ve tanınmış şairlerden söz ederken daha süslü ve sanatlı, öteki şairleri anlatırken daha sade bir dili vardır.

Gülşen-i Şu'arâ basılmamıştır. Yazma nüshaları da azdır. Yazmaların bir bölümü üç ravzalıdır. Tezkirenin en iyi ve hacimli nüshası, dört ravza ve 375 şairle Fatih Millet Kitaplığındaki nüshadır (AE tarih 774).

Ahdî hakkında kaynakça:

Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. İst. Uni.Ktp. TY 2406. yk. 231a; Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şu'arâ. Millet Ktp. Hekim Ali Paşa 602. 224b; Beyanî, Tezkire. Millet Ktp. AE tarih 757. 66a; Sâdıkî,

Mecma'ü'l-havâs. İst. Uni. Ktp. TY 4085. 104a; Âlî, Künhü'l-ahbâr. İst. Uni. Ktp. TY 5359. yk. 171a; Riyâzî, Riyâzü's-şu'arâ. Nuru-ömaniye Ktp. 3724. yk. 112a; Müstakimzade, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Hâlet Ef. 628. yk. 326a; Kâtib Çelebi, Keşf al-zunûn. Yayınl.: Ş.Yaltkaya-Kilisli Rifat. İstanbul 1941. s. 387; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî. İstanbul 1311. c.2. s.609; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s. 575; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İst. Uni.Edebîyat Fak. Bitirme tezi 1945. Türkiyat Ens. T 197. s.37-49; Emine Güntekin, Ahdî-i Bağdadî Tezkiresinin Tavsifî ve Mukayeseli Cedveli. İst. Uni. Edebîyat Fak. 1. disiplin ara vazifesi. Türkiyat Ens. Tr 49; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. İstanbul 1973. s.269.

Gülşen-i Şu'arâ'nın yazmaları:

1. Beyazıt G.Ktp. 10266 (zeyl defteri 382). 129 yk. 3 ravza, 291 şair. İstinsah: 1017; 2. Millet Ktp. AE tarih 774. 4 ravza, 209 yk. 375 şair. İstinsah: 1014; 3. İst.Uni. Ktp.TY 2604. 3 ravza, 136 yk. 295 şair; 4. İst.Uni.Ktp. TY 9598. 3 ravza, 326 s. 286 şair. İstinsah: 1335, Müstensih: Seyyid Ahmed Tebrizî; 5. Topkapı Sarayı Hazine 1303. 3 ravza, 150 yk. 283 şair; 6. Süleymaniye Ktp. Hâlet Ef. eki 107. 3 ravza, 234 yk; 7. Ankara Genel Ktp. 47. 3 ravza, 116 yk. 257 şair. İstinsah: 989, Müstensih: Abdâl Hâdî; 8. Agah Sırrı Levend nüshası. 4 ravza, 370 şair; 9. İzmir Millî Ktp. 20/ 801. 3 ravza, 110 yk. 277 şair; 10. Bibliothèque National Suppl. T 518. 4 ravza, 165 yk.; 11. Marburg Staatsbibliothek Ms. Or.Oct. 3449. 3 ravza, 84-229 yk.; 12. British Museum (Rieu Catalogue of the Turkish Manuscripts s. 76) 4 ravza, 187 yk. 378 şair; 13. Mısır Hidiviye Ktp. 151 yk. İstinsah: 991.

6. Beyânî, Tezkire-i Şu'arâ

a) Beyânî, Carullahzâde Şeyh Mustafa (ölm. 1597-98/1006)

Beyânî, Ruscuk'da doğmuştur. İlk öğrenimini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek devrin tanınmış bilginlerinden Ebussuud Efendi ve oğlu Mehmed Efendi'den okumuş ve Ebussuûdzâde'den icâzet almıştır. Mehmet Efendi, Halep kadısı olunca bir süre onun yanında bulunmuş, sonra değişik yerlerde müderrislik ve kadılık yapmıştır. Bu arada hacca giden Beyânî, Hicaz'dan döndükten sonra Okmeydanı Sofular Halvetî tekkesi şeyhi Ekmelüddin Efendi'ye intisab ederek kadılığı bırakmıştır. Bir süre Gelibolu zaviyelerinden birinde ve birkaç yıl şeyhinin yanında kaldıktan sonra Şeyh Ekmelüddin Efendi'nin vaziyeti üzerine ölümünden sonra onun yerine Sofular tekkesi şeyhi olmuştur (1577/985). Beyânî 20 yıl bu tekke de şeyhlik yaptıktan sonra 1597-98/1006 tarihinde ölmüştür (1).

Arapça ve türkçe şiirler söyleyen Beyânî, şiirde Ebussuud Efendi'nin yolundadır. Tezkiresinde kendisinden söz ederken, gençliğinde dostlarıyla şiire heves edip bazı nazireler dediğini, ama şeyh olduktan sonra türkçe şiiri bıraktığını, yalnız arapça şiir söylediğini anlatmıştır. Beyânî, devrinde özellikle tarikat çevrelerinde tutulmuş ve iyi bir şair olarak tanınmıştır. Müretteb divanı yoktur. Şiirlerine devrinin bazı şiir mecmualarında rastlanmıştır.

b) Tezkire-i şu'arâ (1597-98/1006)

Beyânî Tezkiresi Hasan Çelebi Tezkiresi'nin kısaltılmış şeklidir. Yazar Hasan Çelebi Tezkiresi'nin yazıldığı 1585-86 (994) yılından sonraki on iki yılda yetişen birkaç şairi de eserine eklemiştir. Tezkiresinin kısa mukaddimesinde Beyânî, Latifî Tezkiresi'nden sonra Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin de birer tezkire

(1) Âşık Çelebi, Meşâ'irü'irü's-su'arâ. İstanbul Uni. Ktp. TY 2406. 73a-b; Hasan Çelebi, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Âtîf Ef. 2016. 62b-63a; Beyânî, Tezkire. Millet Ktp. AE tarih 757. 18a; Âlî, Kürhü'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 410b.

yazdıklarını, son tezkire olan Hasan Çelebi'nin eserinin bir nüshasını zorlukla bir dostundan ödünç olarak eline geçirdiğini, bütün tezkireyi yazacak zamanı da olmadığından şiirleri halk arasında dolaşan tanınmış şairleri seçerek ve özetleyerek yazdığını ve bir kitaptan bir risâle ahz eylediğini" söyledikten sonra, bunu başkaları görüp beğensin diye değil, kendi okuyup yararlansın diye yaptığını söylemiştir. Ayrıca Osmanlıların ilk devirlerinde bilim ve şiire itibar olmadığından, bu devir şiirlerinin sade ve ace-mice olduğunu, Fatih Sultan Mehmed ve vezirlerinin şiire değer verdiklerini, Nevâ'î'nin Sultan Bayezid'e gönderdiği 33 gazele Ahmed Paşa ve öteki şairlerin nazireler yazarak şiirin günden güne güzelleştiğini, bu yüzden esere Fatih Sultan Mehmed devrinden başladığını, padişahlar ve şehzadelerden sonra elif-bâ sırasıyla öteki şairleri yazdığını söylemiştir (1).

Beyânî Tezkiresi iki Bölüm halinde düzenlenmiştir:

Birinci Bölüm'de beş padişah ve dört şehzade; Fatih Sultan Mehmed (Avnî), Sultan Bayezid (Adlî), Yavuz Selim (Selimî), Kanunî S. Süleyman (Muhibbî), Sultan II. Selim (Selimî), Şehzade Cem, Mustafa (Muhlisî), Bayezid, Murad.

İkinci Bölüm'de XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşamış 240 şair vardır. Böylece bütün Tezkire'de 249 şair hakkında bilgi verilmiştir.

Beyânî, Önsöz'ünde kendisinin de söylediği gibi 631 şairi yazan Hasan Çelebi Tezkiresi'nden tanınmış şairleri seçerek almış ve onun verdiği bilgileri de özetleyerek tezkiresine geçirmiştir. Bunlara eklediği şairler hakkında da pek önemli bilgiler vermemiştir. Bu bakımdan Beyânî Tezkiresi öteki tanınmış tezkireler arasında hemen hemen hiçbir önemi olmayan bir kitaptır.

Tezkire'nin yazılış tarihi belli değildir. Yazma nüshaları da azdır. İstanbul kitaplıklarında sadece altı nüshası vardır. Önemli bir kitap olmadığı için de basılmamıştır.

(1) Beyânî, Tezkire. Millet Ktp. AE tarih 757. yk. 1b-3a.

Beyânî hakkında kaynakça:

Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şu'arâ. İstanbul Uni. Ktp. TY 2406. yk. 73a; Hasan Çelebi, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Âtîf Ef. 2016. yk. 62b; Beyânî. Tezkire. Millet Ktp. AE tarih 757. yk. 18a; Âlî, Künhü'l-ahbâr. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. yk. 410b; Riyazî, Riyâzü's-şu'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. yk. 43a; Rıza, Tezkire-i Rıza. Süleymaniye Ktp. Âşır Ef. 243. yk. 10b; Nev'îzâde Atâyî, Zeyl-i Şakâ'ik. İstanbul 1268. s. 466; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmani. c. IV. s. 379, İstanbul 1311; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c. 2. s. 98. İstanbul 1333; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s. 582; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c. 1. Giriş. Ankara 1973.

Beyânî Tezkiresinin yazmaları:

1. İstanbul Uni. Ktp. TY 104; 2. TY 1560; 3. TY 2568;
4. Millet Ktp. AE tarih 757. 127 yk. İstinsahı: 1027; 5. AE tarih 774. İstinsahı: 1014; 6. Süleymaniye Ktp. Velîyüddin Ef. 2659.

7. Gelibolu Âlî, Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı

a) Gelibolulu Mustafa Âlî (ölm. 1600)

1541 yılında Gelibolu'da doğan Âlî, yirmi yaşında medrese öğrenimini bitirdi. Çok iyi arapça ve farsça öğrendi. Müderris olmuşken yazısı ve inşasının güzelliği nedeniyle ve Şehzade Selim (II)'in isteğiyle müderrisliği bırakıp Selim'e, sonra onun lalası Lala Mustafa Paşa Faşa'ya divan katibi oldu. Onunla birlikte pek çok yer dolaştı. 1568 Mısır fethinde Paşa'nın divan katibi idi. Onun görevden uzaklaştırılmasıyla Manisa'da Şehzade Murad'a ve sonra Bosna Beylerbeği Ferhad Paşa'ya divan katibi oldu. S.Murad'ın tahta oturmasıyla, Gürcistan ve Azerbaycan beylerbeyliğine atanan Mustafa Paşa'nın daveti ve Hoca Sa'deddin Efendi'nin de yardımıyla yeniden Paşa'nın divan katibi olarak 1577-79 yılları arasında İran seferi ve Kars kalesinin yapısında bulundu. Halep, Erzurum, Bağdad ve bir süre açıkta kaldıktan sonra Sivas defterdarlığına atandı. İki kez yeniçeri katibi, Mısır defterdarı, Amasya ve Kayseri sancakbeyliği yaptı. Şam beylerbeyliğine atandıysa da bu göreve başlamadan Cidde sancakbeyliğine gönderildi. Bu görevde iken 1600/1008 yılında Cidde'de öldü.

Âlî, iyi yetişmiş, bilgili, meraklı, çalışkan bir bilimadamı, iyi bir tarihçidir. Edebiyatla da ilgilenmiş ve kaside, gazel, nesnevi, mersiye olarak pek çok şiir yazmıştır. 1574 ve 1590 yıllarında tertiplediği iki türkçe Divan'ı vardır. Değişik konularda eserleri vardır. 40 kadar eseri içinde en tanınmışları Şehzadeliğinde S.Selim'e sunduğu na't ve kasidelerini topladığı Mahr ü Mah (1559), Sokullu'ya sunduğu Zigetvar zaferi ve Sultan II. Selim'in culüsuna kadar olan olayları anlatan Heft Meclis, Sultan Murad'ın emriyle yazdığı Zübdetü't-tevarih (1575) ve Mir'atü'l-avâlim. Nasihatü's-selâtin (1580), Lala Mustafa Paşa'nın Kafkas seferi ve Kars kalesi yapımı olaylarını anlattığı Nusretname (1583), Yazı, resim, cilt, tezhip sanatçılarını yazdığı Menakıbü'l-Hünerrevân (1587), Fusûlü hall ve'l-akd adını verdiği kısa islam tarihi (1598), daha önce Kavâ'idü'l-mecâlis adıyla 1587 yılında yazdığı ve genişleterek haya-

tının son yıllarında Cidde'de tamamladığı Mevâ'idü'n-nefâ'is fi Kavâ'idü'l-mecâlis (1590) ve son eseri olan Hâlâtü'l-Kâhire (1599) adındaki Mısır tarihidir. Bu eserlerinin yanında en önemli kitabı 1598 yılında bitirdiği Künhü'l-ahbâr adlı büyük tarihidir.

b) Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire kısmı (1598/1007)

Künhü'l-ahbâr, aslında Âlî'nin uzun bir Önsöz'den sonra Rûkn adını verdiği dört bölümden oluşan genel bir dünya tarihidir. Eserin 1. Rûkn adını verdiği dört bölümden oluşan genel bir dünya tarihidir. Eserin 1. Rûkn'ünde dünyanın yaratılışından Hz.Âdem'e kadar geçen zaman; bütün yaratıkların ortaya çıkışı, hayvanlar, balıklar, dağlar, denizler, nehirler, göller, adalar ve iklimler, 2. Rûkn'de ilk peygamber Hz.Âdem'den başlayarak peygamberler, Arap kavmi, Hz.Peygamber, peygamberliği ve mucizeleri, Emeviler, Abbâsiler, Arap emirleri, bilginler, şeyhler, hekimler anlatılır. 3. Rûkn'de Türk ve Tatar faslı adı altında Türk kavimleri, Oğuzlar Türk ve Çerkes kölemenleri, Fâtımîler, Eyyûbîler, Akkoyunlu ve Karakoyunlular, Dulkadirîliler ve Türk hakanlarından söz edilir. 4. Rûkn, Osmanlı tarihine ayrılmıştır: Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1596 yılına kadar geçen olaylar, padişahlar, devlet adamları, şeyhler, bilginler ve şairler hakkında bilgi verilir. Eserin ilk üç Rûkn'ü ile 4. Rûkn'ün İstanbul'un alınışına kadar olan bölümü beş cilt halinde basılmıştır (İstanbul 1277).

Künhü'l-ahbâr'ın asıl önemli bölümü 300 yıllık Osmanlı tarihini anlatan 4. Rûknü iki cilt halindedir: 1. cilt 1299 yılında vuz Sultan Selim devri sonuna kadar, 2. cilt Kanunî devrinden Sultan III. Mehmed devri başlarına, 1596 yılına kadar geçen olayları içine alır. Osmanlı tarihi, Sultan Osman'dan başlayarak sırasıyla gelen padişahların devirlerine göre düzenlenmiştir. Her padişah devri cülusla başlatılmış, padişahın doğumu, yaratılışı, yetenekleri, merakları, bahşiş ve ihsanları, şehzadeleri, "birinci, ikinci vak'a" başlıkları altında devrinde geçen olaylar, ölümü ve gömülme töreni anlatılmıştır. Her devrin sonunda da padişahın bilim ve kültüre hizmetleri, yaptırdığı eserler, devrinin sadrazam, vez-

şeyhülislam, kazasker gibi büyük devlet adamları, tanınmış bilginler, şeyhler ve şairler hakkında bilgi verilmiştir.

Künhü'l-ahbâr'ın şairler tezkiresi olmadığı halde, burada tezkireler arasında sayılması, hem sözettiği şairlerin ve bunlar hakkında verdiği bilgilerin çokluğu, hem de tam bir tezkire görünümü ve özelliğinde olması nedeniyledir. Eserde 291 şaire yer verilmiştir. Bu durumda şair sayısı tezkirelerin çoğundan fazladır (1). Ayrıca Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Şafâî, Sâlim ve Esrar Dede gibi birkaç tezkire dışında hepsinden fazla bilgi vermektedir. Bu bakımdan Künhü'l-ahbâr'ın padişah devirleri sonlarında şairlere dair verdiği bilgiler toplandığında değerli bir şairler tezkiresi ortaya çıkmaktadır (2).

Osmanlı tezkireleri Osmanlı edebiyatını genellikle Sultan II. Murad devrinden başlattıkları halde Âlî, ilk şairlerin Sultan Yıldırım Bayezid devrinde yetiştiğini savunmakta ve Osmanlı edebiyatını Mevlid sahibi Süleyman Çelebi ve Niyazî ile başlatmaktadır. Eserde padişah devirlerine göre; Sultan Yıldırım Bayezid devrinde 2, Emir Süleyman devrinde 3, Sultan I. Mehmed Çelebi devrinde 6, Sultan II. Murad devrinde 14, Fatih Sultan Mehmed devrinde 31, Sultan II. Bayezid devrinde 44, Sultan I. Selim devrinde 20, Kanunî devrinde 115 ve Sultan II. Selim devrinde 51 şair olmak üzere 287 ve şair padişahlarla birlikte toplam 291 şair vardır. Bu şairler padişah devirleri sonlarında alfabe sırasıyla verilmiştir.

Âlî, eserinin önsözünde kaynaklarını belirtmiş ve şairler hakkında bilgi verirken yararlandığı eserleri sık sık anmıştır. Anlatıldığına göre başta Taşköprülüzade İsmeddin Efendi'nin Şakâ'ik'i olmak üzere daha önce yazılmış Sehî Bey, Latifî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebî ve Ahdi tezkirelerinden yararlanmış, Latifî, Hasan Çele-

(1) Tezkirecilerden Sehî Bey 229, Beyânî 249, Rıza 260, Yünnî 29, Âsım 123, Güftî 104, Mucib 112, Silahdârzade 127, Esrar Dede 213, Şefkat 125, Âkif 24, Es'ad Efendi 206, Ârif Hikmet 210 şair hakkında bilgi vermişlerdir.

(2) Mustafa İsen, Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı. İnceleme-Metin. Atatürk Üni.Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ede.Böl. Doktora tezi. 1979. 306 s.

bi ve Ahdi ile de bizzat görüşmüştür. Âlî, bu kaynakları ya söylediklerine tanık göstermek, ya da onların verdikleri bilgileri eleştirmek için sık sık anmıştır.

Âlî de şairlerden öteki tanınmış tezkirecilerin yaptıkları biçimde söz etmiştir: Önce şairlerin hayatlarını anlatmış, varsa eserlerini saymış, sanatlarını değerlendirmiş ve sonra her şairin değerine göre şiirlerinden bir iki beyitle, bir iki gazel örnek vermiştir. Eserde şairler hakkında oldukça ayrıntılı bilgi bulmak mümkündür. Âlî bu bakımdan Âşık Çelebi ve edebî değerlendirmeleri bakımından da Latifî yolunda olmuştur.

Âlî, kendi de şair olan, iyi yetişmiş ve edebî kültüre sahip bir yazardır. Ayrıca, tarihçiliğinden gelen bir araştırmacı yanı vardır. Bu bakımdan eski tezkirecilerin verdikleri bilgiyi toplayarak ayıklamış, yer yer düzeltmiş ve pek çok yer dolaşıp çok şair tanıdığı için özellikle çağdaşı olan şairler hakkında doğru bilgiler vermiş ve isabetli değerlendirmeler yapmıştır. Tezkire yazarı olarak başlıca özellikleri şunlardır: Şairler hakkında tarafsız, dürüst davranmıştır. Tezkirecilerden çoğunun yaptığı gibi şair o mayan devlet büyüklerini ya da yakınları ve dostlarını eserine almamıştır. Tezkireciler genellikle kaynaklarını vermekten çekindiği halde Âlî, yararlandığı eserleri her zaman belirtmiş, bazen onları kanıt olarak göstermiş, bazen eliptirmiş, verdikleri bilgileri düzeltmiş, hatta yer yer yalanlamıştır. Başka tezkirelerde görülmeyen bir özelliği de şairlerin örnek olarak aldığı şiirler ne karışması, hatta bazı kelimeleri değiştirip, böyle söyleseydi daha iyi olurdu şeklinde şiirleri düzeltmeğe kalkışmasıdır.

Sonuç olarak Âlî, iyi araştıran, verdiği bilgilere güvenilir, ölçülü, tarafsız, şiir zevkine sahip, edebî değerlendirmeleri isabetli, iyi bir tezkire yazarıdır.

Âlî hakkında kaynakça

Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şu'arâ. Köprülü Ktp. Âsım Bey 38 228a; Ahdi, Gülşen-i Şu'arâ. Millet Ktp. AE tarih 774. 44a; Bey

Tezkire. Millet Ktp. AE tarih 757. 55a; Riyazî, Riyazü's-şu'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. 99a; Fâ'izî, Zübdetü'l-eş'âr. Şehit Ali Paşa 1877. 61a; Rıza, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Âşır Ef. 243. 32a; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri. İstanbul 1935. c.1. s.38; K.Süssheim, İslâm Ans. Ali mad. Bekir Kütükoğlu, Âlî Mustafa. Küçük İslâm-Ans. mad; Atsız, Âlî Bibliyografyası. İstanbul 1968; Bursalı M.Tahir, Müverrihîn-i Osmaniyyeden Âlî ve Kâtib Çelebi'nin Tercüme-i Halleri. Selanik 1322; İbnülemin Mahmud K.İnal, Menâkıb-ı Hünerverân. İstanbul 1926; Mustafa İsen, Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire kısmı. Atatürk Üni. Edebiyat Fak. yayınlanmamış Doktora Tezi. 1979; Mustafa İsen, Edebiyat Tarihi Açısından Kühü'l-ahbâr. Ege Üni. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. c.2. s.49-57; Sadeddin Nüzhet Ergün, Türk Şairleri. s.38-43; Orhan Şaik Gökyay, Ziyâfet Sofraları. İstanbul; Orhan Şair Gökyay, Hâlâtü'l-Kahire. Ankara. 1985. Mehmet Şeker, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Nevâ'idü'n-nefâ'is fi Kavâ'idü'l-Mecâlis adlı eserinin tahlili. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fak. Doktora tezi 1978 yayınlanmamış.

Kühü'l-ahbâr'ın inandırıcı yazmaları:

1. İstanbul Üni. Ktp. TY 5959. 595 yk; 2. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 501 yk.; 3. Hekimoğlu Ali Paşa 795-796; 4. Topkapı Sarayı Ktp. Emanet Hazinesi 1392; 5. Kayseri Râşid Ef. Ktp. 920. 602 yk. İstinsahı 1083, 6. Râşid Ef. Ktp. 901. 635 yk. İstinsahı 1072.

XVII. yüzyıl Tezkireleri

1. Sâdıkî, Mecma'ü'l-havâss
2. Riyâzî, Riyâzü's-su'arâ
3. Kâfzâre Fâ'izî, Zübdetü'l-eş'âr
4. Rızâ, Tezkire-i Rızâ
5. Yümnî, Tezkire
6. Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr
7. Güftî, Teşrifâtü's-su'arâ

1. Sâdıkî-i Geylânî, Mecma'ü'l-havâss

a) Sâdıkî-i Geylânî (ölm. 1611-12/ 1020 ?)

Sâdıkî Afşar türklerindenidir. 1533 (940)'da Tebriz yakınında Vercu kasabasında doğmuştur. Gençliğinde nakkaşlığa heves ederek bir süre ünlü nakkaş Muzaffer Ali'nin yanında çalışmış, sonra bunu bırakarak şiir ve edebiyatla uğraşmağa başlamıştır. Şah İsmail II devrinde devlet kitaplığına atanmış, Şah Abbas I devrinde de de saraya alınarak şahın kitapdarlığına getirilmiştir. Bu yüzden daha çok Sâdıkî-i Kitâbdâr diye anılmıştır. Hayatının sonlarında kitapdarlıktan ve saraydan uzaklaştırılan Sadıkî, bir köşeye çekilerek bundan sonraki ömrünü okuyup yazmakla ve külliyyatını düzenlemekle geçirmiştir (1).

Sadıkî'nin ölüm yılı kesin olarak belli değildir. Nevayî hakkındaki incelemeleriyle tanınan Mahmud Şeyhzâde'ye göre 1601-02 (1010-11) yılında 70 yaşlarında olduğu halde İsfahan'da şiir ve edebiyatla uğraşmaktaydı (2). Muhammed Ali Terbiyet'e göre ise 1611-12 (1020-21) yılına kadar yaşamıştır (3).

Sadıkî'nin türkçe ve farsça, manzum ve mensur birçok eseri vardır. Müretteb türkçe ve farsça Divan sahibidir. En önemli eseri ise Şah Abbas I adına yazdığı Mecma'ü'l-havâss adındaki tezkiresidir.

-
- (1) Muhammed Ali Terbiyet, Dânişmendân-ı Âzerbeycan. Tahran 1314. s. 212; İskender Big Türkmen. Târih-i Âlem-ârâ-yı Abbasî c. I. s. 127; Dr. Abdürresul Hayyampur, Tezkire-i Mecma'ü'l-havâss. Tebriz 1327. Mukaddime; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c. I. Giriş. Ankara 1973. s. 256.
- (2) Maksud Şeyhzade, Eserleri. IV.c. Taşkent 1972. s. 295-346. Tezkirecilik tarihinden: Ali Şîr Nevâyî'nin Âzerbeycanlı tezkireci şâgirdi hakkında (Yazarın 1968'de Nevayî armağanı'nda yayınlanan makalesi).
- (3) Muhammed Ali Terbiyet. Aynı eser. aynı yer.

b) Mecma'ü'l-havâs (1607-08/1016 ?)

Çağatay lehçesiyle yazılmış olan Mecma'ü'l-havâs'ın 1607-08 (1016) yılında bitirildiği sanılıyor (1). Şah İsmail I devri başlangıcından, yazıldığı zamana kadar yaşayan İran şairlerini toplamıştır. Eser, Devletşah Tezkiresi (yazılışı 1487 / 892), Mecâlisü'n-nefâ'is (yazılışı 1491/896) ve bunların devamı olan Tuhfe-i Sâmî'nin (yazılışı 1550/957) zeyli sayılır. Sâdıkî, İran şairleri yanında Türk şairlerine de ayrı bir bölüm ayırmıştır. Bu bakımdan Türk edebiyatı için de değerli bir kaynaktır.

Mecma'ü'l-havâs bir mukaddime ile başlar. Mukaddime'de Sadıkî Câmî'nin Baharistan'ından başlayarak, Devletşah Tezkiresi'ni, Mecâlisü'n-nefâ'is ve Sâm Mirzâ tezkirelerini devam ettirmek istediğini ve Nevâyî'nin usulüne uyarak eserini sekiz mecma'a ayırarak, adını Mecma'ü'l-havâs koyduğunu yazar. Eserini zamanın hükümdarı Şah Abbas adına yazdığını söyleyerek Şah Abbas'a dua ile mukaddimesini bitirir.

Tezkirede Mecma' adı verilen sekiz bölümün ele aldığı şairler şöyle sıralanmıştır:

1. Mecma' : Sâdıkî'nin çağdaşı olan padişahlar (12 şair).
2. Mecma' : Şehzâdeler (7 şair).
3. Mecma' : Türk saltanat büyükleri (10 şair).
4. Mecma' : İran saltanat büyükleri (23 şair).
5. Mecma' : Türk-İran saltanat büyüklerinin çocukları (15 şair).
6. Mecma' : Sâdâttan olan şairler (35 şair).

(1) Tezkire'nin yazılış tarihi kesin olarak belli değildir. Sadıkî'nin 1607-08 (1016) yılında düzenlediği külliyyatında bu eser de vardır. Eserin o yıl bitirilerek külliyyat içine eklendiği anlaşıyor. İsmail Hikmet Ertaylan, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'nde (Baku 1925-26) eserin 1598 (1007) yılında bitirildiğini söylemişse de kaynak göstermemiştir. En eski nüsha sayılan nüshanın (İstanbul Uni. TY 4085) istinsahı da Haşimî'nin tarihle 1016'dır.

7. Mecma' : Türkçe, farsça ve arapça şiir yazan Türk şairleri (28 şair).

8. Mecma' : Sâdıkî'nin çağdaşı olan İran şairleri (202 şair) Toplam: 332 şair.

Eserin yukarıda gösterilen bölümlerinin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, Sâdıkî 25-30 yıl gibi kısa bir devrin şairlerini yazdığı halde bunları sekiz bölüm içinde vermesi, yalnızca Mecâlisü'n-nefâ'is'e benzetmek bakımından zoraki bir ayırım olmuştur. Ayrıca yazarın bu kadar kısa süre içinde 300'den çok şairi eserine alması da şairlikteki değer ölçüsünü çok geniş tuttuğunu göstermektedir.

Tezkire'nin türk şairlerine ayrılan yedinci mecma'daki şairlerin çoğu, türkçe yanında farsça ve arapça şiirler de yazmışlardır. Bu arada Azerî şairi Fuzulî'ye oldukça geniş bir yer ayırmıştır. Bu arada Azerî şairi Fuzulî'ye oldukça geniş bir yer ayırmıştır. (s. 102) (1), Necatî Bey (s. 115) ve Haleb'de karşılaşmış görüşmüşünü söylediği Baki (s. 115) hakkında ise çok az bilgi vermiştir. Tezkire sahibî Ahdî-i Bağdadî (s. 281) için de fazla bilgi vermemiş, Ahdî ile uzun yıllar dostluğu olduğunu söylemekle yetinmiştir.

Mecma'ü'l-havâs'ın yazma nüshaları oldukça fazladır. Yalnız İstanbul kütüphanelerinde 6 nüshası bulunduğu biliniyor. Yazmalar-daki şair sayısı da değişiktir. Değişik yazmalarda 333, 400, 480 şair vardır.

Tezkire, Tebriz Üniversitesi hocalarından Dr. Abdürresul Hayyampur tarafından İstanbul'daki üç yazma nüsha (Üni.Ktp. TY 4085, 4097 ve Nuruosmaniye Ktp. 3720) karşılaştırılarak, farsça çevirisiyle birlikte yayınlanmıştır. (Tebriz 1327 şemsî/1948. 327 s.). Bu basımda 332 şair vardır. Hayyampur eserin başında Muhammed Ali Terbiyet ve İskender Big Türkman'ın Sadıkî hakkında verdikleri bilgileri aynen vermiş, kitabın sonuna da şairlerin bir dizinini eklemiştir.

(1) Sahife numaralı basılmış nüsha sayfeleridir.

Sâdıkî hakkında kaynakça:

İsmail Hikmet Ertaylan, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi. Baku 1925
1926; Muhammed Ali Terbiyet, Danişmendan-ı Azerbeycan. Tahran
1314. s.212-1213; Abdürresul Hayyampur, Mecma'ü'l-havâs. Tebriz
1327 (Farsça çevirisiyle birlikte); İskender Big Türkmen, Tarih-i
Alem-ârâ-yı Abbâsî. c. I. s. 127-128; Ahmed Ateş, Kitabiyat. Mec-
ma'al-havâss. Tarih Dergisi. c. 5. s. 183-187. 1953; Ahmed Ateş,
Mecma'al-havâss. Oriens. c.3. s.333-335; A.Kazıyev, Sâdık Beg Af-
şar ve Minyatürleri. İnce Sanat Mec. sa. 3. s.43-45. Baku 1958;
Maksudi Şeyhzâde, Eserleri. c.4. Tezkirecilik Tarihinden: Ali Şir
Nevâyî'nin Azerbaycanlı Tezkireci Şakirdi Hakkında. Taşkent 1972
(Yazarın 1968'de Nevâyî Armağanında çıkan makalesi); Agah Sırrı
Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.I. Giriş. Ankara 1973. s. 256.

Mecma'ü'l-havâss'ın yazmaları:

1. İstanbul Uni. Ktp.: TY 4085. İstinsahı: 1016; 2. TY 4097.
yk. 240-267. İstinsahı: 1037; 3. TY 1844-6781; 4. Nuruosmaniye
Ktp. 3720. İstinsahı: 1021; 5. Nuruosmaniye Ktp. 497. İstinsahı:
1037; 6. Bibliothèque Nationale Suppl. Turc 1002. 121 yk.; 7. Got-
ha Turkish Cat. 168.

2. Riyâzî, Riyâzü's-su'ara

a) Riyâzî Mehmed (ölm. 1644/1054)

Mehmed Riyâzî tanınmış Birgilî ailesindendir. XVI. yüzyıl
bilginlerinden Mehmed Birgilî'nin torunu, bazı tasavvufî eserlerin
sahibi ve devrinin tanınmış bilginlerinden Mustafa Birgilî'nin oğ-
ludur. İstanbul'da müderrisliklerde bulunmuş ve görevinden uzaklaş-
tırıldığı bir sırada Mekke kadısı olan kayınpederinin yanına git-
miştir. Riyâzî 1572/980 yılında Mekke'de doğmuş, ilk öğrenimini
babasından almıştır. İstanbul'a dönüşünde medrese öğrenimini sür-
dürerek devrin tanınmış bilginlerinden Mu'eyyedzade Abdülkâdir
Efendi'den mülazim olmuştur. 25 yaşlarında müderris olan Riyâzî,
İstanbul'un bazı medreselerinde, bu arada Üsküdar Valide ve Sahn
Medreselerinde çalışmış, sonra Halep, Şam, Kudus ve Kahire'de ka-
dılık yapmıştır. 1626/1034 yılında kulakları sağır olduğu için
emekliye ayrılmış ve ölümü tarihi olan 1644/1054 yılına kadar bir
görev almadan yaşamıştır. Riyâzî'nin bu dönemi nerede geçirdiği
hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur.

Riyâzî devrinde bilim adamı ve şair olarak tanınmıştır. Dini
bilimlerden başka fizik ve matematik bildiği de söylentiler ara-
sındadır. On kadar eseri vardır. Belli başlı eserleri atasözlerine
gair alfabe sırasına göre Düstürü'l-amel, İhtisâr-ı İlm-i Hallikan
(Vefeyâtü'l-âyân'ın kısa çevirisi), Risâye fi İlmi'l-beyân, Siyer,
Sakiname, Divan ve Tezkire'sidir. Müretteb Divan'ında na'tler, ka-
sideler, gazeller ve rubâileri vardır. İstanbul kütüphanelerinde 20
kadar nüshası bulunan divanı oldukça büyük bir eserdir. XVII. ve
XVIII. yüzyıl şiir mecmualarında pek çok şiirinin bulunması, ünü-
nün uzun süre sürdüğünü gösterir. Riyâzî'nin en önemli eseri tez-
kiresidir.

b) Riyâzü's-su'arâ (1609/1018)

Riyâzî, tezkiresini 40 yaşlarında iken 1607 Ekiminde (receb

1016) yazmağa başlamıştır (1). İki yıl eser üzerinde çalışmış ve 15 Ekim 1609 (16 receb 1018) tarihinde tamamlamıştır. Riyâzî, bu tarîhte Sahn medreselerinden birinde müderris bulunuyordu. Tezkiye tamamlanınca devrin padişahı Sultan I. Ahmed'e sunuldu. Riyâzî, tezkiresini yazarken daha önceki tezkirelerden de yararlanmış, 1586/994 yılında yazılan Hasan Çelebi Tezkiresi'nden sonra yetişen şairleri de kendi topladığı bilgilere dayanarak yazmıştır.

Riyâzü's-su'arâ bir Önsöz ve Ravza adı verilen iki bölümden meydana gelmiştir. Riyâzî, eserinin Önsözünde dil ve şiir hakkındaki fikirlerini söylemiştir. Yazara göre, türk diliyle şiir yazmak zordur. Çünkü türk dili rekaketli, kusurlu, "nâhemvâr" bir dildir. Nitekim Rum'da yetişen ilk şairlerin şiirlerinde rekâket vardır. Daha sonraki şiirler arapça ve farsça kelimeleri bol bol kullanarak güzel şiirler söylemeğe başlamışlardır. Ama sözün güzelliğine fazla önem verdiklerinden anlamı bir yana bırakmışlardır. Oysa şiirde bunlardan ikisi de önemlidir.

Riyâzî bundan sonra eserini yazarken tuttuğu yolu anlatmış ve Tezkire'nin özelliklerini şöyle sıralamıştır: 1. Tezkire, yazarlar ve okuyanlar sıkılmasın diye kısa tutulmuş, fazla sözden kaçınılmıştır. 2. Son tezkireci olan Hasan Çelebi 600 kadar şairden söz etmiş, ama gerçek şairi müteşairden ayıramamıştır. Kendisi 400 kadar şairi yazıp, iyi olmayan şairleri eserine almamıştır. 3. Şairlerden çoğunun defter ve divanları görülüp incelenmiş, öteki tezkireciler gibi ezberden kitap yazma yoluna gidilmemiştir. 4. Tarafsız davranılmış, bazı şairleri yalnızca öğme, bazılarını da yerme yoluna gidilmemiştir.

Önsöz'de bundan sonra Sultan I. Ahmed için yazılmış bir kıtâ vardır. Riyâzî padişahı öğdükten sonra kendisine iyilik ve gömertliğini göstermesi, düşkünlükten kurtarıp yerden kaldırması için yalvarır.

(1) Bursalı Hâşimî tezkirenin yazılmağa başlanmasına şu tarihi söylemiştir: 'Ahbâr-ı edvâr (1016).

Birinci Ravza'da şair sekiz padişaha yer verilmiştir. Sultan Fatih Mehmed'den başlayarak Sultan II. Bayezid, Sultan Yavuz Selim, Kanunî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan III. Murad, Sultan III. Mehmed ve kendi devrinin padişahı Sultan I. Ahmed'in şiirleri ve her birinin saltanat devirlerinde şiire hizmetleri anlatılmıştır.

İkinci Ravza'da Fatih Mehmed devrinden eserin yazıldığı tarihe kadar Osmanlı ülkesinden yetişen şairler arasından bir eleme yapılarak alfabe sırasıyla 366-400 kadar şairden söz edilmiştir (1). Her şairin hayatı, şairliği ve varsa eserleri hakkında bilgi verilmiş ve hemen hepsinin ölüm tarihleri gösterilmiştir. Riyâzî şairlerden kısaca söz etmiş, buna karşı şiirlerinden daha çok örnek almıştır. Riyâzî daha önceki tezkireleri eleştirdiği halde, bu bölümdeki şairleri yazarken onlardan da çok yararlanmıştır.

Riyâzî tezkiresi bu yüzyılın değerli tezkirelerinden sayılır. Eserin başlıca değeri, hemen bütün şairlerin ölüm tarihlerinin belirtilmiş olmasındadır. Riyâzî verdiği ölüm tarihlerini çoğunlukla tarih beyitleri söyleyerek doğrulamak istemiştir. Ayrıca Hasan Çelebi'den sonraki 25 yıl içinde yetişen şairler hakkında verdiği bilgiler de ilk elden ve önemli bilgilerdir. Riyâzî, bu şairler hakkında ciddi değerlendirmelerde bulunmuştur.

Riyâzî tezkiresinin dili genellikle sadedir. Bazı şairlerde ise makamı ve derecesine göre daha süslü, ağır bir dil kullanılmıştır.

Riyâzü's-su'arâ basılmamıştır. Yazma nüshalarının en eskisi yazarın hayatında, 1036 tarihinde yazılmış olan İstanbul Üniversitesi Kitaplığı'ndaki nüshadır (TY 4098).

Riyâzî hakkında kaynakça:

Şeyhî, Vekây'-i fudalâ. İstanbul Uni.Ktp. TY 81. yk. 134; Kâfzâre Fâ'izî, Zübdetü'l-eş'âr. Süleymaniye Ktp. 1877. 476; Rıza,

(1) Tezkire'nin şair sayısı değişik yazma nüshalarda farklıdır. 366, 370, 384, 400 şairden sözeden nüshaları vardır.

Tezkire-i Rıza. İstanbul 1316. s. 38; Safâî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'at Ef. 2549. yk. 846; Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-es'âr. İstanbul Uni. Ktp. TY 2401. s. 15; Mücib, Tezkire. İstanbul Uni. Ktp. TY 3913. yk. 8a; Bursalı M. Tahir, Osmanlı Mü'ellifleri. c.2. s. 183, İstanbul 1333; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu. 8. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s. 605; Gönül Alpay, İslâm Ans. Riyâzî mad.; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. 1.c. Giriş. Ankara 1973; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şuarâ Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi. Türkiyat Enst. T 197. s. 92-105.

Riyâzü's-şu'arâ yazmaları:

1. İstanbul Uni. Ktp. TY 4098. 23 yk. 384 şair. İstinsahı: 1036; 2. TY 3250. 67 yk.; 3. TY 761. 139 yk. 370 şair. İstinsahı: 1099; 4. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail 314. 140 yk; 5. Es'at Ef. 3871. 122 yk. İstinsahı: 1118; 6. Topkapı Sarayı Ktp. Hazine 1275. 129 yk. İstinsahı: 1194; 7. Hazine 1276. 101 yk.; 8. Millet Ktp. AE tarih 765. 151 yk.; 9. Nuruosmaniye Ktp. 3724. 148 yk. İstinsahı: 1071; 10. Ankara MEB Kitaplığı 2/42. 251 yk.; 11. Ankara MEB Ktp. 1275; 12. Bibliothéque Nat. AF 248. 136 yk; 13. Berlin Devlet Ktp. Or. 8. 1042; 14. Or. 8. 1053; 15. Viyana Milli Ktp. 314; 16. 1237; 17. Hamburg Ktp. 282; 18. Upsala Ktp. 303.

3. Kâfzâde Fâ'izî, Zübdetü'l-es'âr

a) Kâfzâde Fâ'izî, Abdülhay (ölm. 1622/1031)

Fâ'izî, Sultan I. Ahmed devri kazaskerlerinden Kâfzâde Feyzullah Efendi'nin oğludur. 1572/980 yılında İstanbul'da doğmuştur. Önce babasından, sonra devrin tanınmış bilginlerinden ders görmüş, Hoca Sa'deddin Efendi'den mülâzım olmuştur. Medreseyi bitirdikten sonra müderris ve kadılıklarda bulunmuştur. Ordu kadısı olarak 1614/1010 tarihinde Kaniye savunmasında Tiryakî Hasan Paşa'nın yanında idi. Daha sonra Selânik ve Şam'da kadılık etmiştir. Son yıllarını İstanbul'da geçiren Fâ'izî 1622/1031 yılında patlak veren yeniçeri ayaklanmasında tesadüfen sarayda bulunduğu için Sultan II. Osman'ın tahttan indirilmesi ve Yedikule surlarına götürülmesi sırasında geçen korkunç olaylara tanık olmuş ve korkudan hastalanarak birkaç gün sonra ölmüştür. Nev'îzâde Atâyî Riyâzî'nin. ölümüne iki tarih söylemiştir:

Göcdi bin otuz bir recebi Abdülhay 1031

Okun Abdülhay Efendi ruhu için fatiha 1031

Fâ'izî, devrinde hem bilim adamı hem de şair olarak tanınmıştır. Gazel ve kasideleri yanında mesnevîleri de vardır. Aynı devir şairlerinden Nef'î ile karşılıklı hicivler söylemişlerdir. Şiirlerini topladığı mürettep bir Divan'ı, Sâkinamesi ve Hasenât-î Haşân ile Leylâ ve Mecnun adlarında iki mesnevisi vardır. On kaside ve 150 kadar gazeli bulunan Fâ'izî Divan'ı basılmamıştır. Ondan fazla yazmasından en eskisi 1038 tarihini taşıyan Süleymaniye Kitaplığındaki nüshadır (Fatih 3888). Leylâ ve Mecnun 1136 beyitli; yarım kalmış bir mesnevîdir. Fâ'izî, hikayenin çevreye yayılmasıyla annesinin Leylâ'yı okuldan alışı olayına kadar olan bölümünü yazabilmiştir. Bu yüzden önemli bir eser değildir. Kâfzâde Fâ'izî'nin adını duyuran eseri tezkiresidir.

b) Zübdetü'l-eş'âr (1621/1030)

Zübdetü'l-eş'âr adıyla anılan Fâ'izî Tezkiresi, aslında tezkireden çok antoloji niteliğinde bir eserdir. XV. yüzyıl ortalarından yazıldığı 1621 yılına kadar yaşamış 14'ü kadın olmak üzere 514 şair alfabe sırasına göre verilmiştir. Eserde, öteki tezkirelerde olduğu gibi şairler hakkında fazla bilgi verilmemiş, daha çok şiirlerinden örnek alınmıştır. Şairlerden bir kısmının adının yanında memleketi ya da mesleği söylenmiş, müretteb divanı varsa belirtilmiş, ölüm tarihleri verilmiştir. Şairlerden çoğunun ise yalnızca adları söylenmiştir. Bu arada Fâ'izî, Riyâzî'de de görüldüğü gibi şairlerden bir kısmının ölüm tarihlerini vermeğe özen göstermiş, hatta bazılarının ölüm yılını bir tarih mısra'ıyla kanıtlamıştır.

Zübdetü'l-eş'âr'da şairlerden seçilen şiir örneklerine daha çok yer ayrılmıştır. Fâ'izî, "bu beyt onundur", "bu eş'âr onundur", "mecmu'a-i eş'ârındandır", müretteb divanı görülüp intihâlı oldu" sözleriyle bir beyitten 300 beyte kadar değişen ölçülerde şiir örnekleri vermiştir. Fâ'izî, bu konuda beğendiği şairlere, dostlarına ve kendisi gibi ilmiye sınıfından olan şairlere daha çok yer ayırmakla ölçülü ve tarafsız davranmadığını göstermiştir. Nihâlî Ca'fer Çelebi'den 2, Latifî ve Nef'î'den 3, Fuzulî'den 98 beyit örnek verirken, Nâdirî'den 181, Nev'î'den 215, Nev'îzâde Atâyî'den 227 ve Necâtî Bey'den 246 beyit vermiştir. Bununla birlikte Fâ'izî seçtiği şiirlerde hayli titiz davrandığını ve iyi bir şiir zevkine sahip olduğunu da göstermiştir.

Zübdetü'l-eş'âr, edebiyatımızda antoloji niteliğindeki ilk tezkiredir. Daha sonra yazılan bu tür eserlere öncülük etmiştir. Yümnî, Seyrekzâde Âsım ve Bursalı Belîğ Zübdetü'l-eş'âra birer zeyl yazmışlardır. Silahdarzâde'nin tezkiresi de Belîğ'in aynı türde zeylidir.

Kâfzâde Fâ'izî Tezkiresi basılmamıştır. Bilinen 12 yazma nüshasından en eskisi ve en çok şair olanı İstanbul'da Süleymaniye Kütüplüğündeki nüshadır (Şehit Ali Paşa 1877).

Fâ'izî hakkında kaynakça:

Riyâzî, Riyâzü's-şu'arâ. Nuruosmaniye Ktp. 3724. yk. 115a; Rıza, Tezkire-i Rızâ. İstanbul 1316. s. 77; Belîğ, Nuhbetü'l-âsâr li zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr. İstanbul Üni. Ktp. TY 1182. yk. 66b; Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr. İstanbul Üni. Ktp. TY 2401. s. 45; Kâtib Çelebi, Fezleke. c.2. s.29. İstanbul 1287; Müstakimzade, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. 628. yk. 335a; Fâik Reşad, Eslâf. c.1. s. 52. İstanbul 1311; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî. c.3. s.307; Bursalı Tahir, Osmanlı Mü'ellifleri. c. 2. s. 386. İstanbul 1333; Sadeddin N. Ergun, Türk Şairleri. s. 1429-1432; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme Tezi. 1945. Türkiyat Ens. T 197. s. 106-121; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kat. 7. Biyografiye Dair Eserler. İstanbul 1947. s. 586; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c. 1. Giriş. Ankara 1973. s. 294.

Zübdetü'l-eş'âr yazmaları:

1. Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1877. 125 yk. 514 şair. İstinsahı: 1033; 2. Hamidiye 1065. 160 yk.; 3. Es'ad Ef. 2726. 186 yk.; 4. İstanbul Üni. Ktp. TY 1646. 141 yk. 512 şair; 5. TY 2472. 142 yk. 491 şair; 6. TY 3289. 143 yk. 511 şair; 7. Nuruosmaniye Ktp. 3722. 153 yk.; 8. 3723. 143 yk.; 9. Millet Ktp. AE. tarih 1325. 273 yk.; 10. Topkapı Sarayı Ktp. Revan 837. 151 yk.; 11. Ankara Millî Ktp Yz. A 679. 142 yk.; 12. Bibliothèque National AF 271. 143 yk.

4. Rızâ, Tezkire-i Şu'arâ

a) Seyyid Mehmed Rıza (ölm. 1671/1082)

Rıza Zehrimâr Mehmed Beğ'in oğludur. Kaynaklarda Zehrimâr-zâde diye anılır. Edirne'de doğmuş öğrenimini bu ilde yapmış ve medreseyi bitirdikten sonra müderrisliklerde bulunmuş ve mahkeme nâiblikleri yapmıştır. Yaşlılığında emekli olup Uzunköprü'de dinlenmeğe çekilmiştir. Son görevi Uzunköprü müftülüğüdür. 1671 yılında Edirne'de ölmüştür. Hayatı hakkında bilinenler bu kadardır.

Adı XVII. yüzyıl kaynaklarında şair olarak sık sık anılan Rıza'nın müretteb bir divanıyla Kavâ'id-i Fârisiyye adlı bir eseri olduğu söylenmişse de bunlar şimdiye kadar ele geçmemiştir. Bu devre ait şiir mecmualarında şiirlerine rastlanır. Ama şairliğinden çok tezkireciliği ile tanınmıştır.

b) Tezkire-i Rızâ (1641/1050)

Rıza Tezkiresi diye anılan eser 1000-1050/1591-1641 yılları arasında ölmüş olan şairler hakkında bilgi vermektedir. Küçük bir tezkiredir. "Câmi-i mazmûn" tamlamasının gösterdiği 1050 yılında tamamlanmış ve devrin padişahı Sultan İbrahim'e sunulmuştur. Tezkire kısa bir önsözle iki bölümden meydana gelmiştir. 1585-86/994 yılında yazılan Hasan Çelebi Tezkiresi'nin beş yıl arayla zeyli sayılabilir.

Rıza Efendi eserinin başında, tezkiresine eski şair padişahlarla, 1000 yılından sonra yetişen şairleri aldığımsöyledikten sonra Sultan İbrahim'i on beyitlik küçük bir mesnevi ile övmüş ve tezkireye "kendüye bir mahlas isnâd ederek şairim diye feryâd eden" müteşairleri almamağa karar verdiğini ve bunların kendisine hücum edip hırpalayacaklarını bildiğini ve bunu göze aldığını söylemiştir.

Tezkirenin "Zikr-i şu'arâ-yı Selâtîn-i Mâziyye" başlığını taşıyan Birinci bölümünde 9 şair padişaha yer verilmiştir. Bunlar Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanunî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan III. Murad, Sultan III.

Mehmed, Sultan I. Ahmed ve Sultan IV. Murad'dır. Herbirin mahlası söylenmiş, saltanat tarihleri ve süreleri belirtilmiş, şiirlerinden iki üç beyit örnek verilmiştir.

İkinci bölümde alfabe sırasıyla 1000-1050 yılları arasında yetişen 257 şair vardır (1). Padişahlarla birlikte Tezkire'nin şair sayısı 266'ya varmaktadır.

Tezkirede şairler hakkında çok az bilgi verilmiştir: Babası, doğduğu yer, öğrenimi ve yaptığı görevler bir iki cümle içine sıkıştırılmış, buna karşılık şairlerden çoğunun ölüm tarihleri, bazan tarih mısraları da gösterilerek verilmiştir. Rıza Efendi yalnızca tanınmış şairlerin sanatları hakkında kısaca fikirlerini söylemiş ve edebî değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunların dışındaki şairler için de çok genel sözler söylenmiştir. Yazarın şairlere bakışı genellikle iyimserdir. Eleştirmekten çok hezen hepsi ni övmüştür.

Tezkirede şairlere ait şiir örnekleri de fazla değildir. Birkaç büyük şair dışında verilen örnekler en çok 8-10 beyt arasındadır.

Küçük bir tezkire olmasına ve az bilgi vermesine karşın Rıza Tezkiresi yine de XVII. yüzyılın daha çok antoloji niteliğindeki tezkireleri içinde değerli ve aranılan bir kaynaktır. Riyâzî ile birlikte yüzyılın en iyi tezkiresi sayılır.

Rıza Tezkiresinin nüshaları azdır. Süleymaniye Ktp. Âşir Ef. 243 numaralı yazma esas alınarak Ahmed Cevdet tarafından bastırılmıştır (Tezkire-i Rıza. İstanbul 1316. 109 s).

Rıza hakkında kaynakça:

Safâyî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 2549. yk. 86b; Bursalı Bellig, Nuhbetü'l-âsâr li Zeyl-i Zübdetü'l-es'âr. İstanbul

(1) Tezkire'nin şair sayısı değişik nüshalarda farklıdır. Bilinen en zengin yazma 257 şairle Millet Ktp. AE 774 nüshasıdır. Flügel nüshasında 250, Süleymaniye Ktp. Âşir Ef. deki yazmada 169, Matbu nüshada 172 şair vardır.

Uni. Ktp. 1182. yk. 30a; Güftî, Teşrifatü's-şu'arâ. İstanbul Uni. Ktp. TY 1533. 17b; Şeyhî, Vekâyî-i Fudalâ. İstanbul Uni. Ktp. 8. s. 749; İsmail Paşa, Keşfezzünün Zeyli. c.1. s.247. İstanbul 1945; J. Von Hammer-Purgstall, Geschichte der Osmanischen-Dichtkunst. I. c. 3. s.486; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî. c.2. s.397; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Mü'ellifleri. c.2. s.185; Osman Nuri Peremeci, Edinme Tarihi. İstanbul 1940. s.254; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme Tezi 1945. Türkiyat Ens. T. 197. s.122-129; Hamit Burmaoğlu, Rıza Tezkiresi (Süleymaniye Ktp. Âşır Ef. 243) nüshasının transkripsiyonu ve basma nüsha ile karşılaştırılması Atatürk Üni.Edebiyat Fak. Bitirme Tezi 1970; Günay Alpaz, İslâm Ansiklopedisi Rızâ mad.; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s.296.

Rıza Tezkiresi yazmaları:

1. Millet Ktp. AE tarih 764. 55 yk. 257 şair. İstinsahı: 1179; 2. Süleymaniye Ktp. Âşır Ef. 243. 55 yk. 169 şair; 3. İstanbul Uni. Ktp. TY 2563. 49 yk. 170 şair (eksik); 4. Köprülü Ktp. Âşım Bey 387. yk. 48-88 ken.; 5. Millî Kütüphane MFA 1347. 53 yk; 6. Millî Kütüphane MFA 1348. 55 yk.; 7. Üsküdar Selim Ağa Ktp. Mahmud Hüdâyî 1136; 8. Flugel Catal. II. 392. 250 şair.

5. Yümnî, Tezkiretü's-şu'arâ

a) Yümnî Mehmet Salik (ölm. 1662/1073)

Yümnî'nin hayatı hakkında çok az bilgi vardır. İstanbul'da doğduğu, devrin tanınmış kişilerinden Kadri Efendi'nin yeğeni ve Rifki Mehmed Efendi'nin küçük kardeşi olduğu, medrese öğrenimini tamamlayarak Şeyhülislâm Bahayî Efendi'den mülazim olduğu biliniyor. Değişik yerlerde kadılıklar yapmış ve Rumeli'de Kili kadısı iken ölmüştür.

Yümnî'nin şiirleri de vardır. Mürettep bir divanı yoksa da XVII. yüzyıl şiir mecmualarında bazı şiirlerine rastlanmaktadır.

b) Tezkiretü's-şu'arâ (1662/1073)

Yümnî Tezkiresi diye anılan bu eser, Kâfzâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-eş'ârı türünde ve ona zayl olarak yazılmıştır. Fâ'izî'nin bıraktığı 1621 (1030) yılından sonra yaşayan şairlerle başlayan eser, yazarının 1622 (1073) yılında ölümüyle yarım kalmıştır. Yümnî ancak çağdaş olan 29 şairi yazabilmiştir. Şeyhî'nin Vekâyî-i Fudalâ'da yazarın elyazısıyla karalamalarını gördüğünü söylediği eser sonradan Ali Emiri'nin eline geçmiş ve 1905 (1323) tarihinde temize çekilerek bugün elde bulunan tezkire meydana getirilmiştir. Ayrıca kitabın sonuna Şeyhî'nin Yümnî hakkında verdiği kısa bilgi de eklenmiştir. Bu nüsha Millet Kitaplığındadır. (AE tarih 780). Yümnî tezkiresinin öteki nüshaları bu nüshadan çoğaltılmıştır.

Yümnî, Fâ'izî'nin yaptığı gibi şairler hakkında, bir iki satır içinde çok kısa bilgi vermiş ve şiirlerinden iki beyitle üç gazel arasında örnek seçmiştir. Tezkiredeki 29 şairden 13'ü Safâyî Tezkiresi'nde, 5'i de Şeyhî'nin Vekâyî-i Fudalâ'sında vardır. Karalama halinde ve yarım kalan, öteki kaynaklarda bulunmayan yalnızca 11 şair hakkında ve çok az bilgi veren bu eserin büyük bir değeri ve önemi yoktur.

Yümnî hakkında kaynakça:

Şeyhî, Vekâyî-i Fudalâ. İstanbul Uni. Ktp. TY 8. s. 816; Be-
liğ, Nuhbetü'l-âsâr li zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr. İstanbul Uni. Ktp.
1182 yk. 118b; Müstakimzade S. Sa'deddin, Mecelletü'n-nisâb. Sü-
leymaniye Ktp. Halef Efendi 628. yk 446; Şerif Oktürk, İstanbul
Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni.
Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1945. Türkiye Enst. T 197. s. 130-131;
İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları. 7.
Biyografiye dair eserler. İstanbul 1947. s.614; Nuran Pirimoğlu,
Yümnî ve Mucib Tezkirelerinin transkripsiyonları. Atatürk Uni.
Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1969. 118 s.

Yümnî Tezkiresi yazmaları:

1. Millet Ktp. AE tarih 780. 13 yk. İstinsahı: 1323;
2. AE 781. 10 yk.; 3. AE 798. 13 yk.; 4. İstanbul Uni. Ktp.
TY 3948. 12 yk. İstinsahı: 1323.

6. Âsım, Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr

a) Seyrekzâde Mehmed Âsım (ölm. 1675/1086)

Seyrekzâde Mehmed Âsım, İstanbul'da doğmuştur. Rumeli ka-
zaskerlerinden Abdurrahman Efendi'nin oğludur. Medrese öğrenimini
bitirerek Şeyhülislâm Esîrî Mehmed Efendi'den mülazım olmuştur.
İstanbul ve Rumeli illerinin birçok medresesinde hocalık ettikten
sonra Siyâvüş Paşa müderrisi iken 1675 yılında ölmüştür.

Âsım da Fâ'izî ve Yümnî gibi hem şiiri, hem de nesriyle tanın-
mış bir kişidir. Şeyhî, Vekâyî-i Fudalâ'sında Âsım'ın müretteb
bir divanı olduğunu söylerse de bu divan bugüne kadar ele geçmemiş-
tir. Şiir mecmualarında şiirlerine rastlanır. Ama önemli bir şair
sayılmaz. Daha çok tezkiresiyle tanınmıştır.

b) Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr (1675/1086)

Âsım Tezkiresi de denilen eser Kâfzâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-
eş'âr'ına Yümnî'den sonra yapılmış ikinci zeyldir. Yümnî, yarım
kalan eserinde 1030-1073 tarihleri arasında yaşayan 29 şairi yaz-
mış, Âsım da yine 1030 tarihinden başlayarak 1675 (1086) yılındaki
ölümüne kadar olan 55 yıl içindeki şairleri toplamıştır. Tezkire,
Fâ'izî türünde, yani antoloji niteliğinde bir eserdir.

Âsım, alfabe sırasına göre verdiği 123 şairden sonra, eserini
Kâfzâde Fâ'izî'ye Zeyl olarak yazdığını ve Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr
tesmiye ettiğini kendisi de söylemiştir.

Antoloji niteliğindeki tezkireler içinde en az bilgi veren ve
en çok örnek gösteren Âsım tezkiresidir. En tanınmış şairler hak-
kında bile verdiği bilgi iki üç satırı geçmez. Pek çok şairin ise
yalnızca adını anmış ve hiç bir bilgi vermemiştir. Bu arada şair-
lerden çoğunun ölüm tarihini söylemiştir. Buna karşı Âsım'ın ver-
diği şiir örnekleri Fâ'izî ve Yümnî'den daha çoktur. Bir beyitten
elli üç beyte kadar değişen sayılarda örnekler vermiştir. En beğen-
diği şairlerin 31 beytini verdiği Vecdî ve Şerif Sabri, 48 beytini
verdiği Tıflî, 52 beyitle Kâfzâde Fâ'izî ve 53 beyitle Nef'î oldu-
ğu anlaşılıyor. Bunun yanında bazen ölçüsüzlüklere düştüğü de bir

gerçektir. Devrinin büyük şairlerinden Atâyî ve Neşâtî'den 5, Nâ'ilî'den 9, Hâletî, Cevrî ve İsmetî'den 15 beyit örnek verirken üstadım dediği Sâmi Bey'den 14, Şehrî'den 25 ve Cem'î mahlaslı bir şairden 34 beyit vermiştir.

Âsım'ın ölüm tarihinin 1675 (1086) olmasına karşılık yazma nüshalarda bu tarihten sonra 1106, 1111, 1124 yıllarında ölen on-beş kadar şairin bulunduğu görülmektedir. Bu şairlerin daha sonra yabancı biri tarafından harf sırasına göre aralara sıkıştırıldığı ve eser temize çekilirken metnin içine alınarak tezkireye eklendiği anlaşıyor.

Âsım Tezkiresi, şairler hakkında fazla bilgi vermemiş olması bakımından, edebiyat tarihimizde önemli bir eser sayılmaz. Yazmaları da hem az, hem de son zamanlarda yazılmış nüshalardır.

Âsım hakkında kaynakça:

Sâfâyî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 2549. yk. 181a; Şeyhî, Vekâyî-i Fudala. c.1. s.486; Bellig, Nuhbetü'l-âsâr. İstanbul Üni. Ktp. TY 1182. yk.; Müstakimzade S.Sa'deddin, Mecelle-tü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Hâlet Ef. 628. yk. 308; İsmail Paşa, Keşfü'z-zünun zeyli. s.516; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri c.1. s.115; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1945. Türkiyat Ens. T 197. s.132-136; İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Kataloğları. 7. Biyografiye dair eserler. İstanbul 1947. s.579; Sıtkı Sağlam, Mehmed Asım. Zeyl-i Zübdetü'l-es'at. Atatürk Üni.Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1969.

Zeyl-i Zübdetü'l-es'âr'ın yazmaları:

1. İstanbul Üni. Ktp. TY 1711. 26 yk. 123 şair; 2. TY 2401. 36 yk. 122 şair; 3. TY 778; 4. Millet Ktp. AE tarih 1326. 55 yk.

7. Güftî, Teşrifâtü's-şu'arâ

a) Güftî, Ederneli Ali (ölm. 1677/1088)

Asıl adı Ali'dir. Kaynaklarda Ederneli Güftî diye anılır. Öğrenimini Edirne'de tamamladıktan sonra müderris olmuş ve uzun yıllar Rumeli illerinde müderrislik ve kadılıklarda bulunmuştur. Divan'ındaki Selânik Seyahatnamesi'nden bir süre bu ilde de kadılık yaptığı anlaşıyor. Ölümü 1677 (1088) yılındadır.

Güftî ömrünü yoksulluk içinde geçirmiştir. Tezkiresinde tali'i nin kötülüğünden ve değerinin bilinmediğinden sık sık yakınmıştır. Aslında neşeli ve nükteli bir yaradılışı olduğu halde çektiği acılar ve yoksulluk onu kötümser yapmış ve bu da şairi alaya ve hicve sürüklemiştir. Tezkiresinden devir şairlerinden Vahîd, Tâlib ve Neşâtî ile yakın dostlukları olduğu ve devrinin büyüklerinden Kara-celebizâde Abdülaziz ve Şeyhülislâm Bahâyî Efendilerin cömertliklerini överek anlatmasından bu kişilerin yardımlarına gördüğü anlaşıyor.

Adı XVII. yüzyıl şairleri arasında sık sık anılan Güftî, devrinde oldukça büyük bir üne kavuşmasına karşılık, sonradan bunu sürdürememiştir. Güçlü ve sağlam bir nazım dili vardır. Şiirlerinin acem edası taşımasından çok iyi farsça bildiği ve İran edebiyatını çok iyi izlediği anlaşıyor. Devri şairlerinden birçoğunun gazel-lerini tahmis ettiği gibi rubâilerinde de Azmîzade Hâletî'yi örnek aldığı görülüyor.

Güftî, Teşrifâtü's-şu'arâ adlı tezkiresinden başka bir Gamnâme, Şâh u Derviş ve Hikâye-i Germâbe adlı mesnevîlerle bir Hilye ve Divan sahibidir. 2000 beyit kadar tutan Gamnâme'sinde kendini ve şiirini uzun uzun öğerek, bilim ve erdeme değer vermeyen ve cahillerin başta edildığı devrinden yakınmıştır. 1652 yılında Varadin kadısı olduğu sırada yazdığı Şâh u Derviş 644 beyitli küçük bir mesnevidir. Dibace-i efsane 97, Hikaye-i Germâbe ise 120 beyitli açık saçık ve değersiz mesnevîlerdir. Divan'ı oldukça büyük bir eserdir: Kaside, gazel, diğer şiirleri ve 115 rubaisi yanında 40 beyitlik küçük bir selânik Seyahatnamesi vardır. Ama Güftî'yi tanıtan asıl önemli eseri tezkiresidir.

b) Teşrifâtü's-şu'arâ (1660-61/1069-70)

Güftî Tezkiresi diye de anılan Teşrifâtü's-şu'arâ Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla ve mesnevînazım şekliyle yazılmış 2400 beyitli bir eserdir. Yazılış tarihi ne eserde ne de başka kaynaklarda belirtilmemiştir. Ancak Azîzî Karaçelebizâde Abdülaziz (ölm. 1657-58/1068)'den "merhum" diye söz etmesi ve Vecdî'yi (ölm. 1660-61/1071) hayatta göstermesinden eserin 1658-60/1069-70) yıllarında bitirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Güftî, Teşrifâtü's-şu'arâ'nın başında 210 beyitlik bir bölümde kalemi ve şiirini övmüş, Osmanlı ülkesinde şiirin değerinin kalmasından yakınmış ve "Sebeb-i te'lîf-i kitâb"da bir gece eski büyük şairleri kendisinden zamanındaki şiirin ve şairlerin durumunu soruuklarını, onlara bilgi vermek ve devir şairlerini anlatmak için bu tezkireyi yazdığını açıklamıştır. Sonra eski tezkirecilerin eserlerini hep nesirle yazdıklarını ve manzum tezkire yazılmadığını düşünerek kendisinin manzum bir tezkire yazıp adına Teşrifâtü's-şu'arâ dediğini anlatmıştır.

Güftî'nin tezkiresi Türk edebiyatının tek manzum tezkiresidir. Güftî, çağdaşı olan 104 şairi anlatmıştır. Bunlar arasında başka tezkirelerde bulunmayan 25 şair vardır.

Yazar, kendi de dahil, esrine aldığı, çoğu ilmiye mesleğinden müderris, kadı, kazasker ve şeyhülislâm gibi ciddî görev ve makamlarda bulunan şairlerin bazı özelliklerini, yaradılışlarını, vücut yapılarını, özürünü ve zayıf taraflarını anlatarak onları alaya almış ve hicvetmiştir. Eserdeki nükte ve alay edası çok zaman terbiye sınırını da aşarak açık suçlamalara ve ağır hicivlere kadar gitmiştir. Çağdaşı olan ve Tezkire'ye alınan şairlerin pek azı Güftî'nin dilinden kurtulabilmişlerdir. Bu arada kendini de alaya almış ve hicvetmiştir. Bundan önce Azîzî mahlaslı Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, şair Vecdî, Neşâtî Dede ve Tarzî gibi şairin yakın dostları ve saygı duyduğu birkaç kişi kurtulabilmiştir.

Güftî Tezkiresi, öteki tezkireler gibi şairlerin hayatları ve sanatları hakkında doğrudan bilgi vermemekle birlikte nükte, alay,

ağır suçlamalar arasında yine de hayatları, meslekleri, yaşayışları ve bazı özellikleri hakkında bilgiler vermesi, yaradılışları ve psikolojilerini ortaya koyması ve sanatları hakkında çoğu kez doğru görüşler ve değerlendirmeler yapmış olmasıyla yararlı ve dikkate değer bir eserdir. Ayrıca başka kaynaklarda bulunmayan 25 şair hakkında da yalnızca Güftî tezkiresinde bilgi vardır. Sonuçta iyi ve kötü taraflarıyla Teşrifâtü's-şu'arâ edebiyatımızda benzeri bulunmayan ilginç bir eserdir.

Teşrifâtü's-şu'arâ'nın dili oldukça süslü ve ağıdalıdır. Yabancı kelimeler ve uzun, zincirleme tamlamalarıyla zor anlaşılır bir eserdir.

Güftî Tezkiresi basılmamıştır. Yazma nüshaları da azdır.

Güftî hakkında kaynakça:

Safâyî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 2549. yk. 237a; Belig, Nuhbetü'l-âsâr. İstanbul Uni.Ktp. TY 1182. yk. ; Sey-nî, Vekâyî-i Fudalâ. c.1. s.486; Müstakimzâde S.Sa'deddin, Mecelletü'n-nisab. Süleymaniye Ktp. Hâlet Ef. 628. yk. ; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.4. s.76; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.391; Köprülü Fuad, Edirneli Güftî. Millî Mecmua. 1928. s.108-109; Osman Nuri Feremeci, Edirne Tarihi. İstanbul 1940. s.252; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi. 1945. Türkiyat Ens. T 197. s.137-140; Faruk Timurtaş, XVII. asır şairlerinden Güftî ve Teşrifâtü's-şu'arâsı. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1946. Türkiyat Ens. T. 227; Faruk K.Timurtaş, XVII. asır şairlerinden Edirneli Güftî ve Teşrifâtü's-şu'arâsı. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. c.2. s.193-221. 1948; Hanefî Yontar, Güftî, Teşrifâtü's-şu'arâ. Atatürk Uni.Ed.Fak.Bit.tezi 1971; A.S.L.Türk Ed.Tarihi.s.305; Kaşif Yılmaz, Güftî, Hayatı, Eserleri, Ed.Kışılığı, Tezkireciliği ile Divanı, Zafernâmesi ve Teşrifâtü's-şu'arâsının Tenkidli Metni. Atatürk Uni.Ed.Fak.Doktora Tezi 1983.

Teşrifâtü's-şu'arâ yazmaları:

1. İstanbul Uni. Ktp. TY 1533. 58 yk. 99 şair; 2. TY 462. 274-310 yk.; 3. TY 9619; 4. Millet Ktp. AE manzum 1324. 65 yk. 66 şair.

XVIII. Yüzyıl Tezkireleri

1. Mucîb, Tezkire
2. Safâ'î, Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idi'l-eş'âr
3. Sâlim, Tezkire
4. Belig, Nuhbetü'l-âsâr lî Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr
5. Safvet, Nuhbetü'l-âsâr fi Fevâ'idi'l-eş'âr
6. Râmiz, Âbâb-ı Zurefâ
7. Silahdar-zâde Mehmed Emin, Tezkire
8. Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye
9. Âkif, Mir'ât-ı Şi'r.

1. Mucîb, Tezkiretü's-su'arâ

a) Mansûrîzâde Mustafa (ölm. 1727/1139)

Mansûrîzâde Mustafa Mucîb Efendi, Diyarbakırlı fetvâemini Ahmed Efendi'nin oğludur. 1671 (1082) yılında Diyarbakırda doğmuş, babasından ve ilin tanınmış bilginlerinden ders almış, ayrıca Hâfız Ahmed Semerkandî'den hüsn-i hat öğrenmiştir. İstanbul'da öğrenimini tamamlayarak 1688 (1099) yılında mülazım ve müderris olmuştur. Derece derece yükselerek 1725 (1138) yılında Halep müderrisliğine atanan Mucîb Efendi, bir yıl sonra 1727 mayısında (şevval 1139) Şam mevlevîyetine getirilmiş ve aynı yıl içinde Şam'da ölmüştür.

Mucîb Efendi ilmi yanında şiiriyle de tanınmış bir kişidir. Ama şairlik yanı zayıftır. Hayatının değişik devrelerinde Râcih, Kemâlî ve Mucîb mahlaslarıyla şiirler yazmıştır (1).

b) Tezkire-i Şu'arâ (1710/1122)

Mucîb Efendi gençliğinde, Diyarbakır'da şairlere başvurup kendi yazılarıyla şiirlerini toplayıp bir mecmua meydana getirmiş, sonra bunu genişleterek bu eserini yazmıştır.

Mucîb Tezkiresi kısa bir girişle başlar. Yazar burada Rıza Tezkiresi'ni incelediğini, Rıza'nın Hasan Çelebi ve Riyazî tezkirelerinden bazı şairleri aldığını, kendisinin bunları bir yana bırakıp yalnızca Rıza Tezkiresi'nde bulunan tanınmış şairleri eserine aldığını ve tezkiresini Riyâzî'ye zeyl olarak yazdığını söyler. Mucîb Efendi, böylece Riyâzî'nin eserini yazdığı 1610 (1018) yılından sonraki şairlerden bazılarını Rıza Tezkiresi'nden almış, 1640 (1050) yılından sonraki şairleri de kendisi yazmıştır. Bu durumda Mucîb Tezkiresi XVI. yüzyıl sonlarından başlayarak yazarın çağdaşı olan şairlerden seçilmiş 112 şair hakkında bilgi vermiştir.

(1) Ali Emirî, Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid. İstanbul 1327. Râcih, Kemâlî, Mucîb maddeleri.

Eserin başına alınan Sultan IV. Murad'dan sonra şairler alfabe sırasına göre sıralanmıştır. Her birinin kısaca hayatı anlatılmış, doğduğu il, ailesi ve mesleğe söylenmiş ve çoğunun ölüm tarihi belirtilmiştir. Daha sonra birkaç beyit ile en çok iki gazel aşasında şiir örnekleri verilmiştir. Kitabın sonunda eserin bitiş tarihi söylenmiştir. "Bu fakîrin intihab ettiği muhtasarın tamamı (Câmi'ü'l-mazmûn-ı mâ) vâki oldu. Sene 1122".

Mucîb Tezkiresi Riyâzî ve Rıza tezkirelerinden seçilen bazı şairlerin özetlenerek verilmiş olması nedeniyle fazla önemli bir eser sayılmaz. Rıza'dan sonra yaşamış birkaç şairden de ancak birkaç satırla söz edilmiş, ciddî ve geniş bilgi verilmemiştir. Ayrıca bu şairler de eserini Mucîb'den on yıl sonra yazan Safâyî'de vardır. Bu bakımdan Mucîb Tezkiresi aranılan, değerli bir eser değildir.

Tezkire basılmamıştır. Yalnızca bilinen iki nüshası vardır. Rauf Bey tarafından 1933 yılında kopya edilen bir nüshanın sonunda müstensih, Mucîb Efendi hakkında kaynaklarda bulabildiği bilgileri vermiştir.

Mucîb hakkında kaynakça:

Safâyî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef.2549.yk.262b; Sâlim, Tezkire-i Sâlim.İstanbul 1315. s.610; Belîğ,Nuhbetü'l-âsâr. İstanbul Uni.Ktp.TY 1182; Râmîz, Âdâb-ı zurefâ. Millet Ktp. AE tarih 762; Şeyhî,Vekâyî-i Fudalâ. İstanbul Uni.Ktp. TY 1535.yk. 296; Müstakim-zâde S.Sa'deddin,Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. 628. yk. 385; Ali Emîrî, Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid. İstanbul 1327. Mucîb, Kemâlî, Râcih maddeleri; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.4. s.421. Şükran Canatay, Silahdar ve Mucîb Tezkirelerinin Tavsifi. İstanbul Uni.Edebiyat Fak.travayı. 1937.Türkiyat Enst.Tr. 12; Nuran Pirimoğlu, Mucîb ve Yümnî Tezkirelerinin transkripsiyonu. Atatürk Uni. Edebiyat Fak.Bitirme tezi 1969. 118 s.; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni.Edebiyat Fak. Bitirme Tezi 1945. Türkiyat Ens. T 197. s.197-202; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. 1.c. Giriş. Ankara 1973. s.305.

Mucîb Tezkiresi yazmaları:

1. Nuruosmaniye Ktp. 4965. yk. 287-293; 2. İstanbul Uni. Ktp. TY 3913. 22 yk. 105 şair. İstinsehi: 1933 Rauf Bey.

2. Safâyî, Tezkire-i Şu'arâ

a) Safâyî, Mustafa (ölm. 1725/1138)

Mustafa Safâyî İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Sultan IV. Mehmed'in sadrazamlarından Elmas Mehmed Paşa tarafından korunmuş ve katiplik mesleğine girmiştir. Paşa'nın yardımıyla mektupçu ve defteremini olmuştur. Biraz safca bir adam olması yüzünden sadrazama yakınlığını çekemeyenlerin düşmanlıklarını kazanmıştır. Elmas Mehmed Paşa'nın Nemçe seferinde ölmesi üzerine göreinden uzaklaştırılmıştır. Bir süre sonra Maliye tezkireciliğine atanmış, ama bu görevde de çok kalamamıştır. Bu arada çok sıkıntı çekmiş, ancak İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, 25 yıl önce yazmağa başladığı tezkiresini tamamlayarak İbrahim Paşaya sunmakla durumunu düzelterahata kavuşabilmiştir. Sadrazamın yardımıyla şikk-ı sâni defterdarlığına atanmış ve 1725 (1138) yılında ölümüne kadar bu görevde kalmıştır. Râmîz'in babası Naîm Efendi Safâyî'nin ölümüne şu tarihi söylemiştir:

Ola ya Rab Safâyînin makâmı cennet-i a'lâ

Safâyî, devrinde şiir ve edebiyat çevrelerinde önemli bir kişi olarak tanınmıştır. Özellikle Lâle devri şairleri arasında seçkin bir yeri vardır. Bu devirde düzenlenen şiir, musikî ve sanat toplantılarına katılmış, devlet büyüklerinin yakınlarında bulunmuş, devrin önemli olayları, yeni yapılan eserler dolayısıyla kasideler, kat'alar, tarihler söylemiştir.

Safâyî, mürettep Divan sahibi bir şairdir. Şiirleriyle kazandığı bütün ününe rağmen asıl önemli eseri tezkiresidir.

b) Tezkire-i Şu'arâ (1720/1132)

Safâyî, tezkiresinin özentili bir inşaa örneği verdiği kısa önsözünde, Latifî, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi gibi büyük tezkirecilere özenerek ve tezkirelerin 1050 yılında son bulduğunu düşünecek bir tezkire yazmak istediğini, Elmas Mehmed Paşa'nın yanında iken bu işe başladığını, ama o zaman mektupculuk ve defter emînliği görevlerinde bulunduğu için zaman bulup topladığı bilgileri bir

araya getiremediğini anlatmıştır. Mehmed Paşa'nın ölümünden sonra da kitabının bir süre öylece kaldığını, bir ara atandığı Maliye tezkirecilikinden uzaklaştırıldığı sırada vakit bulup Tezkire'si üzerinde çalıştığını ve Damad İbrahim Paşa devrinde tamamlayabildiğini söylemiştir.

Safâyî, kendi de şair olduğundan ömrü boyunca şairlerle yakın ilişkiler içinde olmuş, onların toplantılarına katılmış ve yazmayı tasarladığı eseri için bilgi toplamıştır. Ayrıca şairlerin divanlarını gözden geçirerek beğendiği şiirleri kopya etmiş ve sonunda bütün notlarını birleştirerek tezkiresini meydana getirmiştir.

Safâyî Tezkiresi 1640 (1050) yılında yazılan Rıza Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmıştır. Safâyî, Rıza'dan sonra yazılan Yümnî ve Âsım'ın eserlerini tezkireden çok şiir mecmuası ve Güftî'nin manzum tezkiresini de bir hiciv kitabı sayarak Rıza'dan sonra tezkire yazılmadığını düşünerek eserine 1640 yılından başlamıştır. Eserde, yazıldığı 1720 (1132) yılına kadar 80 yıl içinde yetişmiş 476 şaire yer verilmiştir. Safâyî, tezkiresini tamamladıktan sonra devrin tanınmış 18 şair ve bilim adamına gösterip onlara birer takriz yazdırmıştır. Tezkire'nin başına takrizlerini koyduğu bu kişiler şunlardır: Sâlim, Şehdî, Nahifî, Kâmî, Râzî, Neylî, Osmanzâde Tâ'ib, Şehrî, Seyyîd Vehbî, Hasîb, Subhîzâde Mehmed, Rif'atî, Kelîm, Neddîm, Ahmed Hamdî, Murtazâzâde, Eşref, Sâlih.

Tezkire harf sırasına göre dizilmiştir. Her harf içinde şairler adlarının üçüncü harfine kadar da sıralanmış, aynı addaki şairlerin de ölüm tarihleri gözönüne alınmıştır. Safâyî, Tezkire'nin sonunda eserini bitirdiği tarihi şu beyitle bildirmiştir:

Bu cerîdem be-lutf-ı Rabb-ı enâm
Bin yüz otuz ikide oldu tamâm

Safâyî tezkiresi, edebiyatımızda Latifî, Aşık Çelebi, Hasan Çelebi gibi önemli tezkirelerinden biridir. XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla, XVIII. yüzyılın başında, özellikle bir kültür ve edebiyat devri olan Lâle Devri'nde yaşayan şairler bakımından çok değerli bir kaynaktır. Yazar, şairlerin hayatlarına ait geniş ve ayrıntılı bilgi vermiş; doğumunu, öğrenimini, mesleğini nerelerde görev

yaptığını, eserlerini söylemiştir. Çoğunun ölüm tarihlerini de belirtmiştir. Eserine aldığı şairlerin edebî kişilikleri hakkında da değerli fikirler ileri sürmüştür. Ayrıca her şaire ait bazen üç - dört gazele kadar bolca örnek vermiştir. Sâfâyî, şiir örneklerini seçerken de sağlam bir şiir zevkine sahip olduğunu göstermiştir.

Safâyî Tezkiresi'nin dili oldukça süslü ve ağıdalıdır. Kalemîni, iyi bir inşa sanatı örneği verebilmek amacıyla özenerek kullanmıştır. Bu çabası tezkirenin başlangıç bölümünde ve tanınmış şairleri yazarken açıkça görülür. Yine de dili iki yıl sonra tezkire yazar Sâlim'den daha sade sayılır.

Yüzyılın sonlarında Safvet Efendi, Safâyî Tezkiresini özetleyerek yeni bir tezkire meydana getirmiş, yüzyılın tanınmış tezkirecisi Râmîz de eserini Safâyî'ye zeyl olarak yazmıştır.

Safâyî Tezkiresi basılmamıştır. Bilinen on nüshadan yazarın hattı ile yazılmış ya da onun tarafından düzeltilmiş bir nüsha Süleymaniye Kitaplığındadır (Ealet Ef. ilavesi 112).

Safâyî hakkında kaynakça:

Sâlim, Tezkire. İstanbul 1315. s.459; Râmîz, Âdâb-ı zurefâ. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 3873. yk. 63; Müstakîmzâde S.Sa'deddin, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Hâlef Ef. 628. yk. 293; Fatîn, Hâtimetü'l-eş'âr. İstanbul 1271. s.239; Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmânî. c.3. s.229; Muallim Naci, Esâmî. İstanbul 1308. s.192; Alî Canib Yöntem, Safâyî Efendi ve Tezkiresi. Hayat Mec. Sayı 49. s. 442. 1927; İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s.608; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1945. Türkiyat Ens. T. 197. s.144-159; Zekiye Sarak, Safâyî ve Salim Tezkireleri üzerinde bir araştırma. İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1949. 86 s. Türkiyat Ens. T 303; Ruhi Cankanat-Muharrem Güzeldir-Mustafa Perker, Sâfâyî Tezkiresi. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 2547 nüshasının transkripsiyonu. Atatürk Üni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1970; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s. 307.

Safâyî Tezkiresi yazmaları:

1. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. eki 112. 204 yk. Yazar nüshası ya da yazarın düzelttiği nüsha; 2. Es'ad Ef. 2549.1x347 yk. (Arada boş sahifelerle 431 yk. 10-14. yk. şatranc fihrist. 18 takriz. 469 şair; 3. İstanbul Uni. Ktp. TY 3215. 377 yk. 476 şair. İstinsahı: 1933; 4. TY 2524. 221 yk. 250 şair. (Takrizler yok. Yeni istinsah); 5. TY 1353. 90 yk. 226 şair (Takrizler yok. Tıflî'ye kadar); 6. TY 9583; 7. Beyazıt G. Ktp. Velîyüddin Ef. 2585. 252 yk.; 8. Millet Ktp. tarih 771. 252 yk. Yeni yazılmış; 9. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Ktp. Fazıl Yenel 65-B/86; 10. Kayseri Râşid Ef. Ktp. -935. 5+275 yk.

3. Sâlim, Tezkire-i Şu'arâ

a) Sâlim, Mirzâzâde Mehmed Emin (ölm. 1743/1156)

Sâlim, Şeyhülislâm Mirzâ Mustafa Efendi'nin oğludur. 1688 (1099) yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası ilmiye sınıfından olduğu için henüz beş yaşında iken mülâzım sayılmıştır. Babasından ve zamanın bilginlerinden ders okuyarak 16 yaşında müderris olmuştur. İstanbul'un birçok medresesinde ders verdikten sonra Süleymaniye müderrisliğine kadar yükselmiştir. Bir ara Selanik ve Serez'de kadılık yapmış, başarısızlığı ve kötü idaresi nedeniyle İstanbul'a çağırılmıştır. Babası şeyhülislâm olunca kadılığın en yüksek derecesi olan İstanbul kadılığına getirilmiştir. Babasının 1715 (1127) tarihinde şeyhülislâmlıktan uzaklaştırılmasıyla Sâlim de görevinden alınarak babası ile birlikte Trabzon'a sürülmüştür. Sâlim, bir buçuk yıl burada kaldıktan sonra İstanbul'a dönmelerine izin çıkınca yine babasıyla birlikte İstanbul'a dönmüş, ama yedi yıl bir görev alamadan boşta kalmıştır. Bu arada İstanbul pâyesini almış ve tezki-resini tamamlayarak 1722 (1134) sadrazam İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Funun karşılığında da yine İstanbul kadılığını almıştır. Salim, bir süre sonra yeniden görevden uzaklaştırılmış, bu kez de Aynî Tarihini türkçeye çevirmek için kurulan komisyona alınmıştır. 1730 (1143) yılında Anadolu ve 1735 (1148)'de Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. Kazaskerlikten emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul'da ölmüştür (1743/1156). Bazı kaynaklar Rumeli kazaskerliğinden sonra Mekke kadılığına gönderildiğini ve oradan Şam'a giderken yolda öldüğünü yazmışlardır (1). Mezarı İstanbul'da Şehzadebaşı semtindedir.

Salim, babasının devrin bilginlerinden olması, kazaskerlik ve şeyhülislâmlık gibi yüksek makamlarda bulunması, kendisinin de çocuk yaşta mülâzım olup tedris hayatına atılması sonucu ve yaradılışının da etkisiyle kimseyi beğenmez, gururlu bir insan olmuştur. Atandığı görevlerden sık sık uzaklaştırılmasının bir nedeni de bu olsa gerektir. Başta Safâyî olmak üzere, medrese öğrenimi görmeyen ve

(1) Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî. c.3. s.3; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s. 235.

İlmiyye sınıfından olmayanları hep küçümsemiştir. Yine de devrinin tanınmış kişilerindendir. İstanbul kadılığı, kazaskerlik yapmış, Lale Devri adı verilen sanat, kültür ve İstanbul'un imarı devrini bütün canlılığıyla yaşamıştır. Devrin tanınmış şairlerinden biri sayılmıştır. Sultan III. Ahmed ve sadrazam İbrahim Paşa'ya kasideler sunmuş, devrin büyük ve küçük bütün olaylarına kıt'alar, tarihler söylemiştir. Şairliği yanında hattatlığı ve nâsirliği de vardır. Nazım ve nesir olarak değişik konularda yirmiye yakın eser bırakmıştır. Bunların içinde önemli olanları Divan'ı, Aynî Tarihi çevirisi ve Tezkire'sidir.

Salim Divanı, 1 münâcât, 8 na't, 1 mi'raciye, 19 kaside, 285 gazel, 9 müseddes, terci ve terkîb-i bendler, tarih, muamına, lügaz ve rubailerıyla büyük bir divandır. Kasideler Sultan III. Ahmed, Sultan I. Mahmud, Sadrazam Hasan Paşa, Baltacı Mehmed Paşa ve Damat İbrahim Paşa, Şeyhülislâm Paşmakçızâde ve Ebezâde Ali Efendiler için söylenmiştir. Salim'in övgülerinin bir özelliği, birçoğunun mesnevi nazım şekliyle yazılmış olmalarıdır.

Aynî Tarihi, Aynî'nin İkdu'c-cumân fi Târîh-i ehli'z-zamân adlı arapça eserinin türkçe çevirisidir. Damad İbrahim Paşa'nın bazı önemli eserleri türkçeye aktarmak için kurduğu ve Nedim'in de bulunduğu komisyona atanan Salim, üyelerden her birinin eserinin bir cüz'ünü çevirmesi gerekirken, işin askıda kalmasıyla eserin yarısı kadar tutan 11 cüz'ünü türkçeye çevirmiştir.

b) Tezkire-i Şu'arâ (1722/1134)

Salim'in en önemli eseri olan Tezkire'si 1722 (1134) yılında tamamlanarak sadrazam Dâmâd İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Eser 1688-1722 (1099-1134) yılları arasında ölmüş olan şairler hakkında bilgi vermiştir. Sâlim, "küttâb"dan olan Safâyî'nin bir tezkire yazmasının haddini bilmezlik olduğunu düşünerek, kendisi "İlmiyye"den olduğu için bunu gururuna yedirememiş ve hemen hemen aynı devri kapsayan tezkiresini yazmıştır. Eserini sık sık Safâyî'yi küçümseyip eleştirmiş ve yanlışlarını arayıp bulmak çabasında olduğunu göstermiştir.

Sâlim Tezkiresi başta uzun bir girişle, biri padişahlara ve öteki şairlere ait olmak üzere iki bölümden meydana gelmiştir. Başta münâcât, tevhid ve na'tden sonra Sultan III. Ahmed'i ögen uzun bir kaside vardır. Sadrazam İbrahim Paşa ve Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi için söylenmiş iki kasideden sonra Salim, Latîfî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Riyazî gibi tezkire ustalarının yolunda yürüyerek zamanı şairlerine ait bilgi topladığını ve kendi doğum tarihi olan 1099 yılından başlayarak bir tezkire yazmağa başladığını, İstanbul'dan uzakta bulunduğu sırada çalışmalarını sürdüremediğini anlatmıştır. İstanbul'a dönüşünde Safâyî adında bir katibin tezkire yazdığını öğrenip çok üzüldüğünü ve bunun üzerine tezkiresini tamamladığını, ama Safâyî gibi basit bir dille değil, sanatlı bir inşa örneği göstererek yazdığını açıklamıştır.

Padişahlara ayırdığı Birinci bölüm'de devrin padişahı Sultan Ahmed ve Sultan Mustafa'dan söz etmiş, şiirlerinden örnekler vermiştir.

İkinci bölüm'de alfabe sırasıyla 435 şaire yer verilmiştir. Aynı addaki şairler ise Safâyî'nin yaptığı gibi ölüm tarihlerine göre sıralanmışlardır. Salim, şairler hakkında hayli geniş bilgi vermiş; ailesi, doğduğu yer, mesleği ve yaptığı görevleri bildirmiş, bu arada bazı şairlerin sosyal hayatları, latifeleri ve maceralarına da anlatmıştır. Şairlerden bir kısmının sanatlarını da eleştirmiş ve şiirlerini değerlendirmiştir. Ama verdiği hükümler, Safâyî'ninkiler kadar yansız ve doğru değildir. İlmiyye mesleğinden ve hattat olduğu için kendi mesleğinden olan şairlere daha çok yer ayırmış, daha ayrıntılı bilgiler vermiş ve onları aşırı derecelerde övmüştür.

Salim, Tezkire'sini yazarken Mehmed Şeyhî'nin aynı devri içine alan Vekâyî-i Fudalâ adlı Şakâyık zeytinden de geniş ölçüde yararlanmış. Şeyhî maddesinde bunu kendisi de açıklamıştır.

Tezkire'nin dili çok süslü ve ağırdır. Salim, hayli ağır bir dili olduğu halde sade bir dil kullanmakla suçladığı Safâyî'yi aşabilmek için yabancı kelimeler, zincirleme tamlamalar ve secili, uzun cümlelerle sanatlı bir inşa örneği vermek istemiş, bu da verdiği

bilgilerin söz kalabalığı arasında kaybolup gitmesine yolaçmıştır.

Birçok olumsuz yanlarına karşı Salim Tezkiresi yine de yüzyılın ve edebiyatımızın aranılan değerli tezkirelerinden biridir. Ramiz ve Fatin, Salim Tezkiresi'ne zeyl yazmışlardır.

Salim Tezkiresi'nin İstanbul kitaplıklarında on kadar nüshası vardır. Bunlardan ikisi yazarın kendi elyazısı ile dir. Süleymaniye (Es'ad Efendi 3872) Kitaplığındaki nüsha karalama halinde, kemarlara çıkmalar ve düzeltmeler yapılmış, oldukça karışık ve zor okunan bir yazmadır. İstanbul Üniversitesi Kitaplığındaki nüsha ise (TY 2407) sonradan yazar tarafından düzeltilerek ve genişletilerek Es'ad Efendi nüshasından temize çekilmiştir.

Tezkire basılmıştır (Tezkire-i Salim. İstanbul 1315. 727 s. İkdâm Mat.). Bu oldukça yanlış ve eksik bir nüshadır. 419 şair vardır.

Salim hakkında kaynakça.

Safâyî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 2547. yk. 131a; Salim, Tezkire-i Salim. İstanbul 1315. s.337; 3. Beliğ, Nuhbetü'l-âsâr. İstanbul Uni. Ktp. TY 1182. yk. 326; Müstakimzâde S. Sa'deddin, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Haleft Ef. 628. yk. 247; Müstakimzâde S.Sa'deddin, Tuhfe-i Hattatîn. İstanbul 1928. s. 434; Fatin, Hatinetü'l-eş'âr. İstanbul 1271. s. 177; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.3. s.3; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.235; Muallim Naci, Esamî. İstanbul 1308 s.160; Şemseddin Sami, Kâmusü'l-a'lam. c.4. s.2494; Ahmed Refik, Hicrî 12. asırda İstanbul Hayatı. İstanbul 1930. s.47; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'ara Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme Tezi 1945. s.160-174; Zekiye Sarak, Safâyî ve Salim Tezkireleri Üzerinde Bir Araştırma. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme Tezi 1949. 86 s.; Sadık Bulut-Mehmet Yavuz-Besir Elitok, Salim Tezkiresi. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 3872 nüshasının Transkripsiyonu ve basılmış nüsha ile karşılaştırması. Atatürk Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi. 1974, 1975; İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları. 7. Biyografiye ait eserler İstanbul 1947. s.609; Faruk Akün, İslam Ans.Sâlim mad. c.10. s.130-135.

Salim Tezkiresinin yazmaları:

1. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 3872. 167 yk. 348 şair. Yazarın elyazısıyla; 2. Hamidiye 1063. 208 yk. 420 şair; 3. Lala İsmâil 317. 308 yk.; 4. İstanbul Uni. Ktp. TY 2407. 247 yk. 437 şair. Yazarın elyazısıyla; 5. TY 1637. 237 yk. 414 şair. İstinsahı: 1174; 6. TY 206. 327 yk. 421. şair İstinsahı: 1281; 7. TY 6202; 8. Topkapı Sarayı Ktp. Hazine 1271. 264 yk. 394 şair. İstinsahı: 1134 Mehmed Nazif; 9. Hazine 1272. 217 yk. İstinsahı: 1150 Müstakimzâde? ; 10. Revan 1452. 307 yk.; 11. Millet Ktp. AE tarih 766. 225 yk. 423 şair. İstinsahı: 1282; 12. Trabzon İl Halk Ktp. 505. 269 yk. İstinsahı: 1134; 13. Kayseri Ktp. Râşid Ef. 979. 259 yk. İstinsahı: 1143.

4. Belîğ, Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr

a) Belîğ, Bursalı İsmâil (ölm. 1729-30/1142)

Bursalı İsmail Belîğ, Şahin Emirzâde diye anılan Mantıcı mescidi imamı İbrahim Efendi'nin oğludur. Bursa'da doğmuş ve bura da yetişmiştir. Gençliğinde babasından ve Bursa'nın tanınmış bilgincilerinden ders almış; dinî ve edebî bilimleri, arapça ve farsçayı öğrenmiştir. Babasının ölümünden sonra aynı mescide imam olmuş ve kısa bir süre atandığı Tokat mahkemesi naibliği dışında bütün ömrünü Bursa'da geçirmiştir. Bazı küçük katiplikler dışında imamlıktan başka bir görevi olmamıştır. 1729-30/1142 yılında Bursa'da ölmüştür.

Belîğ devrinde şair, tarihçi ve bilim adamı olarak Bursa'nın tanınmış kişilerindendir. Türkçe, farsça, arapça şiirleri ve bazı bilimsel eserleri vardır. Safâyî Tezkiresi'nde müretteb bir Divan ve Seb'a-i Seyyâre adlı yedi na'ttan meydana gelmiş bir eseri olduğu söylenmişse de bu divan ve na'tleri bugüne kadar ele geçmemiştir. Şiirlerine dağınık olarak şiir mecmualarında rastlanır. "Ser-güzeştname-i fakîr be-azîmet-i Tokat" adlı 151 beyitli mesnevisi mahkeme naibi olarak Tokat'a giderken yolda başından geçen olaylarla, Tokat'taki hayatını, bu arada devlet memurlarının yolsuzluklarını anlatmıştır. 269 beyitli Bursa Şehrengizi'nde bu ilin güzel-leri ve güzelliklerini ögmüştür. Eserleri içinde en tanınmış olanları Güldeste ile Tezkire'sidir.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân bir biyografya eseridir. Baldırzâde'nin Vefeyât'ına zeyl olarak 1722 (1135) yılında yazılmıştır. Bursa'nın Osmanlı Devleti'ne katılmasından başlayarak zamanına kadar Bursa'da doğan, burada yetişen ya da görev yapan, ölen kısacası Bursa ile yakından ya da uzak-tan ilişkisi olan Osmanlı sultan ve şehzadeleri, devlet adamları, şeyh, bilgin, şair, doktor, hattat, meddah gibi tanınmış 495 kişi hakkında bilgi verilmiştir. Belîğ eserini "Gülbün" dediği beş bölüme ayırmış ve 4. Gülbün'de de 57 şairden söz etmiştir. Bursa tarihi için önemli bir eser olan Güldeste 1306 yılında Bursa'da basılmıştır.

b) Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyl-i Zübdeti'l-eş'âr.
(1726-1727/1139)

Belîğ Tezkiresi diye de bilinen bu eser, adından da anlaşılacağı gibi Kâfzâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ının zeylidir. Daha önce Yümnî'nin 1662 (1073) ve Âsım'ın 1675 (1086) yılına kadar zeylettikleri eseri Belîğ yine 1621 (1030) tarihinden alarak 1727 (1139) yılına kadar getirmiştir. Belîğ'in eseri de Fâ'izî türünde bir şiir antolojisi niteliğindedir. Yümnî ve Âsım'ın eserlerindeki şairlerin çoğu Belîğ'de de vardır.

Tezkire kısa bir giriş bölümüyle başlar. Belîğ burada devrin padişahı Sultan III. Ahmed'i ve sadrâzam Dâmâd İbrahim Paşa'yı öğ-müş, Güldeste'nin İbrahim Paşa tarafından beğenilmesi üzerine bu eserini de Fâ'izî tezkiresine zeyl olarak yazdığını ve 1726-27 (1139) yılına kadar yetişen şairleri aldığını ve herbirinin divanlarını inceleyerek şiirlerinden seçmeler yaptığını ve esere Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr adını verdiğini anlatmıştır.

Tezkire'ye ilk olarak Necîb mahlaslı Sultan Ahmed alınmış, sonra alfabe sırasıyla 409 şairin hayatları hakkında en çok üç-dört satıra geçmeyen kısa bilgiler verilmiş ve çoğunun ölüm tarih-leri söylenmiştir. Bu tarihler bir kısmı yazarın kendi düşürdüğü tarih nâsrâları ile de kanıtlanmıştır.

Tezkire'de şiir örnekleri daha çok yer tutmaktadır. Belîğ "kasidelerinden", "gazellerinden", "rubâilerinden" gibi başlıklar altında bir beyitten 157 beyte kadar değişen sayıda örnek vermiştir. Yazarın en beğendiği ve en çok yer ayırdığı şairler Nazim (103 beyit), Nâbî (127 beyit), Tâlib (134 beyit), Sâbit (139 beyit), Nâ'ilî (157 beyit)'dir. Belîğ, şiir örneklerini seçerken aynı türde eser veren tezkire yazarları içinde en titiz davranan ve şairlerin değerleri ölçüsünde örnek veren tezkirecidir. Ayrıca seçtiği örneklerde de iyi bir şiir zevkine sahip olduğunu göstermiştir.

Nuhbetü'l-âsâr basılmamıştır. Yazma nüshası da çok azdır. Yazarın elyazması ile 1139 yılında Bursa'da yazılmış olan bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde (TY 1182).

Belîğ hakkında kaynakça:

Safâyî, Tezkire. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 2549 yk. 37a; Salim, Tezkire-i Salim. İstanbul 1315. s. ; Belîğ, Güldeste-i Riyaz-ı İrfan. Bursa 1306. s.541; Râmiz, Âdâb-ı Zurefâ. Millet Ktp. tarih 762. yk. 36a; Müstakimzâde S.Sa'deddin, Mecelletü'n-nisâb. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. 628. yk. 147; Fatin, Hâtimetü'l-eş'âr. İstanbul 1271. s.44; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.2. s.25; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.102-104. İstanbul 1333; Faik Reşad, Eslâf. İstanbul 1312. c.2. s.68; Sa'deddin Nühbet Ergun, Türk Şairleri. İstanbul 1935. c.2. s.809; Fevziye Abdullah Tansel, İslâm Ans. Belîğ İsmail mad. s.489-491; Salih Çanakçı, M.Ragıp Öncel, Belîğ, Nuhbetü'l-âsâr li Zeyl-i Zübdetü'l-eş'âr. İstanbul Uni. TY 1182 nüshasının transkripsiyonu. Atatürk Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1970.

Nuhbetü'l-âsâr yazmaları:

1. İstanbul Uni. Ktp. TY 1182. 119 yk. 409 şair. İstinsahı 1139 Yazar hattı; 2. TY 89; 3. Kayseri Ktp. Râşid Ef. 921. 40 yk.

5. Safvet, Nuhbetü'l-âsâr fî Fevâ'idü'l-eş'ar

a) Safvet, Kemiksizzâde Mustafa (lm. ?)

Kemiksizzâde Mustafa Safvet hakkında kaynaklarda hiç bir bilgi yoktur. Yalnız medrese öğrenimi gördüğü ve bazı illerde kadınlıklarda bulunduğu biliniyor. Şairlerle ilgilenmesinden ve tezkiresinin sonundaki birkaç beyitten şiir de yazdığı anlaşıyor. Edebiyatımızda adı tezkiresi ile duyulmuştur.

b) Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idü'l-eş'âr (1783/1197)

Safvet Tezkiresi, Safâyî Tezkiresi'nin bir özetidir. Safvet, Safâyî Tezkire'sinden bazı tanınmış şairleri seçmiş ve özetleyip yazmıştır. Bu arada Safâyî'deki bazı yanlışları da düzeltme çabası göstermiştir. Tezkire'de 326 şair vardır.

Safvet Efendi, kitabının sonuna koyduğu "Tezyilü'l-kitab" başlığı altında, uzun süredir adını duyup merak ettiği, ama bir türlü ele geçiremediği Safâyî Tezkiresi'ni Seyyid Mehmed adındaki bir dostundan birkaç gün için ödünç aldığı ve zamanın kısalığı nedeniyle ancak tanınmış şairleri seçerek ve kısaltarak yazabildiğini ve ortaya çıkan kitaba Nuhbetü'l-âsâr min Fevâ'idü'l-eş'âr adını verdiğini söylemiştir. Eserini bitirdiği tarihi de şu mısralarla bildirmiştir:

Üç eksikdir olunca add u ihsâ
Sene bin ikiyüzden şimdi hâlâ
Unutma her kaçan kılsan du'âyı
Kemiksizzâde Safvet Mustafâyı

Safvet tezkiresi, eserin yazılış nedeni olan kendi açıklamasından da anlaşıldığı gibi, safça bir şiir meraklısının ciddi ve hiçbir önemi olmayan bir kitabıdır. Yalnızca Safâyî Tezkire'sinin anlamsız bir özetidir. Bu yüzden de kimsenin dikkatini çekmemiş ve hiçbir kaynakta sözü edilmemiştir. Bu yüzden de basılmamıştır. Tek yazma nüshası vardır. Bu da yazarın oğlu Safvet Mustafa Efendizâde Hüseyin Reşid tarafından yazılmış bir nüshadır (İstanbul Uni. Ktp. TY 6189).

Safvet hakkında kaynakça:

Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş Ankara 1973. s. 325.

Safvet Tezkiresinin yazma nüshaları:

1. İstanbul Uni. Ktp. TY 6189. 155 yk. 326 şair. 1235 Reşid.

6. Râmîz, Âdâb-ı zurefâ

a) Râmîz, Azîzzâde Hüseyin (ölm. 1785-86/1199-1200)

Azîzzâde Hüseyin Râmîz (1), Lâle Devri'nin bilgin ve şairlerinden Mustafa Na'îm Efendi'nin oğludur. Kendisi, Tezkire'sinin birçok yerinde ailesinin Şeyhülislâm Ebezâde Abdullah Efendi'ye ulaştığını söyler (2). Kardeşi Mehmed Emin'in doğum tarihini 1717 (1129) olarak gösterdiğine ve aralarında epeyce yaş farkı bulunduğu bilindiğine göre Râmîz de bu tarihten beş-altı yıl sonra doğmuş olmalıdır. Doğum yeri İstanbul'dur. Önce babasından ders almış ve onun ölümünden sonra büyük kardeşinin yardımlarıyla öğrenimini tamamlamıştır. Vassâf İbrahim Efendi'den mülâzım ve müderris olmuş, uzun yıllar medreselerde çalışmış ve sonra kadılıkta değişik illerde görev yapmıştır. Ölümü İstanbul'dadır. Tarihi bilinmemekle birlikte, tezkiresini bitirdiği yıllarda yani 1784-85 (1198-1200) yıllarında ölmüş olmalıdır. Atâ tarihinde ölümü 1794 (1208) yılında gösterilmiştir.

Râmîz, devrinde bilim adamı, tarihçi ve şair olarak tanınmıştır. İslâm hukukuna ait Zâhir-i hükkâm adında bir eseri vardır. Zübdetü'l-vâkı'at adındaki tarih kitabında Sultan I. Abdülhamid devri başlarına kadar 1763-1774 (1182-1188) yılları arasında geçen olayları yazmıştır. Bu eserin önsözünde kendi hayatında da söz etmiş, yazdığı eserleri saymış, Devhatü'l-meşâyih, Hadîkatü'l-vüzerâ ve Keşfü'z-zünûn'a zeyiller yaptığını anlatmış/ bu eserler bugün elde değildir. Râmîz'i üne kavuşturan en önemli eseri tezkiresidir.

b) Âdab-ı zurefâ (1784/1198)

Râmîz Tezkiresi diye de anılan bu eser 1784 (1198) yılında yazılmıştır (1). 1722 (1134) yılında bitirilen Salim Tezkiresine

(1) Azîzzâde adı Bursalı M.Tahir'in Osmanlı Müelliflerinde Arab-zâde olarak gösterilmiştir (c.3. s.48).

(2) Tezkire'de dayısı Feyzi, büyük kardeşi Mehmed Emin maddeleri.

(3) Râmîz, elyazısı ile olan yazma nüshalarından birinde eserine Âdâb-ı zurefâ adını verdiğini, bunun yazılış tarihi olduğunu söylüyorsa da, çalışmalarını bu tarihten sonra da sürdürdüğünü anlaşıyor. Tezkire'de 1198 yılında ölen şairlerin de bulunuşu, eserin bu tarihte yazıldığını göstermektedir.

zeyl olarak yazılmıştır. Râmiz böylece 1722-1784 (1134-1198) yılları arasındaki 62 yıl içinde yetişen 376 şairi tezkiresine almış, herbiri hakkında geniş ve ayrıntılı bilgi vermiştir; şairin asıl adı, babası, ailesi, öğrenimi, yaptığı görevler, çalıştığı yerler, ölüm tarihi verilmiş, bu tarih çoğunlukla bir tarih misra'ı ile de tekrarlanmıştır. Şairin varsa divanı ve başka eserleri bildirilmiş, şairliği hakkında fikirlerini söylemiştir. Daha sonra da şiirlerinden örnekler vermiştir.

Tezkire'nin dili oldukça ağırdır. Uzun tamlamalarla cümleler uzatılmıştır. Yer yer anlatım bozuklukları da görülür. Nesir içine bazen manzum parçalar da sıkıştırılmıştır. Yine de XVIII. yüzyılın belli başlı tezkireleri olan Safâyî ve Salim'den daha sade sayılabilecek bir dili vardır.

Âdâb-ı zurefâ'nın yazarının yazısıyla olan nüshasında bazı eksiklikler, boşluklar görülür. Bazı şairlerin sadece adları yazılmış ya da eksik bilgi verilmiştir. Bazı cümleler birbirine bağlanmamış, bir kısmı da yarım bırakılmıştır. Birçok şairin de hayatları verildikten sonra şiir örnekleri sonradan seçilip yazılmak üzere boş yerler ayrılmıştır. Bunlara bakınca Râmiz'in tezkiresini tamamlayıp son biçimini veremediği ve temize çekemediği anlaşıyor. Bu yüzden herhalde ölümünden sonra Râmiz'in elyazısı ile ve karalama halinde olan nüshayı iyi dostu olan Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi gözden geçirerek, kenarlara yaptığı çıkarmalarla, bilgi yanlışları, anlatımı, hatta imlâsına kadar düzeltmiş, bazı eklemeler de yapmıştır (1).

Tamamlanmamış olmakla birlikte Âdâb-ı zurefâ, Safâyî ve Salim Tezkirelerinden sonra XVIII. yüzyıl tezkirelerinin en önemlisi sayılır. Lale Devri diye anılan, kültür ve edebiyatın çok geliştiği devirdir.

(1) Nüsha üzerindeki düzeltmelerin Müstakimzâde tarafından yapıldığını Ali Canib Yöntem ortaya çıkarmıştır. İbnülemin M.K. İnal'ın işaretleriyle nüshayı inceleyen ve Müstakimzâde'nin elyazısı ile karşılaştıran yazar, kitaptan verdiği örneklerle de düzeltmelerin Müstakimzâde'nin kaleminden çıktığını kanıtlamıştır (Râmiz Efendi ve Eseri. Hayat Mec. c.2. sayı 27. 1927).

tiği ve yüzlerce şairin yetiştiği bir devirde Safâyî ve Salim Tezkirelerine giremeyen şairleri ve bu devirden sonra üne kavuşan şairleri yalnızca Râmiz Tezkiresi'nde bulmak mümkündür. Bu bakımdan devri için sık sık başvurulacak tek kaynak sayılır.

Tezkire basılmamıştır. Yazma nüshaları da azdır. Eserin, Râmiz'in elyazısı ile yazılmış iki nüshası vardır. Nüshalardan biri (Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 3876/1 çok eksik, ancak 38 şair bulunan bir karalamadır. İkincisi'de (Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. 3873) yine karalama halinde, ama tam bir nüshadır. Müstakimzâde'nin düzeltmeleri bu nüsha üzerinde yapılmıştır. Nüshaların birinde (İstanbul Üni. Ktp. TY 91), yazar nüshasından temize çeken Zihni adında bir müstensih, bazı imla yanlışlarını düzeltmiş ve şiirler için boş bırakılan yerleri de örnekler seçerek doldurmuştur. Bu arada Râmiz'in tezkire metnine kesinlikle dokunmadığını da söylemiştir. Nüshanın sonuna Râmiz ve babası Mustafa Na'îm Efendi hakkında Ali Emirî tarafından kaynaklardan alınan bilgiler eklenmiştir.

Râmiz hakkında kaynakça:

Râmiz, Zübdetü'l-vâkı'at. İstanbul Üni. Ktp. TY 2395; Ali Emirî, Râmiz Tezkiresi. İstanbul Üni.Ktp. TY 91. yk. 135; Ali Canib Yöntem, 12.asır tezkirecilerinden Râmiz Efendi ve eseri. Hayat Mec. c.2. sayı 27. 1927; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Mü'ellifleri. c.3. s.48; Tahsin Banguoğlu, Türkçe Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni. Edebiyat Fak.Bitirme tezi 1930.Türkiyat Ens. T 29; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Üni.Edebiyat Fak.Bitirme tezi 1945.Türkiyat Ens. T 197.s. 175-187; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları.7.Biyografiye dair eserler.İstanbul 1947.s.604; Agah Sırrı Levend,Türk Edebiyatı Tarihi.c.1.Giriş.Ankara 1973.s.320; Rıfkı Dila-ver-Kadir Arıcı.Ramiz Tezkiresi.İstanbul Üni.Ktp.TY 91 nüshasının transkripsiyonu.Atatürk Üni.Edebiyat Fak.Bitirme tezi.1974, 1976.

Âdâb-ı zurefâ'nın yazmaları:

1.Süleymaniye Ktp.Es'ad Ef.3876/1.26 yk.38 şair Yazarın elyazısı ile; 2.Süleymaniye Ktp.Es'ad Ef.3873.99 yk.376 şair. Yazarın elyazısı ile; 3.İstanbul Üni.Ktp.TY 91.137 yk.367 şair. İstinsahı: 1928 Zihnî; 4.Millet Ktp.AE tarih 762.163 yk.376 şair.İstinsahı 1318.

7. Silahdârzâde, Tezkire-i Şu'arâ

a) Silahdârzâde Mehmed Emin (ölm: ?)

Hayatı hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmayan Silahdârzâde'nin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı biliniyor. Yümnî Tezkiresi'nin bir yazma nüshasının (Ali Emiri tarih 781) sonundaki temellük kaydından Saray gâdiklilerinden oluğu anlaşıyor. Hakkında bilinenler bu kadardır. Şiire meraklı, belki kendi de şiir yazan bir kişi olacaktır.

b) Tezkire-i Şu'arâ (1790/1204)

Silahdârzâde Tezkiresi'nde 1751-1790 (1164-1204) yılları arasında yaşamış ve 1204'de hayatta olan 127 şair vardır. Eser, Kâfzâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ı tarzındadır. 1621 (1030) yılına kadar gelen Fâ'izî Tezkiresi'ni Yümnî 1662 (1073), Âsım 1675 (1086), Belîğ 1726 (1139) yılına kadar getirmişlerdir. 1751 (1164) yılında başlayan Silahdârzâde Tezkiresi de 25 yıllık bir ara ile Belîğ'in zeyli sayılabilir.

Silahdârzâde de bu tezkireciler gibi eserine aldığı şairler hakkında çok kısa bilgi vermiş, hatta bazılarının yalnızca adlarını söylemiştir. Bazı şairlerin de ölüm tarihlerini koymuştur. Buna karşı şiirlerinden çokça örnek almıştır. Yani Silahdârzâde'nin eseri de Fâ'izî ve zeylleri gibi şairler hakkında bilgi veren bir tezkireden çok bir antoloji niteliğindedir.

Silahdârzâde Tezkiresi'nde şairler hakkında yararlı bir bilgi bulunmadığı gibi, şiirlerinden örnekler seçilirken de ölçülü davranmadığı görülür. Aynı değerde iki şairin birinden bir gazel verilmişken, ötekenden on gazelden çok örnek verildiği olmuştur. Bu bakımlardan Silahdârzâde Tezkiresi önemli bir eser sayılmaz.

Tezkire basılmamıştır. Birkaç yazma nüshası da birbirinden oldukça farklıdır.

Silahdârzâde hakkında kaynakça

Şükran Canatay, Silahdâr ve Mucîb Tezkirelerinin Tavsifi. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. 1. disiplin travayı 1937. Türkiyat Ens. Tr. 12; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1945. Türkiyat Ens. T 197. s. 190-192; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s. 612; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi c. 1. Giriş, Ankara 1973. s.323.

Silahdârzâde Tezkiresi yazmaları:

1. İstanbul Uni. Ktp. TY 2557. 88 yk. 118 şair; 2. TY 2259;
3. Millet Ktp. AE tarih 795. 74 yk.

8. Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye

a) Esrar Dede, Mehmed (ölm. 1796-97/1211)

Şeyh Galib'in yakın dostu olan Esrar Dede XVIII. yüzyılın özellikle mevlevî çevrelerinde çok tutulan tanınmış şairlerinden-
dir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur: 1748 (1161) yılında İs-
tambul'da Sütluçe semtinde doğmuştur. Babası mevlevî devrişlerin-
den Ahmed bîzekân'dır. Esrar Dede'nin çocukluğu ailesi nedeniyle
mevlevî çevrelerinde geçmiş ve genç yaşında Galata mevlevîhanesi-
ne girmiştir. Burada çileye giren ve uzun yıllar mevlevîhanede
hizmet gören Esrar Dede, Şeyh Gâlib'in 1790 (1205) yılında mevle-
vîhaneye şeyh olmasıyla hem kendisine yakın bir dost, hem de şiir-
de örnek alacağı usta bir şair bulmuştur. Esrar Dede ile çok iyi
anlaşan Şeyh Galib onun tarıkatta ilerlemesini sağladığı gibi şi-
irde de üstadı olmuştur. Gâlib'in şeyhliği sırasında Kazancı Dede
unvanını alarak tekkede çileye giren dervişlere yol göstermekle
görevlendirilmiştir. Esrar Dede, henüz genç denilebilecek bir yaş-
ta, 49 yaşında 1796-97 (1211) yılında ölmüştür. Mezarı Galata mev-
levîhanesi bahçesinde, mevlevî dedelerinden Fasîh Ahmed Dede'nin
yanındadır.

Esrar Dede, şiirleri ve tezkiresiyle ve Şeyh Gâlib'in yakın
dostu olmasıyla mevlevî şairleri arasında büyük bir saygıyla anıl-
mıştır. Şiirlerinde Galib Dede'nin etkisi açıkça görülür. Buna kar-
şı Esrar Dede'nin de Galib üzerinde derin etkileri olduğu kuşku-
suzdur. Ölümü üzerine Gâlib'in söylediği,

Kan ağlasın bu dîde-i hûn-bârım ağlasın
Ansın benim o yâr-ı vefâdârım ağlasın

beytiyle başlayan mersiye bu türün en güzel örneklerindendir.

Esrar Dede İtalyanca-türkçe bir sözlükle müretteb bir Divan
sahibidir. Na'tler, kasideler, terci ve terkiib-i bendler ve 260
gazelle Mubârekname ve Rütuvvetnâme adlarındaki mesnevileri bulu-
nan Divan'ı 1357'de İstanbul'da basılmıştır.

Esrar Dede, daha çok divanındaki gazelleriyle tanınmıştır. Di-
li sağlam ve pürüzsüzdür. Ama anlam ve hayal derinliği bakımların-
dan Galib kadar güçlü değildir.

b) Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (1796-97/1211)

Esrar Dede Tezkiresi diye de anılan bu eser 1796-97 (1211)
yılına, yani yazarının ölüm tarihine kadar yaşayan mevlevî şair-
lerini içine alır. Şeyh Galib, Mevlânâ'dan başlayarak tanınmış
mevlevî şairlerinin beğendiği şiirlerini seçip bir deftere yaz-
mış, sonra bunu Esrar Dede'ye vererek seçtiği şiirlerin şairleri
hakkında bilgi toplamasını ve bir tezkire yapmasını istemiştir.
Esrar Dede, şeyhinin emri üzerine şiirleri düzenleyerek şairleri
hakkında bilgi toplamış ve alfabe sırasına dizerek bir mevlevî
şairleri tezkiresi meydana getirmiştir. Bu durumda Tezkire-i Şu'-
arâ-yı Mevleviyye'de şairler hakkındaki bilgiler Esrar Dede'ye,
şiirlerin seçimi de Şeyh Gâlib'e aittir.

Esrar Dede, tezkirenin yazılış nedeni ile tamamlandığı tari-
hi eserin sonunda şu beyitlerle açıklamıştır:

Bu dahi bir özge defter oldu
Tahriri bize müyesser oldu
Bu aile dek olmuş idi te'hîr
Olmuş kudemâda bunca taksîr
Bu hizmeti kıldı bana ihsan
Pîrimden erip safâ-yı vicdân
Bin ikiyüz onbirinde sâlin
Buldu bu kitabımız kemâlin
Oldu iki mâh içinde tekmiâl
Matlubunu tab'ım etdi tahsil

Tezkire 217 mevlevî şairini kapsar. Yazar şairler hakkında
oldukça geniş ve ayrıntılı bilgi vermiştir. Esrar Dede, eseri ya-
zarken başta Sâkıb Dede'nin Sefîme-i mevleviyye'si olmak üzere
yazılı mevlevî kaynaklarından ve şairler hakkında mevlevîler ara-
sında dolaşan söylentilerden yararlanmıştır. Kitabının sonunda
kendisinin de söylediği gibi iki ay gibi kısa bir süre içinde ese-
rini tamamladığı için şairlerin hayatlarını iyi inceleyememiş ve
bu yüzden de bazı yanlışlara düşmüştür. Ayrıca tarikat gayreti gü-
derek, mevlevî olmayan bazı tanınmış şairleri de tezkiresine almış-
tır.

Bu kusurlarına karşı Esrar Dede Tezkiresi, bütün mevlevî şairlerini biraraya toplaması bakımından önemli bir eserdir. Esere aldığı şairlerin birçoğu için tek kaynak durumundadır.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye basılmamıştır. Bilinen yazma nüshalarının en iyisi bir mevlevî dervişi tarafından eserin yazıldığı 1211 yılında istinsah edilmiş olan nüshadır (Süleymaniye Ktp. Halet Ef. eki 109).

Tezkire, Ali Enver tarafından bazı şairler seçilip, kısaltmalar ve eklemelerle yeniden düzenlenmiş ve Semâhâne-i edeb adıyla bastırılmıştır (İstanbul 1309. 262 s.). Bu baskıda 191 şair vardır.

Esrar Dede hakkında kaynakça:

Fatin, Hâtîmetü'l-eş'ar. İstanbul 1271. s.8; Bursalı Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.80; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.1. s.529; Muallim Naci, Esâmî. İstanbul 1308. s.56; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri. c.3. s.1344-1352; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s.583; Rasuhî Baykara, XVIII. asır şairlerinden Mehmed Esrar Dede. Hayatı, tasavvufu, edebî şahsiyeti ve eserleri. İstanbul Uni.Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1940. 52s; Fikret Türkmen-Orhan Akdemir-Adnan Çağlı, Esrar Dede Tezkiresi. Süleymaniye Ktp. Halet Ef.eki 109 nüshasının transkripsiyonu. Atatürk Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1967; Kamil Tiken, Esrar Dede Tezkiresi. Transkripsiyon ve Edisyon kritik. İstanbul Uni.Edebiyat Fak.Bitirme tezi 1974.; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. 1.c. Giriş. Ankara 1973. s.320.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin yazmaları:

1. Süleymaniye Ktp. Halet Ef. eki 109. 120 yk. İstinsahı: 1211 Mevlevî dervişi Hüseyin; 2. Millet Ktp. AE tarih 756. 204 yk. 217 şair. İstinsahı A.Naci; 3. İstanbul Uni.Ktp.TY 89.159 yk. İstinsahı 1322 Mehmed Nail; 4. TY 1247; 4.TY 3894; 6. TY 9620; 7. Atatürk Uni Ktp. A.S.Levend 542; 8. Bibliothèque Nat. Suppl. T 1090. 150 yk. İstinsahı: 1224. İshak b. Mehmed.

9. Âkif, Mir'ât-ı şî'ir

a) Âkif, Enderunlu Mehmed (ölm. ?)

Enderunlu Mehmed Bey hakkında devri kaynaklarında bir bilgi yoktur. Eserin sonunda kendisi hakkında verdiği bilgiye göre Sultan Mustafa'nın damadı vezir Koca Bekir Paşa'nın torunu ve tezkiresinin yazıldığı tarihte hassa emiri olan Elhac Mehmed Bey'in oğludur. İstanbul'da doğmuş ve ilk öğrenimini babasından almıştır. 1779 (1193) yılında Kiler-i hassa koğuşuna girmiş ve uzun yıllar sarayda çalışmıştır. Tezkiresini yazdığı 1796 (1211) yılında görevde bulunuyordu.

Âkif'in şiirle de uğraştığı ve tezkiresine aldığı gazellerinden oldukça iyi bir şair olduğu anlaşıyor.

b) Mir'ât-ı Şî'ir (1796/1211)

Enderunlu Âkif Bey Tezkiresi de denilen bu eser, bir önsöz, dört bölüm ve bir sonsöz'den meydana gelmiştir. Âkif, oldukça uzun önsözünde, şiir söylemenin insana Tanrı'nın bir lutfu olduğunu, bu işte başarılı olamayacağını anlayınca çağdaşı olan Enderun şairlerini bir tezkire halinde yazmayı tasarladığını söylemiş ve devrin padişahı Sultan Selim için bir övgü kıt'ası ile küçük bir mesnevî yazmış ve eserini ona sunmuştur.

Tezkire dört bölüme ayrılmıştır: 1. Hane-i Hassa'da 6, 2. Hazîne-i Humâyun'da 8, 3. Kiler-i Hassa'da 7 ve 4. Seferli Koğuşu'nda 2 şair olmak üzere 23 ve kendisi ile birlikte 24 şair hakkında bilgi verilmiştir. Âkif şairleri anlatırken doğduğu yeri, ailesini, Enderun'da hangi odalarda görev yaptığını, hangi tür şiirde başarılı olduğunu belirtmiş, bu arada araya bir kısmı kendinin olan beyitler de sıkıştırmıştır. Daha sonra da her şairin birkaç parça şiirini örnek vermiştir. Eserin Hatime kısmında da "icmâl-i terceme-i fakîr" başlığı altında kendi hayatına ait kısaca bilgi vermiş ve şiirlerinden 3 gazel, bir murabba, bir muhammes ve bir kıt'a seçmiştir. Kitabın sonunda yazarın yakın arkadaşlarından Enderunlu Vâsîf'in eseri öven, adının Mir'ât-ı Şî'ir olduğunu ve bunun yazılış tarihini bildiren 10 beyitlik bir kıt'ası vardır:

Âkif bulalı bu eserin sûret-i itmâm
Tarihine "Mir'ât-ı şî'r"den seâdır (1211)

Âkif Tezkiresi çok özentili bir dille yazılmıştır: Uzun cümleler, az kullanılmış yabancı kelimelerle yapılan zincirleme tamlamalar ve ardarda sıralanan secilerle, inşadaki ustalığını göstermek için sözü uzatmış, bazan cümlelerini içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Eser yalnızca Enderun şairlerini kapsadığı için çok aranan ve yararlanılan bir tezkire değildir. Üstelik tanınmış ve büyük şairler olmadıkları halde, tümü dostları olduğu için hemen hemen ayırım göstermeden kendilerini ve şiirlerini aşırı sözlerle öğmüştür. Bu bakımdan Mir'ât-ı Şî'r'in edebiyatımızda fazla bir yeri ve önemi yoktur.

Âkif hakkında kaynakça:

İbnülemin M.K.İnal, Son Asır Türk Şairleri. İstanbul 1930. s.78; Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri. c.1. s.29. İstanbul 1935; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları. 7.Biyografiye ait eserler.İstanbul 1947. s.577; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şuara Tezkireleri. İstanbul Üni.Ede.Fak.Bitirme tezi 1945. s.198; İsmail H.Çalışkan, Enderunî Mehmed Âkif, Mir'ât-ı Şî'r. Millet Ktp. AE tarih 773 nüshasının transkripsiyonu. Atatürk Üni.Ede.Fak.Bitirme tezi 1968, Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyat Tarihi. 1.c. Giriş. Ankara 1973.s.403.

Mir'ât-ı Şî'r'in yazmaları:

1. İbnülemin M.K.İnal Kitaplığı, 24 şair. Yazar yazısı;
2. İstanbul Üni. Ktp. TY 2558. 68 yk. 24 şair; 3. Millet Ktp. AE tarih 773. 60 yk. 24 şair. M.K.İnal nüshasından yazılmış; 4. Topkapı Sarayı Ktp. Emanet Hazinesi 1522. 59 yk.

XIX Yüzyıl Tezkireleri

1. Şefkat, Tezkire-i Şu'arâ
2. Es'ad Ef., Bağçe-i Safâ-endûz
3. Ârif Hikmet, Tezkire-i Şu'arâ
4. Fatîn, Hâtimetü'l-eş'âr
5. Tefvîk, Mecmu'atü't-teracîm
6. Mehmed Tefvik, Kâfile-i Şu'arâ

1. Şefkat, Tezkire-i Şu'arâ

a) Şefkat-ı Bağdâdî, Abdülfettah (ölm. 1826-27/1242)

Şefkat-ı Bağdâdî'nin asıl adı Abdülfettah'tır. Adından Bağdadlı olduğu anlaşılıyor. Ama nerelerde yaşadığı ve ne derece öğrenim gördüğü bilinmiyor. Hayatı hakkında bilinenler yalnızca Kırım hanlarının yanında katiplik yaptığı, sonra aynı görevle bir süre Eflak ve Buğdan beylerinin yanlarında bulunduğudur. Ömrünün çoğunu Rumeli illerinde geçirmiş ve hayatının sonlarında İstanbul'a gelebilmiştir. Bir süre sonra hastalanmış ve Kuruçeşmedeki evinde yıllarca hasta yatmıştır. Şefkat çok yaşlı bir halde 1626-27 (1242) yılında ölmüş ve Kuruçeşme mezarlığında gömülmüştür.

Şefkat'ın bazı mülemmalarından arapça ve farsça da bildiği anlaşılıyor. Küçük bir Divançe'si vardır. Ama şiirleriyle kendini tanıtamamıştır. Râmiz'in de zeyl yazdığı Osmanzade Tâ'ib'in Hacı-katü'l-vüzerâ'sına bir zeyli ve bir Siyer'i vardır.

b) Tezkire-i Şu'arâ (1814/1229)

Bu eser 1730-1814 (1143-1229) yılları arasında yaşamış olan 125 şairi kapsar. Şefkat, eserinin başında özentilibir dille tezkiresinin yazılış nedenini anlatmıştır: Vezir Yahya Paşazade Ali Bey'in bir toplantısında, 1792 (1206) yılında ölen Enderunlu İbrahim Nâşid Bey'in topladığı Müntehabât-ı eş'âr'dan söz edilirken, bu şiirlerin şairleri hakkında bilgi toplayarak bir tezkire haline getirmeyi önerdiğini ve Ali Bey'in emri üzerine bu tezkireyi yazdığını, eserine eski şairleri almayıp Sultan I. Mahmud devrinden, yani 1730 (1143) yılından sonraki şairleri aldığını açıklamıştır.

Şevkat şairleri "hurûf-ı hecâ" sırasına göre dizmiştir. Böylece eserde şairlere ait bilgiler Şefkat'a ve şiir örnekleri de İbrahim Nâşid beye aittir.

Şefkat Tezkiresi Kefzâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-eş'âr'ı türünde yani antoloji niteliğinde bir eserdir. Şairlere ait bilgiler çok kısa, birkaç satırdan ibarettir. Buna karşı seçilmiş şiirlere daha çok yer verilmiştir. Şefkat, şairlerin çoğunun ölüm tarihini göster-

meğe özen göstermiştir. Tezkire Kâfzâde'yi 1726-27 (1139) yılına kadar zeyleden Belîğ Tezkiresine zeyl sayılabilir. 1751 (1164) yılından başlayan Silahdarzade ile hemen hemen aynı şairleri yazmıştır.

Tezkire'nin dili ağır ve özentilidir. Hem bu nedenle, hem de şairler hakkında çok az bilgi vermesi bakımından önemli bir tezkire sayılmaz. Basılmadığı gibi, bilinen birkaç yazması da son yıllarda yazılmış nüshalardır.

Şefkat hakkında kaynakça

Fatin, Hâtîmetü'l-es'âr. İstanbul 1271. s.216; Bursalı M. Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.265; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani. c.3. s.151; Şerif Oktürk, İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Osmanlı Şu'arâ Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1945. s.194-197. Türkiyat Ens. T 197; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul-1947. s.613; Numan Külekçi-İsmail Sarı, Şefkat Tezkiresi. Uni.Ktp. TY 3916 nüshasının transkripsiyonu. Atatürk Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1970; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara 1973. s.327.

Şefkat Tezkiresi yazmaları:

1. Beyazıt G. Ktp. Veliyuddin-Cevdet Paşa 130. 121 şair;
2. İstanbul Uni. Ktp. TY 3916. 83 yk. 125 şair. İstinsahı: 1933;
3. Millet Ktp. AE tarih 770. 105 yk.

2. Es'ad Efendi, Bağçe-i Safâ-endûz

a) Es'ad Ef. Sahhaflarşeyhizâde Mehmed (ölm. 1848/1264)

Kaynaklarda Sahhaflarşeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi ya da Vak'anüvis Es'ad Efendi diye anılır. Babası sahhaflar şeyhi Hacı Ahmed Efendi'dir. 1786 (1201) yılında İstanbul'da doğmuş, ilk öğrenimini babasından görmüş ve tanınmış hocalardan ders okumuştur. 1805 (1220) yılında Medine kadılığına atanan babasıyla birlikte giderken bindikleri geminin Süveyş'de batmasıyla babası boğulmuş, Es'ad Efendi zorlukla kurtulmuş ve İstanbul'a dönmüştür. Devrin tanınmış ve sözü geçen kişilerinden Hâlet Efendi'nin yardımıyla öğrenimini bitiren Es'ad Efendi 1808 (1223) yılında müderris olup İstanbul'un birçok medresesinde hocalık ve mahkemelerde naiblik yapmıştır. 1825 (1241) yılında Şânizâde Atâullah Efendi'den sonra vak'anüvisliğe atanmıştır. Bir süre sonra ordu kadısı, evkaf müfettişi ve Takvim-i Vekâyî nazırı olmuş ve 1834 (1250) yılında İstanbul kadılığına getirilmiştir. Meclis-i Ahkâm-ı Adliye üyeliği ve nakibüleşrafılık yaptıktan sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine kadar yükselmiştir. Daha sonra da Maarifle ilgili görevlerde bulunmuş ve 1848 (1264) yılında İstanbul'da ölmüştür.

Es'ad Efendi, devrinde hem bilim adamı, tarihçi, hem de şair olarak tanınmıştır. Çok okuyan, bilgili ve kültürlü bir insandı. Hayatı boyunca topladığı ve bugün Süleymaniye Kitaplığı'nda bulunan dört bin aşkın kitabın hemen tümünü okuyup incelediği, elyazması ile kenarlarına yazdığı notlardan anlaşılıyor. Değişik konularda yirmi kadar eseri vardır. Bunların en önemlileri şunlardır:

1. Tarih: 1822-1826 (1237-1243) yılları arasında geçen olayları içine alan iki ciltlik bir eserdir. Şânizâde ile Lutfî arasındaki dört yıllık vak'anüvisliğinin sonucu olan kitabıdır.

2. Üss-i Zafer: Vak'a-i hayriyye denilen, Sultan II.Mahmud'un yeniçeriliği kaldırmasını anlatan bir eserdir. Bu önemli kitabı fransızca ve rumcaya çevrilmiş, 1243 ve 1292 yıllarında İstanbul'da iki kez basılmıştır.

3. Teşrîfât-ı kadîme: Osmanlı Devleti'nin resmi teşrifatını, tören usul ve kaidelerini, devlet memurlarının törenlerdeki yer ve derecelerini anlatan bir eserdir. 1287 yılında İstanbul'da basılmıştır (144 s.).

4. Şâhidü'l-müverrihîn: Ebcéd usulüyle tarih düşürme, yani sanat-ı cümlele ait bir eserdir. Tarih düşürme sanatı hakkında bilgi verdikten sonra, tanınmış tarih şairlerinin hayatlarını anlatmış ve tarihlerinden örnekler vermiştir. Kendi elyazısı ile ve karalama halindeki iki nüshası Fatih Millet Kitaplığındadır (AE tarih 362, 363).

5. Münşe'ât: Hayatı boyunca yazdığı mektuplarını iki münşe'ât mecmuası halinde toplamıştır. Bunlar yazarın inşa sanatındaki ustalığını gösterdikten başka, hayatı hakkında da önemli bilgi verirler.

6. Divan: Na'tleri, kaside, gazel ve kıt'alarını topladığı müretteb Divan'nın da bugün kendi elyazısı ile bir nüshası eldedir.

b) Bâğçe-i safâ-endûz (1835/1251)

Es'ad Efendi Tezkiresi diye de tanınan bu eserin adı yazılış tarihini olan 1251 yılını verir. Sâlim Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmıştır. 1722-1835 (1134-1251) yılları arasında yaşayan şairler hakkında bilgi verir. Eserde 206 şair vardır. Tezkire yazarının elyazısıyla ve karalama halindedir. Es'ad Efendi şairler hakkında söylediklerini üst üste karalayıp düzeltmiş, aslında zor okunan yazısı böylece daha da karışık bir hal almıştır. Kitapta bazı yapraklar yeni şairler yazılmak üzere boş bırakılmış, pek çok şairin hayatı verildikten sonra şiirleri için yerler ayrılmıştır. Bu boş yerler doldurulmadan kalmıştır. Verilen bilgilerin de bir kısmı eksik ve yanlış: Bu görünümüyle Es'ad Efendi Tezkiresi'nin tamamlanamadığı ve yazarının elyazısı ile karalama halinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan fazla önemli bir tezkire sayılmaz. Zaten biri sonradan yazılmış iki yazma nüshası vardır.

Es'ad Efendi hakkında kaynakça:

Fatin, Hâtimetü'l-eş'âr. İstanbul 1271. s.131; Mehmed Tefrik, Kafiye-i Şu'arâ. İstanbul 1290. s.41; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.3. s.24; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî. c.1. s.339; İbnülemin M.K.İnal, Son Asır Türk Şairleri. s.321; Sadeddin N.Ergun, Türk Şairleri. s.1335; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s.603; Münir Aktepe, İslâm Ans. Es'ad mad; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. 1.c. Giriş. Ankara 1973. s.331.

Bâğçe-i Safâ-endûz'un yazmaları:

1. Süleymaniye Ktp. Es'ad Ârif Beğ eki 4040. 282 yk. Yazarın elyazısı ile; 2. İstanbul Uni. Ktp. TY 2095. 203 şair. Nail Tuman.

3. Ârif Hikmet, Tezkire-i Şu'arâ

a) Ârif Hikmet Bey (ölm. 1859/1275)

Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, fertleri yüksek görevlerde bulunan, varlıklı ve kültürlü bir ailedendir. Dedesi Sultan III. Selim'in sadrazamlarından Râif İsmail Paşa, babası kazasker İbrahim İsmet Bey'dir. 1786 (1201) yılında İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimini bitirdikten sonra hacca gitmiş, medreselerde müderrislik, Kudüs, Mısır ve Medine mevleviyetlerinde bulunmuştur. Bir ara padişah tarafından Rumeli illerinde nüfus sayımı yapmak üzere görevlendirilmiş, 1828 (1244) yılında İstanbul kadılığına atanmışsa da bu görevi kabul etmemiştir. 1833 (1249) tarihinde Anadolu ve beş yıl sonra Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. 1845 (1262) yılında şeyhülislâm olmuştur. Yedi yıl kadar bu görevde kalan Ârif Hikmet Bey, sadrazam Reşid Paşa ile anlaşamadığı için ayrılmış ve bundan sonraki ömrünü Padişah tarafından ihsan edilen Rumelihisarı'ndaki yalısında okuyup yazarak ve ibadetle geçirmiştir. 1859 (1275) yılında ölmüştür. Mezarı Üsküdar'da Nuhkuyusu'ndaki aile mezarlığındadır.

Devrinde derin bilgisi, iyi ahlakı, doğruluğu nezaketi ve cömertliğiyle tanınmış ve herkesten çok saygı ve itibar görmüş olan Ârif Hikmet Bey, Osmanlı Devleti'nin son büyük sadrazamlarından sayılır. Konağı, devrin bilginleri, şairleri ve sanatçılarından toplandığı bir yer olmuştur. Çok okuyan kitap meraklısı bir kişiydi. Medine'de yaptırdığı kitaplığı beş binden çok kitapla donatmıştır. Türk Millî eğitiminin çağdaş hale getirilmesi için çalışmış, rüştiye okullarının açılmasına önayak olmuştur.

Ârif Hikmet Bey, resmi hayatı yanında bilimsel çalışmaları ve şiirleriyle de tanınmıştır. Çok iyi arapça ve farsça bilir bu dil ler de de şiirler yazardı. Ziya Paşa ve Şinsî de dahil olmak üzere devrinin pek çok şairi Ârif Hikmet Bey'e kasideler sunmuş, şiirlerine nazire söylemekte adeta biribirleriyle yarışmışlardır. Çoğu temize çekilmeden karalama halinde kalmış birçok eseri vardır. Bunların içinde en önemlileri Divan'ı ve Tezkiresidir.

Arapça, farsça ve türkçe şiirlerini kapsayan Divan'ı üç kısma ayrılmıştır. Şiirler, ölümünden sonra başkaları tarafından toplanmış, kaside, gazel diye ayrılmadan yalnızca kafiyelerine göre sırayla dizilerek bastırılmıştır (İstanbul 1283. 268 s.) Divan'ın başında Tırnakçızade Mehmed Ziver Efendi'nin Arif Hikmet Bey hakkında bir araştırması vardır. Divan'ındaki şiirlerinde Nef'î, Nabî ve Nedim'in etkileri görülür. Bu şairler yanında Vâsıf, Fehmî, Es'ad ve Enderunlu Nâzî'ye nazireleri vardır.

b) Tezkire-i Şu'arâ (1856/1252)

Ârif Hikmet Bey tezkiresi diye de anılan bu eserde XVI. yüzyıl sonlarından, yazıldığı tarihe kadar, yani 1592-1252 (1000-1252) yılları arasında yetişen 203 şair vardır. Tezkire İlhamî mahlaslı Sultan III. Selim'den başlayarak Himmet ile sona erer. Eserde yâ harfinde şair yoktur. Şairler alfabe sırasına göre dizilmiş, bazıları hakkında oldukça geniş ve ayrıntılı bilgi verilirken, bazılarından ancak bir-iki satırla söz edilmiştir. Bugün elde bulunan tek yazmadan eserin tamamlanmadığı ve yazarın elyazısıyla karalama halinde kaldığı anlaşıyor. Bazı şairlerin hayatları anlatıldıktan sonra şiirlerinin yazılacağı yerler boş bırakılmıştır. Yazmanın başında Ali Emirî, eserin Ârif Hikmet Bey'in yazısıyla olan nüshasının İsmail Paşa'da bulunduğunu ve bu nüshanın ondan yazıldığını söylemiş, bazı şairlerin altına "tezyil" notuyla kendisi açıklamalarda bulunmuş, yeni bilgiler eklemiştir.

Ârif Hikmet Bey Tezkiresi hem tamamlanmamış olması, hem de şairlerin çoğundan kısaca söz etmesiyle ve ayrıca alınan şairlerin büyük bir bölümünün Rızâ, Safâyî, Sâlim ve Râmiz gibi değerli tezkirelerde bulunması bakımından önemli bir tezkire sayılmaz.

Ârif Hikmet Bey hakkında kaynakça:

Fatin, Hatimetü'l-es'âr. İstanbul 1271. s.395; Mehmet Ziver, Divan mukaddimesi. Divan-ı Ârif Hikmet Bey. İstanbul 1283. s.1-8; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî. c.3. s.274; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.327; Muallim Naci, Esâmî. İstanbul 1308.

s.395; Fatma Aliye, Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı. İstanbul 1332. s.31, 43, 50, 104; İbnülemin M.K.İnal, Son Asır Türk Şairleri. İstanbul 1937. s.620, 629; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloqları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s. 578; Gündüz Ali, Beyanî ve Ârif Hikmet Tezkireleri. İstanbul Uni. Edebiyat Fak. Travayı 1937. Türkiyat Ens. Tr 9; Naci Onur, Ârif Hikmet Bey Tezkiresi Millet Ktp. AE tarih 789 yazmasının transkripsiyonu. Atatürk Uni. Edebiyat Fak. Bitirme tezi 1968; Fevziye Abdullah Tansel, İslâm Ans. Ârif Hikmet mad.; Âgah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s.335.

Tezkire-i Şu'arâ yazmaları:

1. Millet Ktp. AE tarih 789. 72 yk. 203 şair. İstinsahı: Ali Emiri.

4. Fatîn, Hâtîmetü'l-es'âr

a) Fatîn Dâvud (ölm. 1866-67/1283)

Rumelili bir aileden olan Davud Fatîn Efendi Dramalı Hacı Halid Ley'in oğludur. 1814 (1229) yılında Drama'da doğmuş ve ilk öğrenimini burada yapmıştır. Bir ara Kahire'de bulunan amcası Mehmed Husrev Bey'in yanına gitmiş ve sekiz yıl kalmıştır. Bu arada Bulak Matbaası musahhahlarından Salih Râcih Efendi'den ders görmüştür. 1836 (1253) yılında İstanbul'a dönerek Divan-ı Humâyun kalemine girmiş, burada kalem geleneğine uyarak Fatîn mahlasını almıştır. Dundan sonra değişik devlet dairelerinde çalışan Fatîn Efendi 1853 (1269) yılında tezkiresini yazınca memuriyetteki derecesi yükselmiştir. Ömrünün son yıllarını nefes darlığından hasta geçiren Fatîn 1866-67 (1283) yılında İstanbul'da Anadoluhisarında ölmüştür. Mezarı buradadır.

Fatîn, genç yaşında, henüz Kahire'de iken şiir ve edebiyatla ilgilenmeğe başlamış ve İstanbul'a geldikten sonra da şairlerle ilişkiler ve dostluklar kurarak onların toplantılarına katılmış, bu arada Reşid Paşa, Yusuf Kâmil Paşa, Nevres Paşa, şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey gibi devlet büyüklerine kasideler sunmuş, onların yardımlarını beklemiştir. Bu arada Ziya Paşa, Seniî Efendi, Nihat Bey, Üsküdarlı Hakkı gibi divan şiirinin son temsilcileri ile yakın dostluklar kurmuştur. Bu şairlerle karşılıklı nazireleri ve müşterek gazelleri vardır.

Fatîn Efendi, devrinde oldukça iyi bir şair olarak tanınmıştır. Aslında şiirde bir varlık gösteremediği de ortadadır. Çoğu birbirine benzeyen değersiz şiirler, devrin modasına uyarak nazireler ve müşterek gazeller söylemiştir. Ölümünden sonra oğlu Rasim Efendi tarafından toplanıp tertiplenen Divan'ı 1288 yılında İstanbul'da basılmıştır. Bu divanda 7 kasidesi, 167 gazeli, 14 şarkısı ve 242 tarihi toplanmıştır. Edebiyatımızda adını duyuran eseri tezkiresidir.

b) Hâtimetü'l-eş'âr (1853/1269)

Fatîn Tezkiresi diye de anılan bu eser Safâyî ve Sâlim tezkirelerine zeyl olarak yazılmış ve 1853 (1269) yılında tamamlanmıştır. Fatîn Efendi, Salim'in eserinden sonra yazılan Râmiz Tezkiresi'ni görmediğinden ya da ona değer vermediğinden eserini Salim'in yazdığı 1722 (1134) yılından başlatmıştır. Tezkirede 672 şair vardır. Bu, edebiyatımızın en çok şairden sözeden tezkiresidir. Fatîn, alınmış tezkire üsulunun aksine, önce bir gazel, kıt'a, tarih ya da bir beyit alarak şiir örnekleri vermiş, daha sonra şairlerin hayatlarını anlatmıştır. Fatîn'in eski şairler hakkında verdiği bilgiler Râmiz Tezkiresi'nde daha doğru ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bakımdan eseri yalnızca çağdaşı olan ve yakından tanıdığı şairler bakımından önemli sayılabilir. Kendi devri için tek kaynaktır. Yine de eserin değerini fazla abartmamak gerekir. Kendisi, tezkirenin başında, iyi şairlerin yanında şair geçinen birtakım "herze-tirâzları" da eserine aldığını, bazılarının hiç şiiri olmadığını söylemekle, ciddiyetten ne kadar uzak olduğunu göstermiştir. Bu tutumu sonucu devri şairlerini yazarken ölçülü davranmamış, açıkca taraf tuttuğunu ortaya koymuştur. Devrin büyüklerine ve yakın dostlarına değerlerinden çok yer vermiş, onları aşırı sözlerle övmüş, buna karşı pek çok şairi birkaç satırla geçiştirmiştir. Üstelik şairler hakkında bilgi verirken, iyi araştırmadığı içinde yerde yanlışlara düşmüştür. Şairlerin sanatlarını da iyi değerlendirememiş, çoğu yanlış ve basmakalıp fikirler ortaya atmıştır. Bu nedenlerle Fatîn Tezkiresi devri için tek kaynak durumunda ise de güvenilir ve değerli bir tezkire olmaktan uzaktır.

Hâtimetü'l-eş'âr 1271 yılında basılmıştır. Taşbasması olarak değişik renkte ince kağıtlara yapılan bu baskı, kağıdının kötülüğü, mürekkebinin dağılması ile zor okunuşu, imla hataları, ifadesinin bozukluğu ve verdiği bilgilerin eksik ve yanlış oluşuyla çok fazla eleştiriye uğramıştır. Bunun üzerine Fatîn Efendi tezkiresini yeniden bastırmayı düşünmüş ve bu amaçla 1856 (1273) yılında Cerîde-i Havâdis gazetelerine bir ilân vererek, tezkiredeki şairlerin hayat hikayelerinde yanlışlıklar varsa bunları düzeltmek ve unutulup

alınmayanların da esere girebilmek için kendileri hakkında doğru bilgileri ve birkaç parça şiirlerini dört ay içinde gazeteye göndermelerini istemiştir. Ama bu girişim sonuç vermemiştir. Birkaç yıl sonra eserin yeniden basılması için Şinasî tarafından ikinci bir girişim yapılmıştır. Şinasî 27 rebiülâhır 1280 tarihli Tasvîr-i efkâr gazetesine yazdığı Tezkiretü's-şu'arâ adlı makalesinde, Tezkire'nin pek çok yanlışları olduğunu, Fatîn Efendi ile anlaşarak bunların düzeltilip ciddî, tarafsız, avrupâî anlamda bir edebiyat tarihi olarak basılması gerektiğine karar verdiklerini belirtmiş, değiştirilmesi gereken bilgilerin ve şiirlerin acele olarak gönderilmesini istemiştir. Gerçekten Tezkire iyi bir kağıda ve özen gösterilerek 52 sahife kadar basılmış, ama tamamlanamamıştır. Basılan sahifeler de ortadan kaybolmuştur (1).

Fatîn Tezkiresi, yazıldığı 1853 (1269) yılından başlayarak İbnülemin M.K.İnal tarafından Son Asır Türk Şairleri adıyla zeyledilmiştir.

Fatîn hakkında kaynakça:

Ebüzziya Tefvik, Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye. İstanbul 1329. 6. bs. s.256; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî. c.4. s.25; Bursalı M.Tahir, Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. c.2. s.373; İbnülemin M.K.İnal, Son Asır Türk Şairleri. s.8, 367; Orhan Köprülü, İslâm Ans. Fatîn Davud mad.; O.Faruk Akün, Şinasî'nin bugüne kadar ele geçmeyen Fatîn Tezkiresi baskısı. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. c.11. s.67-98. 1961; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi c.1. Giriş. Ankara 1973. s.339.

(1) Fatîn Tezkiresi'nin ikinci baskısı hakkında Ö.Faruk Akün'ün uzun ve değerli bir makalesi vardır (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. c.11. s.67-98. 1961).

5. Tefvik, Mecmu'atü't-terâcim

a) Hacı Tefvik (ölm. 1859-60/1276)

Hacı Tefvik Efendi hakkında kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Yalnız eserin yazma nüshasının başında adı anılmayan İnegöl nâibi diye birinin babası Hacı Tefvik Efendi'nin bu eserinin oğlundan ödünç alındığı ve İnebey naibi de babasının doğum ve ölüm tarihlerini yazmıştır. Bundan anlaşıldığına göre Hacı Tefvik Efendi 1814 (1229) yılında doğmuş ve 1859-60 (1276) yılında ölmüştür. Öğrenim derecesi, mesleği bilinmiyor. Herhalde şiirle uğraşan bir kişi olacaktır.

b) Mecmu'atü't-terâcim (1859-60/1276)

Bugüne kadar tezkireler arasında adı geçmeyen bu eserden ilk kez Agah Sırrı Levend söz etmiştir (1). Tek nüshası bulunan eserde 1595 (1000) yılından başlayarak, yazıldığı 1859-60 (1276) yılına kadar yetişen 542 kişinin hayatları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Eserde bir sıra ve düzen yoktur. Şairler yanında şair olmayanlara, hatta bazı arap ve acem şairlerine de yer verilmiştir.

Mecmu'atü't-terâcim, şiire ilgi duyan bir kişinin herhalde kendisi için hazırladığı önemsiz bir kitaptır.

Tefvik Efendi hakkında kaynakça:

Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s.329.

(1) Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s.329.

6. Mehmed Tefvik, Kâfile-i Şu'arâ

a) Mehmed Tefvik (ölm. 1892/1311)

Çaylak Tefvik ya da Çopur Tefvik diye de anılan Mehmed Tefvik 1843 (1259) yılında İstanbul'da doğmuştur. Düzenli bir öğrenim görmemiş, gazetelerde çalışarak yetişmiştir. Bu arada Hazine-i Hassa Mektubî Odası'nda, Ticârethâne-i Âmire'de, 1872 (1289) yılında İstanbul Tanzifat Müdürlüğünde çalışmıştır. Bu arada bir süre Bursa ve Bosna vilayetlerinde kalmıştır. 1875 (1292) yılında Çaylak adında bir mizah dergisi çıkarınca bundan sonra Çaylak Tefvik adıyla anılmaya başlamıştır. 1876 (1293) de Osmanlı gazetesini çıkarmıştır. Bir ara Macaristan'a gitmiş ve dönüşünde Yedigâr-ı Macaristan kitabını yayınlamıştır. Mehmed Tefvik 1892 (1311) yılında İstanbul'da ölmüş ve vasiyeti üzerine Çamlıca'da gömülmüştür.

Tefvik resmî devlet memurluğu yanında daha çok gazeteci olarak tanınmıştır. Bursa'da Hüdavendigar, İstanbul'da Muhbir, Asır, Terakkî ve Letâif-i Âsâr gazetelerinde çalışmıştır. Girişken, şakacı, renkli bir kişiliği vardır. Sayısız makaleleri, güldürü yazılarından başka Letâ'if-i inşâ, Yedigâr-ı Macaristan, İstanbul'da bir sene, Âsâr-ı perişan, Barbaros Hayreddin, Leta'if-i Nasreddin, Hazine-i Letaif adlarıyla yayınlanmış kitapları vardır. Pek çok Nasreddin Hoca fıkrasını ortaya çıkararak tanıtmıştır.

b) Kâfile-i Şu'arâ (1873/1290)

Kâfile-i Şu'arâ, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak 1893 (1290) tarihine kadar yaşayan şairleri biraraya toplamak üzere yazılmış son devir eserlerindendir. Tefvik Bey, eserinin önsözünde Tanzifat müdürlüğü sırasında gazeteciliği bırakarak araştırmaya yöneldiğini ve ötedenberi yazmayı düşündüğü bu eseri üzerinde çalışmaya başladığını anlatmıştır. Eski tezkireleri tarayıp, tanınmış şairleri seçerek, onların verdikleri bilgileri karşılaştırıp bazılarını özetleyerek tezkiresine almış ve şiirlerinden de örnekler vermiştir. Ancak eser tamamlanamamış ve D harfi ortalarına ka-

dar olan kısmı basılabilmektedir. Kalan müsveddeleri de kaybolup gitmiştir.

Kâfile-i Şu'arâ başına Osman Cazî'den başlayarak 12 padişah ve 5 şehzade alınmış, sonra alfabe sırasına göre 260 şair hakkında bilgi verilmiştir. Eser tanınmış tezkireler gibi, herhangi bir devir şairlerini tanıtan bir tezkire değildir. Verdiği bilgiler önceki tezkirelerden alınmıştır. Bu bakımdan aranılan ve değerli bir tezkire sayılmaz.

Kâfile-i Şu'arâ 1290-92 yılları arasında büyük boyda on cüz olarak basılmıştır. Az sayıda ve cüz cüz basıldığından çoğu dağılıp kaybolmuştur. 10 cüzlük takımı çok az kitaplıkta bulunur.

Mehmed Tevfik hakkında kaynakça:

Mehmed Tevfik, Kâfile-i Şu'arâ. İstanbul 1290. cüz 1; Bursa-
lı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri. c.2. s.117; Agah Sırrı Le-
vend, l.c. Giriş. Ankara 1973. s.345.

XX. Yüzyıl Tezkireleri

1. Ali Emirî, Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid
2. İ.M.K.Inal, Son Asır Türk Şairleri

1. Ali Emirî, Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid

a) Ali Emirî (ölm. 1924/1342)

Ali Emirî 1857 (1274) yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Seyyid Mehmed Şerif Efendi'nin oğludur. Öğrenimine Diyarbakır'da başlamış, bir yıl Şirvan'da dayısı Fethullah Fethi Efendi'nin yanında, Diyarbakır'a döndüğünde altı yıl amcası Şaban Kâmi Efendi yanında ve üç yıl Mardin'deki dayılarının yanında sürdürmüş, Şirvân'da kürtçe, Mardin'de arapça öğrenmiştir. Genç yaşında şiir söylemeğe başlayan Ali Emirî, Sultan V. Murad'ın tahta çıkışında söylediği cülûsiyye kasidesi Diyarbakır Vilayeti gazetesinde çıkınca pek beğenilmiş ve vali Sa'id Paşa'ya tahrirat katibi olmuştur. 1878 (1296) yılında Abidin Paşa'nın Hey'et-i islâhiye başkanı olarak Diyarbakır'a gelmesiyle Paşa'nın özel katipliğine atanmış ve hey'etle birlikte Harput ve Sivas'da çalışmıştır. Abidin Paşa'nın Selanik valiliğine atanmasıyla da onunla birlikte Selâniğe gitmiştir. Ali Emirî ikinci meşrutiyetin ilanına kadar muhasebeci, müfettiş ve defterdar olarak Elazığ, Erzurum, İşkodra, Yanya, Halep ve Yemen'de görev yapmıştır. 1908 meşrutiyetinin ilanından sonra emekliye ayrılarak İstanbul'a yerleşti. Bundan sonraki hayatı bazı bilim komisyonlarında çalışmak, araştırma ve incelemelerde bulunmak ve okuyup yazmakla geçmiştir. 1924 (1342) yılında İstanbul'da ölmüş, Fatih Camii yanındaki mezarlığa gömülmüştür.

Ali Emirî, çok erken yaşlarda şiir söylemeğe başlamış ve 1875 (1292) yılına kadar Diyarbakır'da, üç yıl Maraş'ta ve 1878 (1296) yılına kadar yine Diyarbakır'da yazdığı şiirleri üç ayrı divanda toplamıştır. Böylece önce şiirleri ile tanınan Ali Emirî, tezkiresini yazmağa başladıktan sonra kendini bilimsel araştırmalarına vermiş ve biyografya yazarı olarak ün kazanmıştır. Ali Emirî'nin türk tarihi, türk edebiyatı ve kültürü için asıl büyük hizmeti kitap merakıdır. Bütün hayatı boyunca türlü görevlerle dolaştığı Anadolu ve Rumeli illerinden pek çok kitap toplamış, satın alamadığı nadir yazmaları kopya etmiş ve meydana getirdiği çok zengin ve de-

gerli kitaplığını ömrünün sonlarında İstanbul'da Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin yaptırdığı kitaplığa bırakmıştır. Bugün Fatih Millet Kitaplığının Ali Emiri bölümü onun kitaplarıdır. Kitaplığını kurduktan sonra da tek nüshaları çoğaltarak, özel kitaplıklardaki nüshaları ödünç alıp yazdırarak, ele geçmeyen kitapları ortaya çıkararak kitaplığını zenginleştirmiş, böylece türk tarihi ve edebiyatının aydınlatılmasında büyük yardımları olmuştur. Ayrıca bazı bilimsel eserleri ve Âmid Mecmu'ası / sayı) ve Osmanlı Tarih ve Edebiyatı Mecmuası (31 sayı) gibi önemli dergiler çıkarmıştır.

b) Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid (1911/1327)

Ali Emiri Tezkiresi, 1880 (1296) yılında yazdığı Diyarbakır'da yetişmiş bilim adamı, şeyh ve şairleri içine alan 1500 sahifelik Mir'ât-ı fevâ'id adlı büyük eserin bir kısmıdır. Emiri, önce eserin şairlere ait Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid kısmını yazmıştır. (Millet Ktp. AE 781). Bu küçük tezkirenin sonunda yazılış tarihi şöyledir:

Emiri hamd ederek Halika dedim tarih
Esâmî-i Şu'arâ-yı bihîn tamam oldu (1293)

Eserin 1878 (1293) yılında bittiği söylenmişse de, içinde 1295 yılında ölen şairlerin bulunması ve birkaç yerdeki "...işbu tezkirenin te'lif tarihi olan 1295 senesinde..." sözlerinden Emiri'nin eserine sonradan bazı eklemeler yaptığı anlaşıyor. Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid, Ahmed Paşa'dan Yusuf'a kadar alfabe sırasıyla 217 şaire ait bilgiler vermiştir. Yazma nüshasında bazı şairlerin yalnızca adlarının bulunması, bazılarının kısaca sözedilmesi ve şiir örnekleri için boş yerler bırakılması tezkirenin karalama halinde kaldığını gösteriyor.

Ali Emiri kitabının önsözünde şunları yazmıştır: "Âmid şehri şu'arâsından terâcim-i ahval ve âsârına ait olmak üzere itmâmına muvaffak olarak Mir'âtü'l-fevâ'id fi terâcim-i şu'arâ-yı Âmid tesmiye ettiğim bir kitâb-ı kebir olmasına binâen muhtasar olarak bu eseri tahrîr ve Tezkire-i şu'arâ-yı Âmid ismiyle tesmiye eyledim". Emiri sonradan yazmanın kenarına şu notu eklemiştir: "sonra

1296 evasıtına kadar da ilaveler yaptım. Z harfine kadar matbu'dur. Yazık, gerek şu bir senelik gerek ondan sonra topladığım bir hayli esâmî ve âsâr perişan oldu. Şimdi hasta olduğum için...". Yazının bundan sonrası silinmiştir:

Kendi sözlerinden de anlaşıldığı gibi Ali Emiri, ilk tezkireyi düzeltmeler ve eklemelerle Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid adıyla 1327 yılında birinci cilt olarak bastırmıştır. Bu cilt A-Z harfleri arasında 81 şairi içine alır ve eserin üçte biri kadardır. Tezkirenin kalan kısmı gözden geçirilip bastırılmamıştır.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid, Diyarbakırlı olup, burada doğup yaşamış şairler yanında, bu şehirde doğup başka illerde yerleşen ya da Diyarbakırda kısa bir süre görev yapan şairleri yazmıştır. Ali Emiri, tüm tezkireleri taramış, Diyarbakır'la uzak ya da yakından ilgili şairleri çıkarmış, çağdaşı olan şairleri de kendi incelemelerine dayanarak yazmıştır.

Eser, yarım kalmıştır. Verilen bilgiler de önceki tezkirelerden derlemedir. Kendi yazdığı şairler de büyük ve değerli şairlerden değildir. Bu bakımlardan Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid önemli bir tezkire sayılmaz.

Ali Emiri hakkında kaynakça:

Ali Emiri, Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid. İstanbul 1327. s.65-98; İbnülemin Mahmud K.İnal, Son Asır Türk Şairleri. s.298-312. 1931; Ahmed Refik, Türk Tarih Encümeni Mecmuası. sayı 78/1. 1340; Sadeddin N.Ergun, Türk şairleri. c.3. s.1251; İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları. 7. Biyografiye ait eserler. İstanbul 1947. s.576; Agah S. Levend, Türk Edebiyatı Tarihi. c.1. Giriş. Ankara 1973. s.455.

Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid yazmaları:

1. Millet Ktp. AE tarih 781/1. 59 yk. 217 şair Yazarın yazısıyla; 2. İstanbul Uni. Ktp. TY 3914.

2. İbnülemin M.K.İnal, Son Asır Türk Şairleri

a) İbnülemin Mahmud Kemal İnal (ölm. 1957)

Emin Paşa'nın oğludur. 1870 (1287) yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk öğrenimini babasından ve özel hocalardan yapmış, mülkiye öğrenimine başlamışsa da hastalığı nedeniyle tamamlamamıştır. Daha çok özel hocalardan okumuş ve kendi kendini yetiştirmiştir. Yirmi yaşında devlet memurluğuna başlamış ve değişik dairelerde çalışmıştır. Son olarak Divan-ı Hümâyûn beylikçisi olmuş ve Eykaf Muzesi müdürlüğünden emekliye ayrılmıştır. Bundan sonra ömrünü araştırma ve kitap yazmakla geçiren İnal, 1957 yaşında 87 yaşında İstanbul'da ölmüştür. Son Asır Türk Şairleri aulî eserinin 12. cüz'ünde (s. 2201-2242) kendi hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir:

İbnülemin M.K.İnal, son devrin büyük bilginlerindendir. Geniş bilgisi, güçlü hafızası ve renkli kişiliğiyle tanınmış, yaşadığı sürece herkesin saygısını kazanmıştır. İstanbul'da Beyazıt'taki babasından kalma konağında pazartesi günleri yaptığı ve tanınmış kişilerin katıldığı toplantılar zamanında "pazartesi toplantıları" diye ün salmıştır. Türk tarihi ve edebiyatı, musikisi ve özellikle biyografi alanlarında değerli eserleri vardır. "Âsâr-ı müfîde kitaphanesi" dizisinden yayınlanan kitapların bazılarının başına inceleme yazıları yazmıştır. Divan-ı Ârif Hikmet Bey (İstanbul 1334. s.1-78); Divan-ı Yahya (İstanbul 1334. s.1-41); Divan-ı Leskofçab Galib (İstanbul 1335. s.1-47); Menâkıb-ı Hümerverân, İstanbul 1926. Türk Tarih Encümeni Yay. Başta Âli hakkında inceleme ve Metin; Tuhfe-i Hattâtin. İstanbul 1928. Türk Tarih Encümeni Yay. Başında Müstakimzâde S.Sa'deddin hakkında inceleme ve Metin; Osmanlı Devrinde Son sadrâzamlar. İstanbul 1940-1953. Millî Eğitim Bakanlığı yay. Osmanzâde Tâib'in Hadikatü'l-vüzerâ'sının son zeyli; Son Hattatlar. İstanbul 1955. MEB Yay. Müstakimzade'nin Tuhfe-i Hattatin zeyli; Hoş Sadâ. İş Bankası Yay. Şeyhülislâm Mehmed Es'ad'ın Atrâbü'l-âsâr'ına zeyl.

b) Son Asır Türk Şairleri (1942)

Eser, Fatin Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmıştır. 1853 (1169) yılından 1942 yılına kadar yaşayan şairleri içine alır. Alfabe sırasıyla şairlerin hayatları anlatılmış, şiirlerinden bazı örnekler verilmiştir. Eser Millî Eğitim Bakanlığı'nca 1930 yılında yayınlanmaya başlanmış ve 12. cüzü 1942 yılında basılmıştır. Bu arada yetmiş şairler için de bir Zeyl bölümü yazılmıştır. İbnülemin M.K.İnal eserin sonunda kendi hakkında da uzun ve ayrıntılı bilgi vermiştir.

Tezkire'de şairler hakkında geniş ve ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yazar, çağdaş olan şairlerden esere konulmak üzere hayat hikayelerini ve şiirlerinden örnekler isteyerek bunları değerlendirmiş ve kendi araştırmalarını da ekleyerek tezkiresini meydana getirmiştir. Şairlerden çoğunu yakından tanıdığı için bunlara ait hikayeler, maceralar da anlatmış, hatta yer yer gereksiz ayrıntılara girdiği de olmuştur. İbnülemin Bey, herkesten saygı gören ve kendine fazla güvenen bir kişi olduğu için eserinin hemen her safhesinde kendinden de söz etmiş ve çok kere şairleri kendisiyle ilişkileri ölçüsünde değerlendirmiştir.

İbnülemin M.K.İnal hakkında kaynakça:

İ.M.K.İnal, Son Asır Türk Şairleri. s.2201-2242; Hoş Sadâ. İstanbul 1958. Başındaki H.A.Yücel, K.İ.Gürkan, A.h.Tanpınar, M.E. Gürkan'ın yazıları; Behçet Yazar, Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı. İstanbul 1938. s.193-200; Agah Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi 1.c. Giriş. Ankara 1973. s.447.

yk. 670 a câmî

حضرت مخدوم شیخ الاسلام مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی . تا جهان
بولغای الارنیک یاروق خاخرلارینیک نتایجی جهان اشدیدین کم نولماسون .
وتا سپهر ایورولگی الارنیک آچوق کونکلاری فوایدی دوران خلایقی دین
اوکسولماسون . چون بو مختصر مذکور بولغان جماعتینیک رأس و رئیس اول ذات
نفیس و بوسالنده مستور بولغان گروهینیک مقتدا و پیشواسی اول گوهر یکتا و درور
مبارک اسملاری بو اوراقدا ثبت بولور دین گزیر و یازلماسا دلپذیر ایرماس ایردی .
جرأت بولدی چون الارنیک لطایف نظمینی اندین کویراک دورکیم حاجت بولغای کیم
بعضی بیتیلگی یا ایلکه معلوم بولسون دیب بیرازی ثبت ایتلگی کیم کتبلا رنیک آتین
بیتلسه بو اوراقتین اشار و مصنفاتلاری درلاری ذکرین قیللسه گردون بحری آندین
تاشار . لاجرم چون بو معنی بیللور دعا بیکه ختم قیللور . رباعیه

یارب بو معانی درینیک عمانی

بو دانش و فضل گوهر رنیک کانی

کیم ایلارینک آنی عالم اعلی جانی

عالم ایلکی کا بو چاننی توت ارزانی

احمد پاشا رحمه الله عليه. اصلنده ادرنظير. فکړده و فراستده زياده مدقق
و موشکاف اولمخين قيو خلقی اراستده سپاهی مفتیسی ديمکله مشهور اولمشدی .
مرحوم سلطان مراد که قاضی عسکری اولان مولانا ولی الدینک اوغلیدر. آل رسولدر .
کند و سس علوم متداولیه سعی ایدوب علم ظاهری کسب ایتمن زوفنون صاحب فضایل
العلی دل . مرحوم سلطان محمد خواجیسی اولوب اندن معرفت و نیجه فضیلت تحصیل
ایلمس. خواجه ایکن بونک ادراک پاکن و رأی صائین کوروب وزیر ایدندی . ساده رو
محبوب یکتلر صاحببتندن صفالو و محضوظ اولمخين اصلاً تأهل ایتمیوب عمرین تجرد
ایله کچورمشدر . روایتدرکه سلطان محمد و وزیر اولدیغی محله پادشاهک حرم خاصه
محرم اولان محاییدن برینه متعلق اولوب اوضاعندن پادشاه متنبه اولیجیق بو احوال .
امتحان ایتمکچون زلفنی کلاه ایپنده نهان ایدوب ینه اولکی کبی خدمتده ایکن
احمد پاشا کوزی ناگاه اکا ضویر اولوب یوزنده زلفین کورمیجک علی الفور بوییتی
اول محله دییش

زلفن کیدرمر اول صتم کافرلکن قومزدنوز

کسیر ولی زنارنی داخی مسلمان اولماص

سلطان محمد احوالی تمام معلوم ایدنوب شایبه و شبهه قالمایجیق احمد پاشایی
اولدرمک ایستمیوب خواجلی حقینی ضایع ایلمیوب اولدرمکدن بری اولوب وزارتدن
عزل ایدوب بروسده مرادیه تولیتین ویروب کوندردی . بوییتی تولیتده ایکن دیوب
پادشاهک سمع شریفلرینه یتیشوب ینه مرحمت و شفقت ایدوب بوییت سببی ایله
تولیتدن خلاص اولدی . بودرکه ذکر اولنور

جهانه جود ایدرسن هرجهتدن

خلاص ایت بن قولکی تولیتدن

ذاتی . اسمی بخشی مولدی بالكسره در . بر مرتبه جودت طبع و لطافت ذهنی
وار که قابل وصف دکل . بنریوز مقداری تصایدی وای بیك مقداری غزلی و مثنوی
وزننده شمع و پروانه ادلو بر کتاب دیویدر . اون ایکی بیك مثنویدر . انده دن اولان
معانی غریبه و لطافت عجیبه که اکا میسر اولدی بر کسمنیه دخی ال ویرمدی . و
غزلیاتنده خاصه معنیلر و کسمنه اشعارنده ابراه اولنمدق امثالی چوقدر . اشعار
مثنوی و ابیاتی مصنوع . اشتهار تام و اعتبار تمام بولوب شیخ وفا رحمه الله علیه سلوکنه
سالک اولمش درویش کشیدر . بو ابیات آنکدر :

عاشقی پون بی وجود ایتک اولیدر خوشکا

بزعدم ملکینه محفل بخلدق یا هو سکا

پون کیدرسن بر دولوای باری اندن کیت دیدم

کوتروب اول دم ایاغی دیدی کیم یا هو سکا

بو ابیات دخی آن مشهور اولان اشعارندندر .

دیدم لب یا قوتکه خط کلمشه ای یار

دیدیکه دیه قارا خبردن دخی ننه نور

قانی روان ایمکه تیرک اوچندن

زخم کبی عالمده نیبه اغزی قزینوار

سلطان الشعرا و برهان البلقا مرحوم احمد پاشا. برسويدر. وزرات علماسندن
و شعرا نفع فزلا سندن در. بين الانام ولي الدين اوغلي ديمكه معروف باوجود كه علو
نسب و كمال حسبيله موصوفدر. والد لري مرحوم سلطان مراده قاضي عسكر و كندولر دخی
سلطان محمد ه سواجه ايكن شان بن نظيره وزير اولوب نظر عاليسته مظهر دشمشردر.
ندم جواهر كنده استار ماهر و انواع علوم و اقسام فنونه قادر ایدی. الفاظ نظمی
ملايانه و اسلوب شعره اكابر اندر. الفاظ و معانيده ابیات پر نكاتی متن متین كبی
محكم و تصایدي خود اجماع و اتفاق اوزره مسلمدر. مراعات نظیر قسمنده بو مطلع ممتنع
النشیرینه ناير اولمز كه آخر دن بر لفظ یگانه یوقدر. مطلع:

بین زلفن عشكه بگزتم خطاسن بیلدم

کی پریشان سويلدم بویوز قراسن بیلدم

نثر. بو مطلع مایه دخی مقبول واقع اولمشدر. مطلع:

حسن ایچنده سن غریب و شهر ایچنده بن غریب

كل ايكیمز بر اولالم سن غریب و بن غریب

مسموعدر كه برکز سلطان محمد نص و پند ایچون بر سرو سربلندی بنده یكمش و
تخم خشم و کینمی مزرعه قهر و غضبه اکمز ایدی. آتی کوردکده مزبور دن بالبدیهه
بورباعی وارد رلام و متوارد اولور. رباعی:

جهان یانسون كه اول شمع شکرچند

یتور گریان ایلاغنده دمور بند

لیر شیرازی حلوا در صاتر سه

دگر مصر و بخارا و سمرقند

نثر. بورباعی سلطان محمد سمع شریفه یتیشوب مشار الیهی یدی قلعه حبس ابدی
امر ایتمش و مرحوم احمد پاشا انده محبوس مأیوس ایکن اول گناه ایچون غدرخواه اولوب
غفور ثوب ایچون کرم قصیده سن دیمشدر.

قول خطا ایتسه نوله عفو شمشاه قنی

دوتلوم ایکی الوم قنده ایمش قنی کرم

سهی بك. یقیه شعراي سلف و پیر نظام خلفدر. امثال واعیان اراسنده طبع سلیم و
خلق کریمله موصوف درویش نهاد پاک اعتقاد کشیدر. پادشاهمز سلطان سلیمان
طبعی سلطان ایکن دیوان کتابتن ایدردی. دولت و بخت ایله تخته جلوس
ایتدکده بو محل کثرت دن اول گوشه وحدت در دیو تولیت اختیار ایدی. مرحوم
احمد پاشایه یتیشمز و نجاتی بك خدمتن ایتمشدر. خوش آینده اشعاری و
پسنده قاید گفتاری وارد. بو شعر آنک اشعارنددر. شعر.

داغدر حلقاسی کیدرد زرهلر تنه

جبه ساتمن نجه اولور کوسترمین دشمنه

حن اوغدر یقندن کچه بوکون اشک یتیم

طغل ایکن داخی براتمشدر کوزم دامنه

سینه ده درد و غم داغینی ستر ایتمک ایچون

توکملر طاقدی یاشم قشمرسی پیرا ننه

Âşık Çelebi, yp.231 a Ahdf

عهدی عجمی . دیار عجمدن گمش طالب علم و معرفت خوش فهم و خوش
کتاب کمسنه . سیاحت طریق ایله رومه کلوب برقان بیل طوروب ینه وطنینه کیتمشدر .
شعراي رومی تذکره ایدوب انصاف بودر ایو تتبع ایتمشدر . سایر اعجام کی رومه
ورومیلره منکر دکلدر . نیته که بوبیتدن متفهم اولور . بیت :

عهدی دیار رومه کلوب ایدلی نظر

کورنمز اولدی کوزمه ملک عجم بنم

مطالع :

جان متاعی بولمدی بازار هجرانده رواج

کل خدنک غمز مکيله آکه لطف ایت قاپو آج

کل زمره تخته کپدی صان پمن سلطانیدر

زر کلاهن کیدی نرگس بوستان اوغلانیدر

وله

قان ایدوب ای قاشی یا اولدی اوقه دلدن نهان
یارمک اغزن آرر جراح آنوکچون هر زمان
اوقی غبی افتادگی آتدک یابانه گرچه کیم
خاکدن کلدک کوتردک بیننه ای ابرو کمان

Âşık Çelebi, Meşâ'ru's-şu'arâ (Uni. Ktb. TY 2406.365yp.).

yp. 42b Ahmed Paşa

احمد پاشا . ولی الدین اوغلی احمد پاشا در که باباسی سلطان مراد مرحومه
قانعی عسکری اولمشدر . بحسب الحسب قواغل و فضایل ایلله موصوف و بنسب النسب
صحت انتساب حضرت رسالکله معروفدر . مرحوم سلطان مرقومت که گلشن زمان
سلطنتنده نشو و نمایه قابل قواید . نهال آمالترین نسبات سمات قربیتی و
رشحات سخاوت تنصیتی ایلله سیراب و شاداب اولماسن ذمت همترینه لازم عد
ایدلر ایمیز . مرحوم احمد پاشا نه نهاننده قبوله قابلیت و حسن تربیته اهلیت فهم
ایدوب پرتومهر سپهر نوازشیله گلبن استعدادینه نمایش و رشحه نیسان احسانیه
صدف تربیتده گهر در مردانه پرورش و یروپ نصاب عاطفتدن نصیب انواع کمال
و معرفت و پایه ارتقاسی رتبه منصب وزارت اولدی . نسیم قبول شاهی روضه احوالنه
وزان اولمشله شکر فخر املی طراوت بولدی . و همت باغبان اقبال پادشاهی ایلله
بهجت بولدی . بحدده تدریجده کندولره شواجه ایلمشلر . اندن صوکره وزیر ایدینوب
قدرین یوجه ایلمشلر حقا که شعراي رومه مقدم و کندی زمانته د اولان
شعراي راجع ایدوکی مسلم و اول زمزمیه مهتر صاحب طیل و علمدر . فی الحقیقه
اشعارن متین و قاعده نسیمی محکم و رصین غزللری استادانه و قصایدن خود لطیف
یکدست و «مواره و محققانه در . بعضی مورخین مرحوم نجابتیدن مرحومی ترجیح
'تمشلر در . حتی نجابتیدن سزکه احمد پاشا نه مابینی نیجدر دید گلرنده نیاتی
نه ادی عیسی ایدی اول سبیدن کنیدن ترجیحه اشارت ایدوب بوبیت ایلله جواب
ویرمشدر .

نجابتینگ در پسندن اولوسی احمد . یگدر

که عیسی کوکلی آغسه ینه دم اورر احمدن

احمد پاشا. شعرای روم، مقدم و پیشواسی و بوطائفه مقلد و مقتداسی سر
دفتر اصحاب فصاحت و مهتر ملک بلاغت بلفای روم مرد دلیری و اقلیم بلاغت
امیر و وزیریدر. ولی الدین اعلی دیمکه مصروف و ابا و اجدادی فضل و رشاد و
صلاح و سداد ایلہ موصوفدر. باباسی سابقا سلطان مراد قاضی عسکر اولمشدر.
مربی علما و اهل عرفان اولان خاقان فردوس مکان شهنشاه مؤید سلطان محمد مزبورگ
نہال قابلیتن جویبار تربیت ایلہ سیراب و گلشن جانس انہار احسان فراوانہ سرسبز
و شاداب ایتملکہ نہایت مدارج بلاغت ارتقا و غایت معارج اہلیتہ اعتلا ایدوب ولولہ
کوسراشتہاری زمین و زمانی پر صدا و آوازہ شہرت اعتباری قبہ جملہ بیہانی پرنالہ
و غوغا ایلدی. سلطان محمد خراجہ اولدکن صوکرہ وزیر اعظم و مدبر امور جملہ
عالم اولمشدر. حقا کہ اشعار درر باری رصین و محکم و مہندسان قصر بلاغت یانندہ
معتبر و مسلم شعر ترکی بہ حالت و نزاکتی اول بو ویرد و کیچون استاد مقدم اولوب ..
.. راقم الحروف جدی اولان میری افندیکن والد فردوس مکان روایت ایدر کہ
احمد پاشا، اوایل حالندہ دیدوکی اشعار و مقالہ بوقی حالت و ملاحیت یوفیدی.
صوکرہ امیرعلی شیرنوازی اوتوزاوی داتہ غزل کوندرمشیدی. احمد پاشا آکا اقتدا
ایتملکہ اسلوب شعری خوب و طرز گفتاری مرغوب اولمشیدی. بعضی مورخین آنسی
نجایتین ترجیح ایتیک جانین تصریح ایتملر. نجایتین کہ نامی عیسی در بو
بیتدن استدلال ایتملر در.

نجایتین دریسندن اولوسی احمد ک یگدر

کہ عیسی کوکرہ آغسہ بینہ دم اورر احمد دن

اما کہ انصافدن صد مرحلہ دور ایدوکی خاھر و کلام مزبور نہایت حسدن

اولدوخی روشن و باہر در.

عاشق. بروسیدن لامع و بارق اولمشدر. نامی پیر محمد مخلصی عاشقدر.
نتہکم کند و تذکرۃ الشعرا سندہ جلی سید نطاع ترجمہ سندہ دیمشدر کہ نامی بو
فقیر پیر محمد در ولادتہ فیئ اللہ تاریخ دیمشدر.

غوغلدن وصفی اسمینہ موافق

کوزلر مبتلاسی یعنی عاشق

باباسی سید علی نطاعی دیمکہ معروف سادات کثیر البرکاتدن معارف و کمالات ایلہ
موصوفدر. نیجہ موالی عظامک گستان آستانندہ بلبل خوش الحان اولدکن صوکرہ
محبی الدین افندیکن دریای لطف و احسانی متلاطم و امواج بحار کرم متراکم اولوب
خدمت شریفلرندن ملازم اولمشدر. حد ذاتندہ طبعی مایل ذوق و صفا اولمذین قضات
ایچندہ علم و معرفتہ مشہور ولایت ذات فضایل موفورینک ہر جہتی معمور ایدی.

تذکرۃ الشعرا یازمشدر. انصاف بودر کہ شعرای اسلاف احوال و اوصاف محکم تتبع
ایتمشدر. لکن تحریر و انشاسندہ قطعاً لطافت یوقدر. شعری ہزار بار انشاسندن
اعلی ایدوکی غاھر و پیدا ایکن عجبر کہ ینہ انشاسیلہ مشہور و نامی دفتر
منشیانہ مسطوردر. کتاب مزبوری سلطان سلیم خان ثانی حضرتلرینک نام پر
عنوانیلہ مسکوک ایدوب احدا و اتحاف قیلدقدہ مقبول و عکارم موفورلری اولوب کہ
چوہد حبايتلرنده انظار الطاف و رأفتلرینک منظورلری اولمشدر. نیجہ مدت قضاء
اسکوب ایلہ دفع احزان ایدوب لکن کندوسندن دولت بقا روگردان اولوب سعادت
حیات یوز دوندرمز ایدی. دست اچادن خلاصہ مجال محال اولوب انتقال و
ارتحال ایلدی. اسکوبی قاضی و الہی خبر فوتن کوثر ایتدکدہ تاریخ ..

گندی سید عاشق

تاریخ دیمشدر.

لطیفی . قسطمونیدر . اهل قلمدر . اسلوب انشاده کند و رأی ایلہ بی مش و بی
 همتا اولد و غیچون مقدا تذکرہ شعرا یازمشدر . لکن پسند ظرفا و مقبول فضلا اولممشدر .
 زیرا یوق یرده تعصب ایتمشدر . اصناف نظمده مادر و عرو و قافیه بیلمده
 شاعر ساحر و زبان فارسیه و علوم عربیه بر مقدار ممارست کوسترمرو و بر بریسینه
 کمال قدرتین و علو یمتین و ایام شریفین و عمر لطیفین صرف ایتمشدر . بو اشعار
 آنکدر .

بز کیم غبار پای ساد کوی دلبرز

اولولرگی آياغی توزی خاک کمترز

نقرد و کونی آیینہ جامدن سیر ایدر

فتر و فنا سریرینه مثل سکندرز

جمدن یگم ایتد سبعة سیاره و قتمز

ساقی نرد دولت ایلہ شه هفت کشورز

ذاتی . بالیکسرویدر . شاعر متین و شیرین مقال و ساحر سحر آفرین . علم نجوم
 ایلہ رملدن خبیر و غمخیزدان بی مثال . کوکب خالص دایم نحوسته زوالدن و اختراق
 کسوف و خسوف پر ملالیدن قورتلوب سعدة ایرشمشدر . اشعار آبداری تسکین ساز
 دل عاشقان سوزناک و گفتار آتش باری حرارت بخش فرسده دلان غمناکدر . الحق
 غرر مضمون مشحون رنگین ایلہ فرید یعنی خلاق معانی و درر مکنون گوناگون ثمین
 ایلہ نیجه مدت ملک الشعرا ی روزگار و استاد شیرین کار دیو نامدار ایدی . سلک
 نظمه منسلک اولان جوامع هریرسی دژ سیراب ایکن حال حیاتنده جوجریان بازار
 عتاب و معنیدان حاضر جواب یاننده قیمتی اولمدوغی اجلدن بوییتی هو الواقع
 دیو نخر قاضی کبی بیورمشلردر . بیت .

شمدی اشعار که ذاتی نوله رغبت یوغ ایسه

مربری سن اولیبتک دریتیم اولسه کرک

حقا بودر که اون پیر سخندان زمان و اول بی نظیر نکتد انان مسلم اهل زماندر .
 حد ذاتنده اشعار دلفریبی و گفتار غریبی بر مرتبده پاک و لطیف و بر درجده عریف
 و فرحناکدر که عاشقان زمان عارفان بهمان حسب حال بیلوب ورد زبان ایدینوب سبحة
 مثال الدن دوشرمزدر . بو بر قای مطالع آبدار اون شاعر مذکورکدر . مسطور اولندی .

ابیات :

مرع زرین پر زمره آشیان لولو غدا

بان آچوب او یمن دایر هر صبح کوپکدن یکا

قامتک ای بوستان لا مکان پیرایمسی

نوردن بر سرودر دوشمز زمینه سایمسی

Beyânî, Tezkire (Millet Ktb. AE Tarih 757.127yk.).

yk. 10 b Ahmed Paşa

احمد پاشا. شعرای روم پیشواسی و یو طائفه مقلد و مقتداسی در آنک
زمانه کنگه و آنک دخی اوائی حالنده واقع اولان اشعار ترکی عامیانه اولوب میرعلی
شیرخانی مزبوره اوتوز اوج داتمه مصنع و مخیل غرق کوند رمش آندن صکره شعری بر
طبقه بلکه یوما فیوما نیجه طبقه زیاده اولوب سائر شعرا آکا تقلید ایتمشلردر.
نجاتی آنکه معاصر در اما شعری طبقه عالیمیه ایریشدر مشدر. وزیر ایک اعدا خیانت
و تهمت ایدوب سلطان محمد خان قدیمه غمز ایتمله مفعولوب اولوب بروسده اوقاق
متولیس بسده سنجی بکی اولمشدر. بو ابیات آنکدر.

قوی گناه ایتسه نوله عفو شهنشاهی قنی

طوتلم اکی الم قانده ایشر فانی کسرم

زلفن کیدرمی اول صنم کافرک قومز حسنوز

زنارنی کسم ولی داخی مسلمان اولماش

بین زلفن مسکه بگزتدم خطاسن بیلمدم

کی پریشان بویلمدم بویوز قراسن بیلمدم

مشکل بودر گیم سرکیمه حالم اغلسم

عشق یولنده اول دخی بندن بتر چقر

احمد عجب می بخت کویندن اولسه دور

بیلمز لکیله ادم التدن نظر چقر

Beyânî, yk. 2a (Mukaddime)

..... پر شعرا بوو بظنر ایله بین الناس قد و اعتبار بولوب لایق و
سزاوار اولور که اهن سیر و تواریخ کیمی پادشاهلرک کیمی علمانک احوالترین
یزدقلری کیمی شعرانک احوالی دخی یازیلوب بیان اولور که اول جریده تذکره
الشعرا دیرلر. فارسی و ترکی نیجه تذکره یازلمشدر. حالا لسان ترکیده شهرت
بولان و بین الناس متداون اولان لطیفی بیگی تذکره سی آندن صوکره عاشق افندیکن
تذکره سی انلردن صوکره سر جریده آریاب عرفان و سر دفتر افاضل دوران صاحب
الخلق و الحسن قنطلی زاد، حسن چلبی نک تذکره الشعرا سیدر. حقا که حسن ادا
و لطیف انشا ایله بر جریده دلگشا و مجموعه فرحفراد که قلبه صفا و جانه غذا حاصل
اولور. بو ایامده بر نسخمسی راقم الحروفک الله دوشوب مطالعه سندن صفالر
کسب ایدوب بتمام یازمغه و تتم مساعده ایتمکین حسه حسه شعرانک مشهور
اولانلرینی و شعرلرینک السنه ناسده شهرت بولانلرینی یازوب، غیریسن غنی ایتمله
و وصفلرین تلخیص ایتمله نویا بر کتابدن بر رساله اخذ ایلدم و بونی خلق کوروب
پسند و تحسین ایتسون دیوا ایتدم. بلکه گندم اخیانا اوقیوب کسب صفا و احبابه
دعا ایتمک ایچون ایلدم.

باقی افندی. عبد الباقي افندی. قطعه

شعرا اهلین دغتر ایدیج دست قضا

محو اثبات ایله برایتدی نیجه اوراق

قازیدی نیجیمی یا کله دیو بو دفتردن

باقی به ایدوب اشارت دیدی صح الباقی

یا حبذا ناظم بلاغت شعار که ابریز خالص احسان قالیه سبک و سکه شعر رایجی
بام و نشان اشتها له مسکوک کمال روشنایی الفاظ تابداردن بری صفتان معانی
نا مستور و سر انگشت قلمی رشته سطوره کشیده قیلدوغی لالی شایسته محور حوردر.
صفحه نظم دلستانی مسک سوده ایله تحریر اولنمیر بر نسخه در که تارت تاج اعتبارده
جایگیر اولمفلله زبان بند فصحا دوران اولمشدر. و دیوان بلاغت عنوانی دست
اعتبارله کشایش بوللدن برو اشعار بلای روم دغتری دوریلوب کنی خانه نسیا
منسیا ده مقام بولمشدر. بغض اشعار بلاغت شعاری قرین نشر التفات سلیمانی
اولد قد، شهر ساپاش استحضاتلری اولوب احوالندن استفسار بیورد قلرند، مفتی
الزمان ابوالسعود اغنیک علیهم السلام منسلک اولدوغی معروف اولیجق
اولین پایه عز و علا اولان ملازمته کاهرو اولسنه فرمان واجب الانعان اصدار
بیورمشلرایدی. و اول زمانده روم ایللی قاضی عسکر اولان حامد افندی به باقی به
ایچ ایلده یکریمی بر ایلله مدرسه ویریلده دیو تقدیم فرمان ایتمشلرایدی. قاضی عسکر
خلاف قانون اولدوغی عربی ایتدکده نقد خزینة الطافی بشیر شمار ایدوب
اوتوزله سلوری مدرسمن احسان بیورمشلرایدی.

مولانا لطیفی. نامی عبد اللطیفدر و مولدی قسطمونی کبی جای لطیف در.

ولایت رومده تذکرة الشعرا جمعی اوله سهی بکدن ثانیاً بوندن صادر اولمشدر.
الحق خوب ادا ایلمش و شوخ و مرغوب انشا ایتمشدر. اگرچه ثالثاً تذکرة تألیف ایدن
مثلاً عاشق رابعا مناقب الشعرا تصنیف ایلین قتالی زاده مثلاً حسن فایق مزبوری
مذمت ایلمشلدر. کندوسی قسطمونی اولمفلله وطنی بلمدوکی اهل نظم اندن
یازدی دیمشلردر. حتی تذکرة سنک نامی قسطمونی نامنه تعبیر قلمشدر. حالا که
ایتدکلری غری فاحشدر سوزلری من صنف فقد استهدف مضمونه ما صدق اولماسنی
موجب افترا موحددر. قطعه لمولفه :

الوکی کوکسکه قو انصاف ایت ثلثکی چرک حسدن صاف ایت
غزل و قطعه دکلدر او کتاب بحر یوق بحر در اول طرفه جواب
حقا بودر خوب ادا ایتمشدر بلغا مسلکینه کتمشدر. لمنشئه :

عیب بین اولمه عیب پوش اولپکور یا پسند ایلله یا خاموش اولپکور
نثر سنه ثلث و خمسین و تسعمائده که اول اثرینی انشا اتمشدر. کتاب و رساله
و منشات و مقاله اون ایکی مصنفاتی اولدوغی تذکرة دیبا پسند زکر ایلمشدر. فی
الحقیقه ربیعه ازهار و وصف اصف مدار وینه شهر استانبول وصفنده نظم و نثر بر
رساله بلاغت شحار بو حقیرک منشوری اولمشدر. و کندوسی ایلله دخی سنه ستین
اثنالرینده مجالست و صاحبتمز وقع بولمشدر. اول تاریخده عمایر کتابلرینه آیتلار
صوکره حضرت ایوب انصاری وقفنه کاتب و شاعر یحیی بک متولی محاسب ایدی.
روزگار یازوب یا کلوب ایکی اهل دلک صفحه مراداتی کلک عنایتله مرسوم قلمشدر.
بعده لطیفی مصره کتمشدر. انده بعضی مفیدجه کتابلرله رعایت اولنوب سر
رقم حاصل ایتمشرایدی. حتی طالع ناسازکاریدن وافر شکایت ایلدی نظم :

بکا بو طالع بددن می یارب بونجه محنتلر

بو گوناگون ملامتلر بو مرهم سز جراحترلر

نثر بیتنی حسب حال ایدندی. بو ابیات دخی انک وارداتندندر :

سرمه چکسون اوزنی نرگس مستانکدن

شانهک کتسون الی زلف پریشانکدن

بزکیم غباری پای سز کون دلبرز

دیگر :

اولولرک ایاغی توزی خاک کمترز

نقشرد و کونی آیینه جامده سیر ایدر

فقر و فنا سریرینه مالک سکندرز

بیانی . نیکولید ندر . نامی مصطفی در . جلاله زاده دیمکه شهرت شماردر .

ابوالسعود زاده محمد اغندی در ملازم اولدقدن موکده بورجهگذار فناسک
آلاشتدن دامن همتی میان استغنایه چکوب دارالسلطنه قسطنطنیهده بعدی
بقاع خیراتده مسنت نشین تکیهگاه مشیخت اولمشیدی . نظم نازک بیانی درجه
قبوله وصول بولمشیدین . بوایکی بیت آنکدر .

الدیلر عظم پریولر پریشان ایتدیلر

بریره کلمز مگر جمعییت خوبان اوله

بودر لایق اولان شاهه جهانده اهل عرفانه

که یاقدیضی سراغ اوستنه دائم اوله پرواز

بیت التیده فوت اولمشدر .

استار الکل باقی افندی رحمه الله . تاریخ هادی بغداد

باقی افندی کتدی عقابیه بیگ سکرده

یازلمدی لیسه اگر جمله شعر پرکاری

بنی بوماده اهل دل طوتر معذور

محالدر بوکه بر پشمی تمام ایده نوش

ندکلوآیه خریز اولسه تشنه محرور

بوا بیات قصائد شریطرند ندر .

ندر اول گوشه بامندکی آویزطر دیرسک

اوزیبا لرمیه بر سانددر کیم ایتدیلر پیدا

صدور گوشن مزین قیلمقیچون در لطفندن

کلامک استماع ایلر پر دیواردن دریا

دخول مجلس شاعنه رخصت ممکن اولمزسه

بخاردن کلور دکلر حدیثن غالب معنی

روح بخن اولدنی مسیحا صفت انعام بهار

آیدیلر دیدطرین خواب عدمدن ازهار

ینه فراش صبا صحن رباط چمن

کلدی بر قافله توندردی یوکی جمله بهار

در ویا قوت لیله بر نخل مرص صندم

ارغوان اوزره دولمش قضرات امطار

زنبق غونجهسیدر باغه کومر بازوبند

زغفران ایله یازلمش آکه خط طومار

گهر فرصتی آدرمه مقین دور فلک

سیم وزوله کوزکی بویامسون نرگس وار

جام من قطر طری سبحة مرجان اولسون

گلکوز زرق وریادن ایتدیم استغفار

Rıza, Tezkire (Sül. Ktb. Âşir Ef. 243.56 yk.).
yk. 8 a Bâkî

باقی افندی. علم و فضیلتده علم و قصائد و اشعارده سلاطین اولوب نظم
صفا بخش حسن دلبران کبی پران و شعر آیدار و دلگشاسی روی خوبان کبی فرح
بخش قلوب اغل عرفاندر. اوصاف جمیلی سائر تذکرده تفصیل اولمغله بیاندن
مستغنیدر. ایکی دفعه روم ایلی قاضی عسکری اولوب سلاطین ماضیه عثمانیه تک عین
التفاتلی ایله نظر گرد طری اولمشلردر. حضرت سلطان سلیمان خانه بیورد تگری
قصید لکرنه ندر.

جهان کرم خان سایمان غازی

شه آسمان تخت خورشید افسر

وجود شریفیه دنیا مشرف

خمیر منیریه عالم منور

ملوک زمانه اوکتنه روان

رکاب همایونده خاقان و قیصر

سلطان سلیم خان حضرتلرینک تهنیت جلوسلرینه بو گونه گوهر افشانی ایتمشلردر

بحمد الله شرف بولدی بته تخت سلیمانی

جلوس ایتدی سعادت تختنه اسکندر ثانی

طوغوب کون کبی زرین تاج ایله برج سعادتدن

یتشدی شرقدن غربه ضیای عدل و احسانسی

سعادت بوندن زیاده اولورمی که دورت پادشاه عظمت پناهک کرشمه التفات نظرلرینه

منظر اولوب مدح و ثنالردن آزماییش طبع سحر ساز ایدرلرایدی. غزلیاتی بی شمار

و معلوم عالمان اولمغله غنی اولندی. بیک سکزده و داغ عالم فانی ایلدکده حسامی

دیمشدر تاریخ: انتقال ایلدر باقی بو فنا دنیادن سنه ۱۰۰۸

Râ'izî,

yk. 47b

Riyâzî

ریاضی افندی. بو اشعار دیوانندن انتخاب اولندی. از قصائد

صفت صبح

مطلعتدن چیقدی قصید قمر مهر انورک

لجیه عمانه دوشمن سیر عنادر مگر

پدسه بادیه عجب من بزمه مهر منیر

یایدی استاد آکا بو طاقی مه ذدن کمر

اولدر مجلسلره نکشن بر مصور گلستان

صبحدم کوردم اوقور عشق آتواننده هزار

عالم جودت بهار ایله خزانین کورستدر

بیودت احسانکله اولسون نقرمپاش زرینار

گرچه راجحدر خزانندن بهاری عالمک

بونک اما که خزانن اولدر محسود بهار

خامد شریر سوزم بر غیره تقلید ایتزم

قنده غرضی قنده ایچ نگشمنج سحرلر

مژده مقصودله بر کسه چکمز کوشمی

صفت بهار

از غزلیات

هیچ اولمز بویله بر روز مبارک ساقیا

قنده اولسک ینه پیغمزسن درون سینمدن

فیس عشق ایتدی دل آیینمن عالمنما

یوسف اولسک ده سنی آکا قویارلر عاقبت

جمع اولوب پناه مزارک اوزره اخوان صفا

Rıza, yk.37 a Fâ'izî

فائزى . قاف زاده فیهى الله افنديك فرزند فضيلت مندى عبدالحى چلبى در .
موانى گرامدن اولوب علم و فضل ايله معروف و شعر و انشا ايله مشهوردر . بو غزل بى
بغوى زاده چلبى دليد يولريدر . غزل :

نه رفعتلر كوريدر روزنار ايله اوده عورسك
دير غناك اوزره پست اولمىر غباره احترام ايله
كوكلى كرداب غمده قالدى اى موج بلا بزدن
وارست ساحله سى بارى يارانه سلام ايله
نهال سرو چمن قنده قالور باغبان كورسون
نه واراى نخل گلزار لطافت بر خرام ايله
ك اولدر فائزى زارى چمن جبين كوستر
بلا غرقابينك بر موجله مارين كوستر

Yümnî, Tezkire (Millet Ktb. AE Tarih 780.13 yk.).

yk.11 a Meylî

مىلى . على چلبى . رئيس كاتيلرندندر . ناغلى چلبى نك پرورد مسيدر . ابیات

يانللمز شمع عشقه اى كوك پروانهدن صوكره
بيلنمز ذوق غم مجنون كى ديوانهدن صوكره
سر كوينده يار اى كوكل اظهار عشق ايتدك
وصال اميدىن ايلرسن بو جنس افسانهدن صوكره

yk.11 b Kâmî

كامى . آدر مصطفى در . مانتيساد ندر .

عید اولسه نیاز ایلسم اود یارالن اوپسم
اغیاره الن ویرمه تکرار الن اوپسم

Âsım, Zeyl-i Zubdetu'l-eş'âr (Uni. Ktb. TY 2401.40 yk.).

yk.33 a Neşâtî

نشاطی افندی. بیت سکسان و قوزده وفات ایلدی. تاریخ رشدی.

بزم گلزار نعیم اوله نشاطیه مقام سنه ۱۰۸۶

حقا که استاد در. بواسعار دیواندن انتخاب اولندی. ابیات

زاهد ایاغی یرمه باصار شمدی نشاطی

می ریخته بیت پاره یاتور جام شکسته

خال سیه میان دو ابرو یارده

شهباز حسندر که پر آیمش شکار آر

زخم دله هرگز کومدک بر مرشم

ای شوخ بیفا هو قویه انصاف انصاف

در شب و روز اولوب منجازه فی پیمانه

کوستر که کت تر گاه سمن پیمانه

مشان پشیم بیتان نرنگر پیمن مخمور

ای پین بو باد صبی مخمور ای پیمین مخمور

Âsım,

yk.23 a Pâ'izî

قائد زاده فاضلی افندی. مات منفصلا عن قضای سلانیک. بواسعار دیواندن

انتخاب اولندی.

مؤثر اولمیه می نار غیرت بلبل

قالور کیدرمی که بویله میان خارده گل

یننه بزه قالا جق خاریدر بو گلزارک

بر ایکی کونلن ایمش چونکه روزگارد گل

روامیدر کاوله پامال کچروان طریق

یازق دکل می قاله خاک رهگذرده گل

غزلیاتندن

همیچ جمصیت خاطر دن اثر کوردکی

بو قدر مجلسه اوغرار یولک ای باد صبا

دل زاره نوله سمد اولورسه ساغر صهبا

کوکلدن کوکله یول وارد یمش لر ان گل رعنا

انجق بز آنک بر قوروی جامنه یتشدک

جمشید زماننده ایمش شان خرابات

اولسه لیلی اگر جام می عشق ایله مست

ایلمزدی کاسه منون شیدایی شکست

مولاناى اخوت پناه را تم الحروف نشاطى

رومك اول سوز كه خوش نشاطيد در اثر لهجه نشاطى در
 ايتمدى ديدى روايان بنام طبعى سمت قضايه رغبت تمام
 بولمدى بر زماندر رخصت راه ذاتنده داغ ميل دولت و جاه
 عاقبت اول فريد خوش رغبت ايتدن منلاى رومدن بيعت
 آوردى ميدان پر خه بيپروا لكذ پشت پاى استغنا
 شمدى مشغول نكتهدانيدر طبعى گنجينه معانيدر
 نقطه شعرين ايتمه هر دم داغ پيراي خوش دلان عجم
 لون ايراده نظم خاطر ساز شاه بيت قصيده اعجاز
 هر سوزى گرچه نكتهمى جامع او ده گفتى كنى سيمصالح
 آكه ويرمى تلاش و حيرانى رومك اوضاع نابسامانى
 داغ اوضاع رومده او دخسى بيدل و غم رسومدر او دخى
 بو سيه كاسه روزگار دنسى ايتصن آنى ده داغ دلشكنى
 آنى هم ايتدن طالع دونوى وقت داغ تلاش گردونى
 سن كرك عرفى اول كرك طالب شعره يونى ملك رومده راغب
 اولمينجه خيال درانى نجه فرى ايلسون اعلادراكى
 رومده شمدى اى درون فكار كرمخر بر متاعدر اشعار
 نجه مرغى طوترسن اول سخنى ايده محتاج تريمانه سنى
 شعر يارانى درك واذعانه ترجمان لازم اولدى اعيانه
 رومه صنمه خيال لازمدر ترجمان مقال لازمدر
 رومده تازه گوى بيپروا حق بودركيم نشاطى شيدا
 گفتى زار و محنت آيينه همدم و غمگسار ديرينه

مولانا سيد رضا.

شاعر تازمگوى و تازه نبوش برده سيد رضاى كهنه فروش
 زمره قاضيان روميدر بوزمينك قضا هجوميدر
 اولدى باقول روايان فريد صوكره لغتايه مائه تقليد
 اولدى هر فتواى ضميمى صريح مذهب فلسفى ده بحث صحيح
 اولدى فتوايه اول فريدفتون بالى زاده افنديدن مأذون
 جمله بونده مورخان سير بحث فضلنده ديدياراكثر
 ساير آثار دلپذيرين تا هيچ اولرمى على الخصوص ادا
 متن اشعار تازه منوالى كلفت استعاردن خالى
 چه نخشب سواد مجمردى زبور نگه اولدى تذكردى
 بسدر آكه نمونه تعريف او مخيل سرور تازه ردیف
 بيدر اول تذكره سحرگذار رتبه طبعنه آنك معيار

Mucib, Tezkire (Uni. Ktb. TY 3913.23 yk.).

yk.20 a Nâilî

نائلی . استانبلی مصطفی چلبی در . زمره تازه گویان و بلغای اهل عرفاند در .
شعراو :

قنی عالمده جمالک کبی گدسته کورن

روح قدسی چمن حسننه شایسته کورن

yk.20 b Neşâtî

نشاطی . ادرنظلی مصطفی چلبی در . مقدما مخاصی سمندی ایدی . شعراو
دوالا اعتباردن اولوب پیرونقعی اولمقله اشغاری سلیرو قلوب اهل عرفانه انیسدر .
شعراو :

چهره نازک ید و پای سمن آسا نازک

حاصلی اول بیت ناز سراپا نازک

Safâyî, Tezkire (Sul. Ktb. Es'ad Ef. ilâvesi 2549. IX-347 yk.).

yk.312 b Nedim

ندیم . نامی احمد در . گوهر گرانمایه وجودی کان ستبولدن ظهور
ایتمشدر . اواخر سلطنت سلطان ابراهیم خاندن روم ایللی قاضی عسکری اولان
مصطفی افندی نیک نیرمسی در . والدسی طرفندن نسبلی تاریخ صاحب قورمچلی
زاده عبد العزیز افندی یه منتهیدر . اوائل حالنده تحصیل دستمایه عرقان
اولوب طریق علمه عازم و ملازم اولمقله حالا مدرسین کرام زمزمه داخل اولمشدن .
عصرک شعراشدن و عهدک فضلاندن لایق عز و اقبال بر مخدوم ملک خصالدر .
اشعاری غایب مخیل و گفتاری قتی بی بدلدر . بوبر قاج بیت لطیف اول وجود
شریفک آثارنددر . نظم :

بحمد الله که سطل دلکشنده نم قالور جانا

او زلفک بند زنجیرندیم پشمده یاشم وار

ندیم ممکن می نامنی نقشای نوک تیغ آه

دل یار آدلو بزالماسدن قیمتلو طاشم وار

.....
خستلکردن امان کورمیه چشم سیهک

مومیا بولمیه عالمده شکست کلک

بر صفا بختر ایدلم کل شو دل ناشاده

کیدلم سرو روانیم یوری سعدآباد

اشتهای چفته قایق اسکده آماره

کیدلم سرو روانیم یوری سعدآباد

ندیم تازه رزان . صدر نیشانه مردم ندیم و مصاحب اولمغه شایان اولان
 اوزات سرآمدک نام امجدلری احمددر . جوهر گرانقدر وجود بهبودلری کان
 عرفان اولان مدینه قسطنطنیه دن نمایان اولمشدر . اواخر سلطنت ابراهیم خاند
 قاضی عسکر اولوب السنه ناسده القابی و مدایحی و ذات عالی جنابی ولوله آرا
 اولان مصطفی افندیکنک نبیره سیدر . تحصیل معارف فراوان و تکمیل عوارف عرفان
 ایلیوب روح کلامدن ذوق تامی اولان شعرای بنامدندر که گلشن اندیشه سنک
 هرورد مضراً بهمالی حیرتفرمای یلابل شاخسار خیال و خلوت مقال قند مثالی
 مصر البلاغه کمالده رونق شکن گفتار ارباب سحر و حلالدر . بر شاعر ماهر هر هنر
 مبادر در که زبان ترکیده انشایه آغاز ایتسه ویسی نازک زبانی زمانیه انسی کی
 و کندویه مخصوص اولان ادای دلپذیر ایلده بزم انشای شعراده ترانه ساز شوق
 اولسه مانند عندلیب اول روحه کمالک سائر ظیور موزون السجع بلیغ المقالک
 فرط لذت سماعدن نمسته و لال ایدر . . اگرچه آثاری رونق بخش مجموعه شعرا
 و گفتاری بالجمله معلوم ظرف اولیفندن مشهور بنطه انام و مشهور خارج و عامدر .
 انجق بو مجله جلیله کسب شرد جدید ایچون بو مرتبه بسط و تمهید اولندی .
 بیت :

خست کلردن امان کورمیه چشم سیهک

مومیا بولمیا عالمده شکست کلک

غمزه پر زهر پیقار چشم تنگخوسندن

کشور حسنک اژدر طوغار آهوسندن

مجیب . اول مظهر عرفانک نام نامیلری واسم کرامیلر مصطفی در . علمای
 فحولدن فاضل دوران استانبول قضاسی پایمسی اعتباریله معتبر اولان حسن
 منصور زاده احمد افندی نام فاضلک مخدوم نجابت سمیرلریدر . اوائل حالنده
 تحصیل معارف بیشماردن صوکره منادیم کرامه مخصوص اولان طریق تدریسه
 سالک و نقود معارف و کماله مالک اولوب قطع مراتب تدریر ایدرک نتیجه
 ظریقی تدریر اولان سلیمانیدن حلب الشهباء قضاسیله مقض المرام اولمشدر .
 حقا که فقاہت علم ایلده معروف و متانت حلم ایلده مشهور و شعر و انشاسی و تحریر
 و املاسی مقبول جمهور لایق عز و اقبال بر مخدوم ملک خمالدر . عصرک
 شعراسندن شعر و انشاده ماهر فصاحت و بلاغتی ظاهر اولمضله بو نظم شکر .
 بار اول طوطی سکرستان بلاغتك گفتار آبدار لریدر . نظم :

بولعل نشندار چرخ شعله تاب ایلده

حیفاکه صید ایدر سنی الترشاب ایلده

ویرمه بنای عصمتی ان شوخ زلزله

نرزه رقیب مفسد خانه خراب ایلده

اول آفتاب غریده ییلرله مکث ایدر

اما بزه کلنجه کیدر بیک شتاب ایلده

Belig, Nuhbetü'l-âsâr li-zeyl-i Zubdetü'l-eş'âr (Uni. Ktb. 1182.120 yk.).

yk. 88 a Nê'ilî

ناثلی . استانبولی پیروززاده مصطفی پللی . معدن محاسبی قلمنده خلیفه اولوب ۱۰۷۲ سنه نائل رتبه والا نشینان بهشت اولدی . وفاته شیخ نظمى نك تاریخیدر .

نائل جنت اوله نائلی * نادره فن ۱۰۷۲

مکمل دیوان مرغوبه مسندن منتخبدر .

از قصائدش :

حالا که فائزم شرف نعت پاکنه
بر سرور که مدحتی ذوالجلال ایدر
فخر ایلزمی نظم ایله اول نکتصنچ کیم
مدح حبیب پادشه بی زوان ایدر
مشاطه قلم رشحات مداری
بریر جمال شاهد معنایه خا ایدر
نه شادمانی وصال یار قالور
نه زوی صحبت ساقی گل عذار قالور
او پشمسار مروت که شاهراهنده
مزار حضور سکندر امیدوار قالور
اودم که مرکز حیرنده اول بلاکشیر
کثال نقطه موهومه بیقرار قالور

از غزلیات :

یم آتش خروش دله اولد قده سکون پیدا
ایدر هر داغ حسرت تنده بر کرداب خون پیدا
بو عالم پای تا سر کوه محنت و غمدر
ایدر هر تیشه کار آرزو بر بیستو پیدا

Sâlim, s. 429 Safâyi

صفایی . مقرر اهل صفا و معدن ظرفا اولان قسطنطنیه مدن اولمشلردر . نامی مصطفی اولمغله ماده اسمندن مخلص مرقوم اختیار و آکا نسبت اولمغنی اختیار ایتمشلردر . اوائل حالنده بر مقدار تحصیل دستمایه معرفت و تکمیل وایه کتابت ایتمکین دیوان همایون کتبه شریفی سلکته منسک اولوب سرین القلم بر کتابت خوتر رقمدر دیو شهید سعید اسامی محمد پاشا مرحومه ندمای خاصی القا ایتلمی ایله مرحوم مشار الیهک زمان صدارتنده مکتوبجلیق خدمتترینه ستر ایتوریلوب بعده بیکی یوزاوتوزان تاریخنده بیوک قلمه تذکره جیلکنده ایکن بیکی الی ایکی تاریخندن بیکی یوزاوتوزان تاریخنه کلنجه مضبوطی اولان شعرایی قوه طبع و امداد تازه ادا ایله تذکر و طریق اوزره بریره جمع ایدوب بر اثر پیدا . ایتدوکی اثری آصف عصر اولان وزیر دریا بال صدر بیهمال دارا حشم داماد سلطان صدر اکرم وزیر اعظم دولتلو سعادتلو ابراهیم پاشا حضرتلرینک نام شریفلرینه بر دیباچه انشاد ایلوب حضور آصفانلرینه نیاز بامعدود ایله عربی وجود ایدوب انها ایلدکده اول وزیر حکمت حرکت تدبیر حکیمانه دقت برله منصبین کندویه ابقا و مقرر ایلوب الباسر خلعت بیوردیلر . بو اثری اتمام ایتدکده شعرای عصر بالجمله برر برر تقریضله خدمت تشکرده قیام ایدوب بو عید فقیر دخی بر تقریض قصد نمون نزاکت مشحونه تحریک انام قبول ایلمشدک .

Salvet, Nuhbetü'l-âsâr îî fevâ'idü'l-es'ûr. (uni. Htb. 6109.
155yk.).

yk. Nedim

ندیم. اسمی احمد در. گوهر گرانمایه وجودی کاب استانبولدن ظهور ایتمشدی.
قاضی عسکر مصطفی افندیکن نبیر مسیدر. اشعار غایت مخیل و گفتاری قش بی بدلدرد.
۱۱۶۱ تاریخنده مباشرت ایله سیروز فیروزه ورود ایدن شعزای عصر دن مصیب
افندی ایله بر اکی مجلس کورشد کمزده روایت ایدردی که ندیم غایت عیاش اولوب
بو مفهوم ایله که

حسد اوقاتنه اول عارف عالمشناسک کیم

التدن جام دوشمز گوشه میختنمدن کلمز

دائما متکیف کیف غرق اولدیغندن بدندن طراوت زائل و علت عرتعاش حاصل
اولمشیدی. سبحان الله العظیم بونک کبی صاحب ذهن و ذکا کمسنه لر کندیلرین
تا بورتبه مهلکمه القا نه حکمتدر. خون ایتمدی. بیوک سوزمزه تویه. حق تعالی
مبتدی مکر معهودی وفتی ایله خلایع ایلیه. آمین.

yk.32 a Sâlim

سالم. میرزا مصطفی افندیکن مخدوم عالی قدرن. موالی زمره سندن. حالا

استانبول قضا سندن مفصلدر. از تموزیه

هواره سوزش اورکلوکه قلب عشاقه

آقا قیاسله دینلسه صحیحدر سرداب

ظهور ایلدر تیخالمدرد حرارتدن

کورب آنی لب جوهره تصور ایتمه حباب

خم روا تنه رهیاب اولیدی افلاطون

ایدرد عالمه حکمت نه اولد وغن اشراب

شمیم خلقتی توصیفه بذل تاب ایدنک

اولور تراوش ایدن خود پچینی اوزره کلاب

....

هر نه رتبه کهنه تعبیر ایلسم سالمینه

تازملر وصفنده نظم دلنشینم تازه در

....

نشو و میله اورم کیم روی آلال اولور

غمزه عشاق کبی قانلرد وکر قتال اولور

چشم بارامک تصور ایلدکچه سالمه

دیده مز خونابه فرقتله مالا مال اولور

....

نظیرک ای شه خونریز کورمدک هرگز

بو عرصه کهنه هزاران تند خو کوردک

yk.92 b Nedim

ندیم افندی. نام سرآمدلری احمد در. عصر سلطان ابراهیم خاندان صدر
روم ایکن هجوم اشقیای ایلده وقده جامع احمد خاندان نوش شریعت شهادت ایدن
مرحوم مصلح الدین افندی نیک حفیدی اولوب اناتولی قضاتی اشرافدن محمد افندی
نام ذات معرفتمندک مخدوم معارف موسومیدر. ۱۱۴۳ سنمسی ربیع الآخر مسنده
بکیازاری افندی بیرینه سکیان علی مدرسمسی مدرس اولوب اول اثناده وقوع و
صدراعظم ابراهیم پاشا و محمد کدخدانک دائره لرینه شدت انتسابلری اولان
زواتی عالی قدرک مبتلا اولدقلری رنج و کدوردن مسموعی اولدقجه خوف و
خراسرایله گرفتار اولدیخی علت و هیمندن تخلی جان ایدمیب سنه مزبورده
جمان الآخر مسنده بیت:

رحم ایتدی کسه آت آه و زارینه
آخر کتوردی آنی ده سنگین مزارینه

نثر. مآلجه

Râmiz, yk.13 b Belîz

بلیغ. اول شهباز ان معرفت و نهال حدیقه سیادتک اسم جمیع و نام
جلیلی اسماعلدر. اهالی طبیعتلری الفاظ بلاغت اولان محروسه بروسمن نشأت
و اول دیار جلیل الاعتبارده شاهین امیر آغازاده دیمکله کسب شهرت ایتمشلر
ایدی. اوائل حالنده تحصیل علم و کماله اشتغال ایلده واصل مرتبه کمال اولدقده
دنیا دینیک رنک و آینه سپهر کجروک الوانته عدم رغبت ایلده محروسه مزبورده
یشیل عمارت مشیخت و کتابتیه کوشه گیر قناعت اولمشلر ایدی. اول ذات ملک
نهاد اول حال ایلده دلشاد اولوب سیحه شمار ایام ایکن بیک یوز قرق ایکی سنمسی
حدودنده عازم نعمت اباد جنان ایتمشلردر. مرحوم مرقوم علوم عربیه و فارسیه دن
بی نظیر و شعر و انشاده مالک رتبه حسن تقبیر بر شاعر محمدت ثمیر اولوب
آثار لرندن معنای حدیثی حاوی منظومه گل صدبرگ و سرگذشت ناممسی و شهرانگیزی
و با تصویر دیوان بلاغت عنوانی وارد. در بر بد بین الاهالی مرغوب و قرین اعتبار
و بو بر قان ابیات پر نکات اول شاعر شیرین حرکاتک آثار معارف انتشار لرندندر که
سرنامه افتخار قیلند.

اول آتیر دلسوز غم بر اثرم یوق
سرتا بقدم اخکرم اما شررم یوق
ایلمسم ده تلف نقدیمی کالای وصاله
ای خواجه بازار ملاححت ضررم یوق

Esrar Dede, Tezkire-i şu'arâ-yı Mevleviyye (Sul.Ktb.Hâlet
Ef.ilâvesi 109.120yk.).

yk.84 a Gâlio

غالب دده حضرتلری. بو تذکره ارواح و بوجریده نفایس انفاست باعث جمع
و انشاس و محرر حروف سید اسرار پریشان حالک سبب احیاس ولی النعمتم
مرشد حقیقتم دلیل طریقتم آب روی مولوی مجموعه اسرار مثنوی حقایق محتوی
جناب حضرت غالب افندی نیشان

که ذات انوریدر آفتاب عالمتاب

بیان اولنسه اگر وصف خلق و معرفتی

قصید طرله طولردی هزار جلد کتاب

قلزم زخار درر مطلب خورشید دیوار انوار مواهب جناب محمد اسعد غالب
حضرتلریدر که دارالسلطنت العلیه ۱۱۷۱ تاریخنده اثر عشق و جذبه الله
یغظلری تاریخ میلادلری اولوب مولویخانه یکی قیوسی نام محله قدمن عالم
شهود و تجلی مراتب وجود بیورب مصطفی رشید افندی نام عارف مالا کلامک
و شاعر بنامک قصیده حیاتلریک مطلق و نشیده ذاتلریک مقطعیدر...
غالب دده افندی اثنای افولیتلرنده عربیه و ملکه استعدادلرندن وایه کیر علوم
و فنون متعدده و پدرندن منظومه شاهی دده تعلمندن غیر کسندن
فارسیات و نظمیات اوقومیوب نشئه اصلیه مولویطرله علمای دهره و فصحا عصره
فائق و مقام تسلیمه لایق اولوب اشعار منقح و گفتار مخیلده خاتم وقت اولد قلرین
غرفای زمان تسلیم ایتملردر. بیت

نطقی یتر اولار نفس اولمغه غالب

کی مسند اندیشیه یاران اراسنده

Silahdar-zâde, Zeyl-i Zubdetü'l-es'âr (Uni.Ktb. 2557.89 yk.

yk.82 b Gâlib

غالب اسعد افندی. طریق مولویهدن. ارباب معارفدن بر ذات عالی قدردر.
مرتبه دیوانی ولردر. بعضی غزلده اسعد بعضی غزلده غالب تخلی ایدرلر. نعت

کمان ذاتک نعمتی اکلمز یارسون الله

قالور لوح و قلم مثلك یازلمز یارسول الله

سنک مد حکده شرکت ایلسم مولایه معذورم

بو باده جرم و عصیان باقیلمز یا رسول الله

غبار آستانک پرتوندن آب اولان خاطر

فروغ پنپه مهره قاپیلیمز یا رسول الله

چشمکده گرچه سحر و فسون سویلرم سکا

وصف لبیکده صحت جان سویلرم سکا

برکون اولور سین ایتی کوزم سن ده عشقه یار

بو ماجرای بن او زمان سویلرم سکا

اسرار عشق فانی دکلدر خدا بیلور

بورازی بن وقوف زبان سویلرم سکا

صوردم او شوخه باعث آهک ندر دیدی

غالب تهاک ایتمه امان سویلرم سکا

وله

فاضل . مطلع انوار دلیف فصاحت اولین سطر تراکیب بلاغت یکتا نهال گلشن
افاضل خدیو اورنگ معانی یعنی جناب میر فاعل . سلاله و نسب والا حسبی
سکسان یدی تاریخ لرند ه زایت افراز بغی و عناه کشور حجاز و ارض مقدسی نیجه
ازمینه افساد و آخرالامر صدمه کوه انداز و صولت دشمنشکن طاقتکداز دولت علیه
ابدی الاستمرار ایله لغزیده پای حضرت بوار وزیر تیره غیرای مظموره خاکده قرار
ایلین طاهر عمرک نهیرمسی اولوب نهنگ قلزم مغازی مرحوم قیودان حسنت پاشای
غازی معیتله سوی ستان رفیع البنیان سلطنت سنیه بدیع النظامه وصول و سرای
دلارای شهریاریه دخول و خزینه همایون غلامان سلکنه انسلاک ایله کامبین اولوب
..... بیت

بوارتفاع نازه بر اندازه یوق میدر

افلاکه دک کیدر میسن ان سر بلند آه

شیخ غالب رده افندی . سرنامه مجموعه شمرا علم افراز قافله فصحا قلزم
درر مضالب خورشید دیدار انوار مواهب شیخ محمد اسعد غالب حضرتلری
انیولده مولویخانه یکی قیوسی نام معمله بیک یوز یتیم بر تاریخنده مصطفی
د افندی کبی بر زات کامل الصفات صلب پاکندن قدم نهاده عالم هستی
شدر . مشار الیهک ولادت پر میمنتترین (اثر عشق) و (جذبه الله) جملطری
خدر . تهکم عشق ردیفی . بر غزل بلیفانهترین مقطعنده
کیم قادر علاج ایلمکه حکم قدر در
تاریخی ایش غالب زارک اثر عشق
ه مظهریت اصلیمسته اشارت بیورمشدر . فی الحقیقه بو جملطرت معنا لریله
رت شیخک مظهریتی دوشونلرایسه یکدیگره اولان مناسبت مخصوصه تظاهر
ر . حروفیون بو مثللو تصادفلردن بیوک بیوک معنا یقاررلرایسده بزه او
ری لازم دکلدر . مع ما فیه بو جملطرت حضرت شیخک علو شأنه دلالتدن خالی
لامر . حضرت غائب مولوی بن مولوی بن مولویدر . چونکه جد عالیلری محمد افندی
وی عارف احمد در بدن اخذ انابتله ماهر الکرامه بر زات عالی اولدقلری کبی
رلری مصطفی رشید افندی دخی صفی الله موسی در بدن تلبر کلاه مولوی ایلمش
نیجه نیجه اعزه کرام مولویمنک شرف صحبتلری ایله مشرف اولمشدر .
ضرت شیخ اثنای طفولیتلرنده وایگیر علوم و فنون متعددده اولوب انجق پدرلرندن
تقدیری شاهده منلومه معروفمسندن ماعدا بر کسندن فارسیات و نظامیاته دائر
رش تعلیم ایتمشلر ایکن نشئه اصلیه مولویلری اقتضاستجه هر بر فنده فائق الاقران
ولمشلردر . . .

Hammer-Sirâceddin, Mecma' al-şu'arâ ve Tezkire-i üdebâ (İstan-
bul, 1325.160 s.).

s.76 Râsih

سنه ۱۱۱۸

راسخ . اسمی یوسفدر . صوفیهدن ظهو ایتمشدر . چلبی زاده بیقلی حسین
افندیك اوغلیدر . اوائل حالنده تحصیل معرفت و کمال ایتدکن صوکره در سعادت
کلمهك انشاد اولان بهره کاملی حسبیله دیوانی سلطانی کاتبلرندن اولمشدر .
۱۶۹۸/۱۱۱۰ ده مصر والیسی قره محمد پاشانک دیوان کاتبی اولرق بعده پاشای
مشارالیهك خلقلری بولونان سلیمان پاشایه کسب رابطه کتابت ایلدی . صدر اسبق
محمد راعی پاشا مصر والیسی اولدقده مزیت و عرفانی تقدیر ایدرک کماکان دیوان
کتابتی خدمتده استخدام ایلدی . ۱۲۰۶ / ۱۱۱۸ ده راعی پاشانک ردوده
اقامته مأمور بیورلمسی اوزرنه صاحب ترجمه ردوده پاشای مشارالیهك موافقتیه
اندن اتفکاک ایدرک بر سفینه ایله در سعادت کورکن یولده خستظنمقله تداوی
آیپون ردوسجقه (تکفور طاغی) پیتمرو سنه مذکوره ده اوراده وفات
ایلمشدر .

Şefkat Tezkire (Üni Ktb. TY 3916. 83yk.).
yk Gâlib

اسعد غالب . طریق مولویهدن ارباب معارفدن بر ذات عالی قدردر . مرتب
دیوانی واردر . بعض غزلده اسعد بغیر غزلده غالب تخلیص ایتمشدر . اسعد تخلیص
ایتدوکی اثارندن بعضیلری بو محله تحریر اولندی . غالب مخلصیه بعضی آثار
دخی محللنده محرردر .

نه دیوا و نه کمان و نه کمانکر انجق

ایندرن منزلینه تیر ندایی یا حق

Şefkat-i Bağdâdî yk.33 b

شفقت دیگر . بوغاز ایچنده قورق چشمده . کوشمگیر انزوا اولوب ارباب معارفدن
عدم المثل ظاهر و باطنی محمور بر ذات عالی قدردر . و اکثریا نشر علوم ایله مشغول
و ذات عالیلری کتبخانه مثللو بر ذات و مولدی بغداد بهشت آباد اولوب اسمی سید
عبد الفتاح در . بو بیت آندر .

تا بوسه یرین عاشقه ایضاح ایده خالک

چون نقطه لبکده یاقیشفدر با تخت

بودخ آنکدر .

ایدلی مطرب دل زمزمه شوق عرف

گوش جانیه ایریشور ناله راز عشاق

جای ذوق ایدی جهان اولسه ای شفقت اگر

دولتک آخری لت و وصلت انجامی فراق

غالب رده. غلبه مولوی خانمسی شیخی. اسمی محمد. اوائل حالده مخلصی
اسعد در. سنه ۱۲۱۳ رده وفات ایتمشدر. تاریخ نبیل بک

کوچدی غالب رده یا هو دیوب اهل حاله سنه ۱۲۱۳

سروری

کوچدی غالب رده جانندن یا هو سنه ۱۲۱۳

السید وهبی. دور احمد خانیده شاعر شهرت شعار موالیدن حسین افتدیر
حلبدن معزولا بیك یوز قرق طوقوز سنمسی عازم علیین و جراح پاشا قرینده جامعی
خطیر مسنده د فین خاک عطر اکین اولمشدر. تاریخ نجیب ایوبی
آه و بی شعر پیشه جنباندن کتدر سنه ۱۱۴۶

گلشن گه فیر نور یله سیرابدر بو شب

هر غنجه بر گلچیه مهتابدر بو شب

بیدار ایدرمی یانک هازم سپیددم

بخت سیاه روزگارا نخواستدر بو شب

مست ایتدی هوشی نرم پیراغان ماهتاب

کیم زیب دوشی فروه سنجابدر بو شب

آینه جمال هنر بخت تیرمدر

المست مدار تابیر سبتابدر بو شب

حکمت بو آتشین سخن دلقریب ایله

روشن چراغ مجلیر احبابدر بو شب

ناظم مشار الیه شیخ الاسلام الحاج احمد عارت حکمت بک افتدی مطلع دار
الخلافة العلیه وزیر معارف سمیر رائف اسماعیل پاشا مرحوم مخدوم فضائل
موسومی صدور عظامدن عصمت بک مرحوم حلبندن بیك اکیوز بر سنمسی خلانده
مانند ماه مسعود غیا کستر عالم و بود اولوب اکیوز اون بر تاریخنده نام غیبی انامی
دفتر تدریسه رونقده اعتد و مدارر معتاده یه صرمسیله زینت بخشا اولد قدن صوکره
نیر اعظم اقبالی اکیوز اوتوز بر سنمسی قدر شریف و اکیوز اوتوز آلتی سنمسی مصر
قاجره و اکیوز اوتوز طوقوز سنه سی مدینه منوره مولویتلرنده طالع و اکیوز قری ایکی
سنمسی دارالخلافة العلیه تناسو پایه معتبر منسی حائز و اکیوز قرق آلتی سنمسی
نقابیت خدمت مستوجب الفخریتله تمایز بیورلوب اکیوز قرق طوقوز سنمسی اناطولی
و اکیوز اللی دورت سنمسی روم ایلی صدارتی پایه رفیع طرینی بالا حراز ابتدا مجلس
بالا احکام عدلیه و مؤخر دار شورای عسکریه اعضاسی سنفنده لامه اولمن و اکیوز
التمرا یک سنمسی شهر ذی الهجه سنده لنا مقه

عارف بکی عرفان ایله حی شیخ الاسلام ایلدی

تاریخ منقوطی منظوم تنجه نسخه علم و کمال اولان ذات فرشته مثنای فضیلا نمسی وریعه
مسند والای مشیخات اسلامیة قیلنمر و اشبو تذکره عاجز امزک طبعندن اولجه مقام
مشیخات دت مفارقتله ساخلخانلرنده پیغوله گزین استراحت اولمشدر. مشار الیه
جامع زهد و تنو بر فاضل بیم مت اولوب اشعار اشعار بلاغتشعارینه روحانی صائب
و عرفی حیران و نباتات ایات ترکیبی و عیسی انگشت برد هاند. جناب
فضیلتی مدینه منوره مدلول العدد کتب غیسی جامع بر باب کتب خانہ خیر نشان

مجیب منصورى زاده. منصورى زاده امير فتوا فضلاى مملکتدن احمد افندى
مرحومک مخدوم عالييريدرز. ديار بکرده تولد و کسب کمال و فضائل بيشمار ايلدکدن
و خط نفيسى دخی سابق الترجمة حافظ آناه سمرقندى حضرتلرندن تحصيل ايلدکدن
صوکره در سعادت ته عزيمت ايدرك دروس مدارس معتاده ايله ١١٣٨ سنمسنده حلب
و ١١٣٩ ده دمشق شام قاضيسى اولمز و سنه مذکوره شوالنده شام شريفده وفات
ايتمشدر. تولدينک در سعادتده وقوع بولديغنى بعضى تذکره لر يازيبورلر ايسده
صحيحى بزم يازديع مزدر. ديار بکرده ايکن بر مجموعه ترتيب ايدرك زماننده موجود
مشاعر شعرائک جطمنه مراجعات ايله خط نفيس دستليله بعضى غزللر تسطير
ايتدرم که بو مجموعه يکتا نفيسى منظور افتخار مز اولمشدر. راجع و کمال مخلصلر
ده بعضى ابياى محللرنده مسطوردر. بو ايکن بيت مجموعه طرينه مراجعتله بر غزل
عالييرندن يازلدى.

يا زلف ياردن بر خامه ترتيب ايلسون نقاش
يا خود تصوير احوال پریشانمندن ال چکسون
سزا اولمز مجيب اول پنجه خورشیده بو حقا
او خونیه دیسونلر بر آج قائمندن ال چکسون

ib

W

Beyi

mca

ari

efer

de r

fat:

126

kab

env

du

bu

Ar

na